AVRASYA DÜNYASI

EURASIAN WORLD

Altı Aylık Uluslararası İlişkiler Dergisi

Yıl/Year: 10 • Sayı/No: 19 • Ekim/October 2026

DÜNYA JEOPOLİTİĞİNDE AVRASYA

EURASIA'S PLACE IN THE WORLD GEOPOLITICS

ISSN 2587-0920

Fiyatı: 600 TL

The Organization of Turkic States: From Shared Identity to Practical Cooperation

4 Ekim 2026 Seçimleri Sonrası Bosna-Hersek'te Görünüm

Sırbistan'ın Çok Yönlü Dış Politikası: AB Entegrasyonu ve Rusya ile İlişkiler Arasında Denge Arayışı

AVRASYA DÜNYASI EURASIAN WORLD

Altı Aylık Uluslararası İlişkiler Dergisi
Yıl/Year: 10 • Sayı/No: 19 • October/Ekim 2026

Yayın Sahibi
Terazi Yayıncılık Bas. Dağ. Dan. Eğt. Org.
Mat. Kırt. Tic. Ltd. Şti. adına
Hazel Çağan Elbir

Yayın İdare Adresi
Abidin Daver Sok. No. 12/B Daire 4 06550
Çankaya/ANKARA
Tel: 0 (312) 438 50 23-24 • Faks: 0 (312) 438 50 26

Yayın / Danışma Kurulu
E. Büyükelçi Alev Kılıç, Başkan, *AVİM*
E. Büyükelçi Çınar Aldemir
Prof. Dr. Ayşegül Aydıngün, *ODTÜ*
Prof. Dr. Hüseyin Bağcı, *ODTÜ*
Dr. Paulo Botta, *La Plata University, Buenos Aires, Argentina*
Prof. Dr. Birgül Demirtaş, *Ufuk Universitesi*
Doç. Dr. Sergii Glebov, *Odesa Mechnikov National University, Odesa, Ukranie*
Prof. Dr. Afet Gulaliyeva, *Baku State University, Baku, Azerbaijan*
E. Büyükelçi Koray Targay

Editör: Mehmet Oğuzhan Tulun

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Selenay Erva Yalçın

Fotoğraflar: www.tr.123rf.com

Baskı Tarihi: 23 Ekim 2026

ISSN: 2587-0920
Yayın Türü: Yaygın Süreli Yayın
Yayın Şekli: 6 Aylık Türkçe-İngilizce

Sayfa Düzeni
Ruhi Alagöz

Baskı:
Özkurt Ambalaj Matbaacılık
Dağyaka Mah. 2044 Cadde No: 32
Kahramankazan / ANKARA

Abone Sorumlusu
Hülya Önalp
Terazi Yayıncılık Bas. Dağ. Dan. Eğt. Org. Mat. Kırt. Ltd. Şti.
Süleyman Nazif Sok. No. 12/B Daire 4 06550
Çankaya/ANKARA
Tel: 0 (312) 438 50 23-24 • Faks: 0 (312) 438 50 26
E-posta: teraziyayincilik@gmail.com
www.avim.org.tr

Yıllık Yurtiçi Abone Ücreti: 1200 TL
Yıllık Yurtdışı Abone Ücreti: 50 Euro

Aşağıdaki banka/posta çeki hesap numaralarına ödeme yapabilirsiniz:
Terazi Yayıncılık,
Garanti Bankası-Çankaya/ANKARA Şubesi: 181/6296007
Posta Çeki Hesabı: Ankara/Çankaya/Merkez 5859221
IBAN No: TR96 0006 2000 1810 0006 2960 07

Aksi belirtilmediği sürece Avrasya Dünyası'nda yayımlanan yazılarda belirtilen olay ve fikirler sadece yazarına aittir. Yazı işleri müdürünü, yayın sahibini veya editörünü bağlamaz. Tüm hakları saklıdır. Önceden yazılı izin alınmaksızın hiçbir iletişim, kopyalama sistemi kullanılarak yeniden baskısı yapılamaz. Akademik ve haber amaçlı kısa alıntılar bu kuralın dışındadır.

editörden

Değerli Okurlar,

Dergimizin 19'uncu sayısında 6 makale ve 1 kitap tahlili bulunmaktadır.

Dr. Nizomiddin Ziyamov tarafından hazırlanan "The Organization Of Turkic States: From Shared Identity To Practical Cooperation" ("Türk Devletleri Teşkilatı: Ortak Kimlikten Uygulanabilir İş Birliğine") başlıklı makalede Türk Devletleri Teşkilatı'nın (TDT) artan kurumsal yapısı ve Özbekistan'ın TDT'ye üye olduktan teşkilatın gelişimi için devreye soktuğu girişimler ele alınmakta ve teşkilatın gelişmesi için genişlemekten ziyade artık daha derinleşmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

E. Büyükelçi Hasan Aşan tarafından hazırlanan "Balkanlarda Kırılgan Barış" başlıklı makalede, Bosna-Hersek'teki siyasi düzeninin 1995 Dayton Anlaşması, bu siyasi düzenin ülkede yarattığı hassas güç dengeleri, Türkiye'nin Bosna-Hersek'teki rolü ve Dayton düzeninin bölgesel etkenleri dikkate alınarak nasıl daha sağlıklı işletileceği ele alınmıştır.

Dr. Teoman Ertuğrul Tulun tarafından hazırlanan "Demographic Trends and the Turkish Minority in Bulgaria" ("Demografik Eğilimler ve Bulgaristan'daki Türk Azınlığı") başlıklı makalede Bulgaristan'ın Türk azınlığının kökenleri tarihi ve siyasi unsurlar dikkate alınarak anlatılmakta ve bu azınlığın Bulgaristan'ın günümüzde yaşamakta olduğu demografik sorunlar çerçevesindeki toplumsal yeri tartışılmaktadır. Dr. Tulun, Bulgaristan'ın devlet egemenliği ile Türk azınlığın toplumsal katılımının birlikte dikkate alınmasının en etkin sonucu doğuracağını belirtmektedir.

Özge Emine Özçelik tarafından hazırlanan "4 Ekim 2026 Seçimleri Sonrası Bosna-Hersek'te Görünüm" başlıklı makalede E. Büyükelçi Aşan'ın makalesinde olduğu gibi Bosna-Hersek'teki Dayton düzeni ele alınmakta, ancak ayrı olarak 4 Ekim 2026 seçimlerinin ülke siyaseti açısından ne anlama geldiği ve gelecekte ne gibi sonuçlar doğurabileceği tartışılmaktadır.

Dr. İlaha Khantamirova çalışmasında Ortak Kültürün Evlatları: Irak Türkmenleri ve Azerbaycan *(Ortaq Mədəniyyətin Övladları: İraq Türkmanları ve Azerbaycan)* başlıklı kitabı incelemektedir. Dr. Khantamirova; kitabın Irak Türkmenlerinin tarihini, kültürünü ve toplumsal yapısını çok yönlü bir yaklaşımla inceleyen; aynı zamanda Azerbaycan ile paylaştıkları tarihsel ve kültürel bağları ortaya koyan önemli bir çalışma olduğunu belirtmektedir.

Eray Yüksektepeli tarafından hazırlanan "Sırbistan'ın Çok Yönlü Dış Politikası: AB Entegrasyonu ve Rusya ile İlişkiler Arasında Denge Arayışı" başlıklı makalede Sırbistan'ın Balkanlar'daki farklı bölgesel aktörler çerçevesinde konumu ele alınmaktadır. Yüksektepeli, makalesinde Sırbistan'da Doğu ile Batı dünyası arasında bir köprü işlevi görebileceği kanaatinin olduğunu ve ülkenin Avrupa Birliği ve Rusya ile olan ilişkilerini dikkatli bir şekilde yürütmeye çalıştığını vurgulamaktadır.

Ve nihayet, Buğra Yalçın tarafından hazırlanan "Autonomous Weapons and Military Artificial Intelligence Under International Law" ("Uluslararası Hukuk Kapsamında Otonom Silahlar ve Askeri Yapay Zekâ") başlıklı makalede, yapay zekâ destekli silah sistemlerinin hızla geliştiği ve devletlerin modern savaş koşullarına ayak uydurabilmek için bu sistemleri kullanmada öncü olmaya çalıştığı belirtilmekte ve uluslararası hukuki düzenlemelerin bu gelişmelerin gerisinde kaldığı uyarısı yapılmaktadır.

İyi okumalar dilerim,

Mehmet Oğuzhan TULUN
Editör

from the editor

Dear Readers,

This 19th issue of our journal contains 6 articles and 1 book review.

Authored by Dr. Nizomiddin Ziyamov, the article titled "The Organization of Turkic States: From Shared Identity to Practical Cooperation" discusses the growing institutional structure of the Organization of Turkic States (OTS) and the initiatives Uzbekistan has undertaken to advance OTS' development since joining the organization, and emphasizes that OTS now needs to further deepen its structure rather than increase its membership count.

Authored by Ambassador (R) Hasan Aşan, the article titled "Balkanlarda Kırılgan Barış" ("Fragile Peace in the Balkans") examines the 1995 Dayton Agreement that established the political order in Bosnia and Herzegovina, the delicate power balances created by this political framework, Türkiye's role in Bosnia and Herzegovina, and how the Dayton system might be made to function in a more healthy manner by taking regional factors into account.

Authored by Dr. Teoman Ertuğrul Tulun, the article titled "Demographic Trends and the Turkish Minority in Bulgaria" narrates the origins of Bulgaria's Turkish minority in light of historical and political factors and discusses the social position of this minority within the context of the demographic challenges currently faced by Bulgaria. Dr. Tulun notes that the most effective results will be achieved by considering Bulgaria's state sovereignty and the social participation of the Turkish minority together.

Authored by Özge Emine Özçelik, the article titled "4 Ekim 2026 Seçimleri Sonrası Bosna-Hersek'te Görünüm" ("The Outlook in Bosnia and Herzegovina Following the 4 October 2026 Elections") addresses the Dayton Agreement in Bosnia and Herzegovina in similar fashion to Ambassador (R) Aşan's article, but it also separately discusses what the 4 October 2026 elections mean for the country's politics and what consequences they might have in the future.

In her study, Dr. İlaha Khantamirova reviews the book titled Children of a Shared Culture: Iraqi Turkmens and Azerbaijan. Dr. Khantamirova notes that the book is an important study that examines the history, culture, and social structure of the Iraqi Turkmens through a multifaceted approach, while also highlighting the historical and cultural ties they share with Azerbaijan.

Authored by Eray Yüksektepeli, the article titled "Sırbistan'ın Çok Yönlü Dış Politikası: AB Entegrasyonu ve Rusya ile İlişkiler Arasında Denge Arayışı" ("Serbia's Multidimensional Foreign Policy: Seeking a Balance Between EU Integration and Relations with Russia") examines Serbia's position within the framework of various regional actors in the Balkans. In his article, Yüksektepeli emphasizes the view prevalent in Serbia that the country could serve as a bridge between the Eastern and Western worlds and that the country strives to carefully manage its relations with both the European Union and Russia.

And finally, authored by Buğra Yalçın, the article titled "Autonomous Weapons and Military Artificial Intelligence Under International Law" indicates that AI-powered weapon systems are developing rapidly and that states are striving to take the lead in using such systems to keep pace with modern warfare conditions, and issues the warning that international legal regulations are lagging behind these developments.

Have a nice reading,

Mehmet Oğuzhan Tulun

Editör

KAPAK / *COVER*

DÜNYA JEOPOLİTİĞİNDE AVRASYA

EURASIA'S PLACE IN THE WORLD GEOPOLITICS

içindekiler / contents

Yıl/Year: 10 • Sayı/No: 19 • October/Ekim 2026

04
The Organization of Turkic States: From Shared Identity to Practical Cooperation
Dr. Nizomiddin Ziyamov

09
Balkanlarda Kırılgan Barış
(E) Büyükelçi Hasan Aşan

13
Demographic Trends and the Turkish Minority in Bulgaria
Dr. Teoman Ertuğrul Tulun

20
4 Ekim 2026 Seçimleri Sonrası Bosna-Hersek'te Görünüm
Özge Emine Özçelik

24
Ortak Kültürün Evlatları: Irak Türkmenleri ve Azerbaycan (Ortaq Mədəniyyətin Övladları İraq Türkmanları ve Azerbaycan) Başlıklı Araştırma Üzerine Değerlendirme
Dr. İlaha Khantamirova

28
Sırbistan'ın Çok Yönlü Dış Politikası: AB Entegrasyonu ve Rusya ile İlişkiler Arasında Denge Arayışı
Eray Yüksektepeli

40
Autonomous Weapons and Military Artificial Intelligence Under International Law
Buğra Yalçın

THE ORGANIZATION OF TURKIC STATES: FROM SHARED IDENTITY TO PRACTICAL COOPERATION

Once perceived primarily as a platform for promoting common historical, cultural and linguistic ties, the Organization has evolved into a mechanism for results-oriented cooperation across trade, transport, investment, digital transformation and regional connectivity.

Dr. Nizomiddin Ziyamov

Chief Research Fellow, International Institute for Central Asia (IICA)

Over the past few years, the Organization of Turkic States (OTS) has undergone a remarkable transformation.

Once perceived primarily as a platform for promoting common historical, cultural and linguistic ties, the Organization has evolved into a mechanism for results-oriented cooperation across trade, transport, investment, digital transformation and regional connectivity.

At a time when traditional international institutions face growing geopolitical constraints, OTS offers its

member states a pragmatic framework for addressing shared challenges through dialogue, coordinated policies and joint projects.

Today, OTS operates through a multi-level institutional structure comprising the Council of Heads of State, the Council of Foreign Ministers, the Committee of Senior Officials, the Council of Elders, and the Secretariat.

This architecture has enhanced policy coordination, ensured greater continuity between summit decisions and their implementation, and created conditions for deeper cooperation across an expanding range of sectors.

A decisive milestone in this evolution was the adoption of the strategy titled "Turkic World Vision–2040" in 2021. The strategy provided the Organization with a long-term strategic direction, clear priorities, and a shared understanding of its future development. It also laid the conceptual foundation for translating long-term strategic objectives into coordinated policies and concrete initiatives.

The implementation of this vision has also been supported by the active contributions of individual member states, particularly Uzbekistan. As Daria Isachenko of the German Institute for International and Security Affairs (SWP) argues, Uzbekistan has played an important role shaping a more pragmatic OTS agenda centered on regional connectivity and functional integration.

This shift towards a more substantive agenda was clearly reflected at the 2022 Samarkand Summit, where one of the most significant achievements was the establishment of the Turkic Investment Fund. As the Organization's first dedicated financial institution, the Fund provides a practical mechanism for financing joint projects, reflecting OTS's growing emphasis on delivering substantive economic outcomes.

Uzbekistan has played a more proactive role in this transformation. Since joining OTS, President Shavkat Mirziyoyev has consistently advocated strengthening the Organization's operational agenda by promoting transport connectivity, trade facilitation, industrial cooperation, digital transformation, and investment partnerships. These initiatives have contributed to broadening OTS's agenda and reinforcing its role as a platform for effective regional cooperation.

This shift towards a more substantive agenda was clearly reflected at the 2022 Samarkand Summit, where one of the most significant achievements was the establishment of the Turkic Investment Fund.

This view is echoed by Aidana Baktybek Kyzy of the Ankara Center for Crisis and Policy Studies, who argues that Uzbekistan's accession to OTS has enhanced the Organization's regional appeal and created new opportunities for expanding policy-oriented cooperation among the Turkic states.

The rapid development of Uzbekistan-Türkiye relations reflects this broader strategic approach. Guided by the strong political commitment of Uzbek President Shavkat Mirziyoyev and Turkish President Recep Tayyip Erdoğan, bilateral ties have reached the level of a comprehensive strategic partnership. The 4th meeting of the High-Level Strategic Cooperation Council, held in Ankara in January 2026, reaffirmed both countries' determination to deepen bilateral cooperation while advancing the broader objectives of OTS.

Economic cooperation has become one of the Organization's defining features. Today, OTS comprises countries with a combined population of around 178 million people, a nominal GDP exceeding $1.8 trillion, and a total foreign trade turnover of more than $1.1 trillion, underscoring its emergence as a major economic actor across Eurasia.

This potential is increasingly reflected in the Organization's internal economic dynamics. According to the OTS Secretariat, intra-regional trade has reached approximately $22-23 billion, nearly doubling compared to the beginning of the decade.

The experience of Uzbekistan provides a good illustration of these broader trends. Its trade with OTS member states exceeded $9 billion in 2025, up from around $4.2 billion in 2019, highlighting the growing intensity of economic ties within OTS.

More than 2,000 enterprises with Turkish capital currently operate in Uzbekistan, while the portfolio of joint investment projects exceeds $5 billion.

This potential is increasingly reflected in the Organization's internal economic dynamics. According to the OTS Secretariat, intra-regional trade has reached approximately $22-23 billion, nearly doubling compared to the beginning of the decade.

Concentrated in sectors such as textiles, construction materials, electrical engineering, and food processing, these projects illustrate how economic cooperation within OTS is fostering industrial partnerships, technology transfer and long-term investment rather than being limited to trade alone.

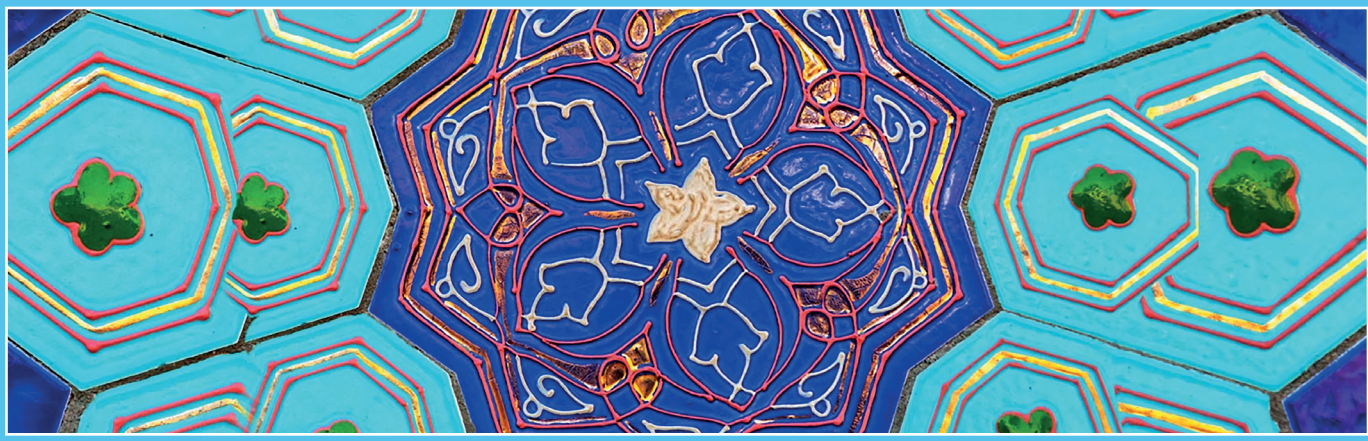
The Organization's strategic value is also shaped by geography. Stretching across Central Asia, the South Caucasus, and Türkiye, OTS occupies a pivotal position along emerging Eurasian transport routes linking East Asia with European markets. This geographic advantage has elevated transport connectivity from a purely logistical issue to a strategic priority for regional economic integration and supply chain resilience.

The Middle Corridor has emerged as OTS's flagship connectivity initiative. Cargo volumes along the route increased from less than one million tons in 2021 to more than 4.5 million tons in 2025, reflecting its growing role in Eurasian trade. At the same time, coordinated investments in transport infrastructure and the modernization of customs procedures have significantly improved the corridor's efficiency, making it an increasingly competitive alternative for trade between Asia and Europe.

The corridor's competitiveness has been reinforced by improvements in both physical and digital infrastructure. The modernization of the Port of Baku, the introduction of electronic freight documentation (e-CMR) and the harmonization of customs procedures have reduced delivery times between China and European countries from 40-50 days to approximately 18-23 days. These gains demonstrate that the success of regional connectivity depends not only on new infrastructure but also on more efficient cross-border governance.

Alongside physical connectivity, digital integration has become another strategic priority for OTS. This shift was clearly reflected at the Informal Summit held in Turkistan in May 2026, where artificial intelligence and digitalization featured prominently on the agenda. The discussions underscored a growing recognition among member states that future economic resilience will depend not only on infrastructure but also on technological capacity, digital governance and innovation.

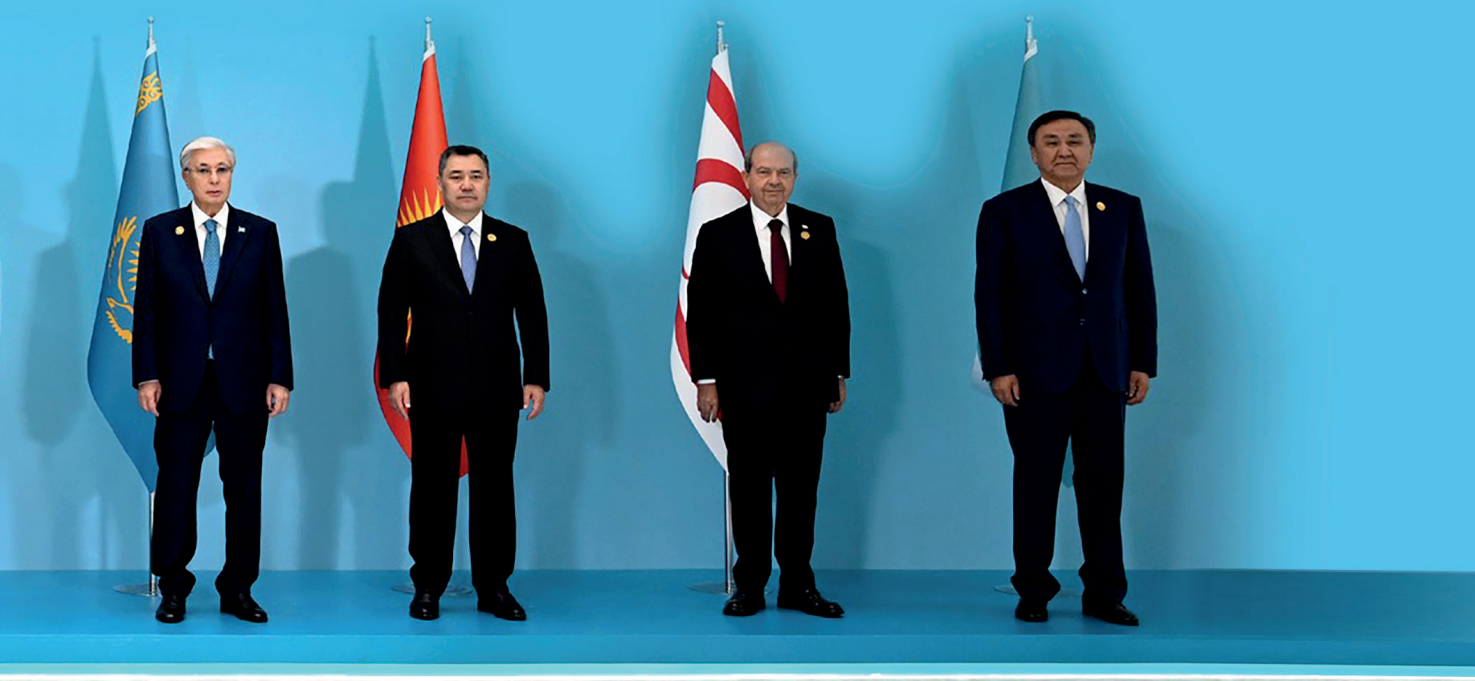

These broader digital ambitions are already being reflected in Uzbekistan's domestic transformation. In 2025, the country's IT services exports exceeded $1 billion—almost five times higher than in 2020. Supported by a rapidly expanding network of IT parks and technology companies serving international markets, Uzbekistan is also promoting closer cooperation within OTS through the development of interoperable digital services, innovation partnerships, and joint programmes for training highly qualified specialists.

Beyond economics, OTS benefits from a unique advantage rooted in shared history, linguistic affinity, and cultural ties. This common heritage facilitates cooperation in education, science and people-to-people exchanges through institutions such as the International Turkic Academy, TÜRKSOY, and the Union of Turkic Universities.

Educational cooperation has emerged as one of the most tangible outcomes of this process. Today, an

The Organization's strategic value is also shaped by geography. Stretching across Central Asia, the South Caucasus, and Türkiye, OTS occupies a pivotal position along emerging Eurasian transport routes linking East Asia with European markets.

Beyond economics, OTS benefits from a unique advantage rooted in shared history, linguistic affinity, and cultural ties.

estimated 91,000 students from Central Asian countries are studying at Turkish universities, while more than 26,000 government scholarships have been awarded under the Türkiye Bursları programme over the past two decades.

Looking ahead, the Organization's next stage of development will depend less on expanding its membership than on deepening functional cooperation among existing members. Further progress should also include addressing structural bottlenecks that continue to constrain regional connectivity, including railway interoperability, the modernization of the Caspian transport corridor and the environmental challenges associated with the declining water level of the Caspian Sea.

Greater harmonization of tariffs, customs procedures and technical regulations, together with broader use of "Central Asia+" and "OTS+" formats, could further strengthen cooperation with external partners, including the Gulf states, the European Union, and China.

Success in these areas will determine whether OTS can consolidate its position as one of Eurasia's most dynamic regional platforms.

The experience of OTS demonstrates that regional cooperation is most effective when it combines shared identity with practical implementation.

In an increasingly fragmented international environment, OTS is well positioned not only to strengthen cooperation among its members but also to establish itself as one of Eurasia's leading platforms for regional integration in the years ahead.

BALKANLARDA KIRILGAN BARIŞ

1990'larda Demir Perdenin çöküşü ve Yugoslavya coğrafyasının siyasi dönüşümü sonrasında Balkanlarda ortaya çıkan yedi yeni devletin kurumsal ve siyasal yapılanmasının demokratikleşme ve hukukun üstünlüğü alanlarında aynı ölçüde olgunlaşmadığı bir gerçek.

Hasan Aşan

(E) Büyükelçi

1990'larda Demir Perdenin çöküşü ve Yugoslavya coğrafyasının siyasi dönüşümü sonrasında Balkanlarda ortaya çıkan yedi yeni devletin kurumsal ve siyasal yapılanmasının demokratikleşme ve hukukun üstünlüğü alanlarında aynı ölçüde olgunlaşmadığı bir gerçek.

Balkanlar, dünyanın başka bölgelerinde yaşanan ve küresel savaşlara dönüşme riski taşıyan sıcak çatışmaların gölgesinde nispeten sakin görünse de siyasi kutuplaşma, etnik çekişme ve kurumsal kırılganlıklar nedeniyle kolayca istikrarsızlaşabileceği hesaba katılmalı.

Uluslararası planda fazla hissedilmeyen bu sorunlar bölgede ciddi tedirginlik kaynağı olmayı sürdürmekte.

Slovenya ve Hırvatistan Avrupa Birliği ve NATO üyelikleri ile devletleşme ve bağımsızlık süreçlerini nispeten aşmış olsalar da Sırbistan, Karadağ, Kuzey Makedonya, Kosova ve Bosna-Hersek'te durum aynı olgunlukta değil.

Bosna-Hersek, Kosova ve Makedonya uluslararası müdahale ve baskılara en fazla maruz kalan ülkeler olup, bunlardan Kosova ve Makedonya bazı kritik eşikleri

Haziran ayında görevinden ayrılan eski Yüksek Temsilcinin yerine vekaleten atama yapılmış ve yeni temsilcinin Temmuz ortalarında belirlenmesi hedeflenmişti. Ancak öne çıkan adaylar üzerinde uzlaşma sağlanamadığı için atama süreci kilitlenmiş görünmektedir.

aşmış sayılsa da Bosna-Hersek açısından hassasiyetin devam ettiğini söylemek yanlış olmaz.

Bosna-Hersek

Üç yıl süren, etnik temizlik dahil kanlı çatışmaların yaşandığı Bosna'da savaşı durduran uluslararası çözüm 1995 Dayton Anlaşması ile sağlanabilmişti.

Ancak Dayton Anlaşmasının yarattığı düzen; önerdiği karmaşık anayasal yapı, devlet kurumlarının işleyişindeki kronik tıkanıklık ve entite-devlet sistematiğindeki labirentleri ile yönetimin siyasal kırılganlığına tam çare olamadı.

Günümüzdeki sonuçlarına bakıldığında Dayton'ı bir barış anlaşmasından çok, 34 denemeden sonra Bosna Savaşını durdurmayı başaran ucu açık bir ateşkes anlaşması olarak nitelemek yanlış olmaz.

Anlaşma ile Bosna-Hersek Devleti, Bosna-Hersek Federasyonu ile Sırp Cumhuriyeti (Republika Srpska) olmak üzere iki entite ve özel statüye sahip Bricko Bölgesinden oluşturuldu.

Eşi benzeri görülmemiş bu çok başlı kırılgan yapıda, Devlet Başkanlığı Konseyi üç kurucu milletin temsilcilerinden oluşmakta ve başkanlık sekiz aylık dönemlerle dönüşümlü olarak yürütülmektedir. Ülkede farklı yönetim kademelerinde fiilen 5 cumhurbaşkanı, 13 başbakan ve 180'den fazla bakan ile 700'ün üzerinde milletvekili ve parlamento üyesi iç içe görev yapmakta.

Bu parçalı siyasi yapıda iç meselelerde ve egemenliği ilgilendiren dış meselelerde ciddi yönetsel çıkmaz ve boşluklar yaşanır oldu. Bilhassa üçlü devlet başkanlığı sistematiğinde Sırp, Hırvat ve Boşnak liderlerin, kendi toplumlarından gelen etnik baskılar da göz önüne alındığında her zaman uyum içinde olamadıkları görüldü.

Öte yandan bir diğer talihsizlik Dayton Anlaşmasıyla kurulan kırılgan yapının işleyişini gözetecek olan uluslararası denetim, yönetim mekanizmasının de çok başlılık içinde görevini yapamaz durumda olmasıdır.

Barışı Koruma

Dayton mekanizması Ekim 2026'nın başı itibarıyla dört aydır yeni Yüksek Temsilci atamasını gerçekleştiremedi. Haziran ayında görevinden ayrılan eski Yüksek Temsilcinin yerine vekaleten atama yapılmış ve yeni temsilcinin Temmuz ortalarında belirlenmesi hedeflenmişti. Ancak öne çıkan adaylar üzerinde uzlaşma sağlanamadığı için atama süreci kilitlenmiş görünmektedir.

Ancak görünenin aksine mevcut kilitlenmenin adaylardan dolayı değil, Yüksek Temsilcilik mekanizmasının nasıl devam edeceği boyutundaki uyuşmazlıktan kaynaklandığı anlaşılmış olup bu durum Dayton sisteminin en ciddi siyasi sınavlarından birisidir.

Ülkede güvenlik sistemi herşeye rağmen istikrarını nispeten korumaktadır. Nitekim mevcut gerilimli belirsizlikler atmosferinde 4 Ekim'de yapılan, kesin sonuçları peyderpey açıklanmakta olan genel seçimlerin belirli bir siyasi olgunlukla atlatılmış olması istikrar açısından kayda değer bulunmuştur.

İlk belirlemelere göre seçim sonuçları Dayton düzeninin temel siyasi dengelerini değiştirmemekte, Üçlü Devlet Başkanlığı Konseyindeki Boşnak lider Bakir İzzetbegoviç'in yerine Denis Bekiroviç'in seçildiği, Sırp nüfusunda Milorad Dodik etkisinin devam ettiği ve genel olarak ülkedeki üçlü etnik siyasi tabloda dengelerin aynen korunduğu söylenebilir.

Ancak, buna rağmen kurumsal eşgüdüm ve siyasi sorumluluk bağlamında her an zincirleme kriz olasılığı Dayton yönetimine yine de soğuk terler döktürmektedir.

Dayton kurumlarının zayıflatılmasının devlet kurumlarının bloke edilmesi anlamına geleceğinin vurgulandığı atmosferde her şeye rağmen yeni yüksek temsilcinin gecikmeden belirlenmesi hiç kuşkusuz güvenlik ve istikrar göstergesi olacaktır.

Ancak ne yazık ki ABD ile bazı Avrupalı ülkeler uluslararası gözetimin nasıl devam edeceği konusunda aynı çizgide değil.

ABD ve İtalya'nın başını çektiği, bazı yorumlarda da Japonya ve Türkiye'nin de sıcak baktığı grup, daha sınırlı yetkilere sahip, düşük profilli ve rolü giderek daralacak bir Yüksek Temsilci profili peşinde görünmekte.

İngiltere, Fransa, Almanya ve Kanada'nın desteklediği AB eğilimi ise Dayton istikrarını zafiyete uğratabilecek girişimleri dışlayan, Bonn Yetkisiyle donatılmış güçlü bir temsilcilikten yana tavır sergilemekte.

ABD'nin yaklaşımı, niyet o olmasa da, uzun vadede kontrol mekanizmasındaki gevşemeyi hedeflediği için adeta Rusya'nın değirmenine su taşır görünmekte diyebiliriz. Malumlarıdır, Rusya başından beri Yüksek Temsilcilik makamının meşruiyetini sorgulamakta ve Bonn Yetkilerini kabul etmeyen Republika Srpska liderliğine siyasi destek vermektedir.

Cepheleşen iki eğilimin dışında başkaca yaklaşımın ortaya çıkmaması durumunda, kaçınılmaz olarak Bosna-Hersek'in geleceğine dair son sözün ABD veya AB tercihine göre şekilleneceği kaçınılmaz olacaktır.

Türkiye

Yeni Yüksek Temsilci seçimine ilişkin olarak resmi makamlarımızdan Türkiye'nin tercihi konusunda bir açıklama duyulmamış olsa da diplomatik kaynaklara ve Bosna-Hersek basınına yansıyan haberlere göre, Ankara'nın son Yönlendirme Kurulu toplantısında ABD, İtalya ve Japonya'ya yakın bir tutum sergilediği iddia edilmişti.

Açık kaynaklardaki resmi beyanlara bakıldığında, bu aşamada tutumumuz; Dayton düzeninin muhafazası, ülkenin toprak bütünlüğünün korunması, reformların hızlandırılarak merkezi kurumların ve siyasi kuruluşların etkinleştirilmesi ve Yüksek Temsilcilik mekanizmasının gerektiğinde caydırıcı gücünü kullanabileceği yönündedir.

Bu yaklaşımımızın iki ayrı cephede savunulan farklı görüşlerin uzlaştırıcı bileşimi görünümünde olduğu dikkatlerden kaçmamakta olup Bosna-Hersek ve Balkanlarda kalıcı barış ve istikrarın tesisi hedeflenmektedir.

Türkiye Dayton sisteminin sivil uygulamasını yönlendiren mekanizmanın içinde ve önemli bir aktördür. 55 ülkeden oluşan Barış Uygulama Konseyinin üyesidir ve Yönlendirme Kurulunda İslam İşbirliği

Türkiye Dayton sisteminin sivil uygulamasını yönlendiren mekanizmanın içinde ve önemli bir aktördür. 55 ülkeden oluşan Barış Uygulama Konseyinin üyesidir ve Yönlendirme Kurulunda İslam İşbirliği Teşkilatını temsilen yer almaktadır. Yüksek Temsilci'nin belirlenmesi dahil siyasi karar alıcılar arasındadır.

Teşkilatını temsilen yer almaktadır. Yüksek Temsilci'nin belirlenmesi dahil siyasi karar alıcılar arasındadır.

Ancak Bosna-Hersek'teki etkimizin, sahip olduğumuz tarihî ve siyasi ilişkilerle kıyaslandığında, farklı neden ve engellemeler nedeniyle henüz potansiyelini tam yansıtmadığı da bir gerçek.

Sorunun tüm taraflarıyla görüşebilen yegane ülke konumundaki Türkiye'nin bir anlamda bu gücünü diplomasi maharetiyle daha fazla öne çıkararak ABD ile AB arasındaki keskinliği törpüleyebilir.

Ankara aynı anda Saraybosna, Belgrad ve Zagreb'le görüşmeyi sürdürebilen ülkelerden birisidir. Bu Bosna-Hersek'te sadece taraflardan birinin yanında duran değil, Dayton'ın tüm unsurlarını aynı masada tutabilecek stratejik "dengeleyici güç" anlamına gelebilir.

Sorunun sadece Boşnaklar ile Sırplar arasındaki gerilimin giderilmesi değil Sırbistan, Bosna-Hersek ve Hırvatistan arasındaki ilişkilere de bağlı olduğu hatırda tutulmalı.

Türkiye, bu ayrıcalıklı konumu ile, Dayton'ı daraltıp, küçültmek yerine, Dayton düzeninin barışı sağlayan temelini koruyup, giderek Yüksek Temsilciliğe bağımlılığı azaltacak işlevsel devlet yapılanmasını inşa etme yönünde reformların teşvikini öne çıkarabilir.

Balkanlar gibi kaynamaya hazır bir coğrafyada, siyasi çıkmazlar içindeki Bosna-Hersek'in bu kritik döneminde atılacak yanlış bir adımın sonuçları kestirilemeyecek zincirleme etkisinin nelere yol açabileceğini, incelikli ve etkin diplomasi diliyle bölge hissiyatını bilmeyen küresel aktörlerin dikkatine getirmeyi ısrarla sürdürmek yararlı olacaktır.

DEMOGRAPHIC TRENDS AND THE TURKISH MINORITY IN BULGARIA

Bulgaria's population stood at 6.4 million at the end of 2025, down by about 14,000 from the previous year, underscoring the challenge of sustaining communities, public services, and productive capacity. Ageing is a wider European concern, but demographic trajectories differ across countries: between 2005 and 2025, populations increased in France and Spain while Bulgaria's declined.

Dr. Teoman Ertuğrul Tulun

Analyst, Center for Eurasian Studies (AVİM)

Bulgaria's demographic challenge

Bulgaria's population stood at 6.4 million at the end of 2025, down by about 14,000 from the previous year, underscoring the challenge of sustaining communities, public services, and productive capacity. Ageing is a wider European concern, but demographic trajectories differ across countries: between 2005 and 2025, populations increased in France and Spain while Bulgaria's declined. Natural decrease and international migration shape the national population balance, while internal redistribution affects the viability of particular communities and their public services. In 2025, positive net migration of 35,085

offset part of Bulgaria's natural decrease of 49,238, while Türkiye was the leading country of origin for arrivals, accounting for 25.1%—a basis for exploring how voluntary cross-border mobility and inclusive citizenship could support demographic resilience[1]

These pressures also intersect with issues of minority exclusion and displacement. Examining the Turkish minority from the 1878 settlement through communist assimilation, democratization, and European Union (EU) integration, this article asks how historical treatment and contemporary participation relate to demographic sustainability. It argues that homogenization practices contributed to demographic and institutional vulnerabilities, without explaining the crisis alone. Conversely, inclusivity may strengthen resilience through retention, substantive participation, and voluntary cross-border connections. The argument places inclusive citizenship within Bulgaria's response to demographic pressures and its pursuit of constructive regional cooperation.

The Treaty of Berlin established Bulgaria in 1878 as an autonomous, tributary principality under the Ottoman State's suzerainty, whereas independence was proclaimed in 1908.

The 1878 Settlement and the Making of Minority Status

The Treaty of Berlin established Bulgaria in 1878 as an autonomous, tributary principality under the Ottoman State's suzerainty, whereas independence was proclaimed in 1908. This distinction places the emergence of Turkish minority status within a gradual transformation of political authority rather than a single founding moment. Article V required that religious affiliation should not constitute grounds for exclusion from civil and political rights, public employment, or professional activity. It also guaranteed freedom of worship and protected religious communities' organization and relations with their spiritual leaders. Article IV separately required consideration of the rights and interests of Turkish and other populations in mixed districts when organizing elections and drafting the principality's Organic Law. These provisions established a legal basis for participation, but they should not be equated with contemporary guarantees of ethnic identity, language, and minority rights.[2]

The central tension therefore lay between legally prescribed equality and nation-building practices that privileged the Bulgarian majority. Historical scholarship identifies a pattern in which Turkish religious and educational institutions could continue operating, while unequal access to resources constrained substantive participation. Turkish-language schools, for example, were tolerated but lacked the state support afforded to their Bulgarian counterparts. Institutional survival thus did not necessarily entail equal opportunities. For this article, the analytical implication is that formal protections must be assessed alongside the conditions enabling minorities to remain, participate, and sustain community life. This provides the historical starting point for examining later exclusion and displacement, without presenting nineteenth-century arrangements as identical to communist assimilation policies.[3]

Historical scholarship identifies a pattern in which Turkish religious and educational institutions could continue operating, while unequal access to resources constrained substantive participation. Turkish-language schools, for example, were tolerated but lacked the state support afforded to their Bulgarian counterparts.

The Demographic Costs of Exclusion

The earlier tension between formal protection and unequal participation acquired a different character under communist rule, but policy followed a varying trajectory. After 1944, state-supported Turkish-language education coexisted with pressure for emigration; but from the late 1950s, cultural autonomy increasingly yielded to assimilationist practices and Turkish-language schooling was progressively dismantled, while religious activity was curtailed. Socio-economic advancement therefore did not necessarily entail acceptance of a distinct Turkish identity. The decisive escalation came in December 1984–January 1985, when the authorities forcibly replaced Turkish names with Bulgarian ones. Subsequent restrictions on public use of the Turkish language and Muslim cultural practices led to significant difficulties for the Turkish community's publicly expressed identity. [4]

Mass displacement to Türkiye took place in the summer of 1989. Scholarly accounts place departures at approximately 360,000, although estimates differ; the movement cannot be treated as ordinary migration merely because the authorities issued passports. Nor should departures be equated with permanent population loss. A substantial number returned, some before the communist regime collapsed and others afterwards. One contemporary study recorded approximately 155,000 returnees, while later scholarship describes a return approaching half of those expelled. These findings demonstrate partial demographic recovery, not the absence of enduring disruption. The departure of workers disrupted local production, while displacement and return generated difficulties concerning livelihoods, housing, and property.[5]

The demographic significance consequently extends beyond the immediate reduction in residents. Loss of workers and skills, disruption of household livelihoods, family separation, and damaged confidence in state institutions weaken communities' longer-term capacity to retain population. Their persistence and magnitude, however, require evidence rather than inference from departure totals alone. Consistent with the demographic-sustainability framework developed in an earlier AVİM report, assimilation and displacement should be examined as contributing historical pressures, not a sufficient explanation for Bulgaria's subsequent demographic trends. This distinction establishes why democratization must be assessed through both restored rights and the conditions enabling secure, substantive participation.[6]

Democratization and European Integration: Representation Beyond Formal Rights

Against this background, democratization reopened the question of whether citizenship could accommodate Turkish identity. On 29 December 1989, the authorities announced the reversal of the communist assimilation policy; legislation adopted and revised during 1990 enabled the restoration of forcibly changed names. These measures marked a break with homogenization practices, although administrative obstacles initially limited their implementation. Political pluralism also created

channels for participation. The Movement for Rights and Freedoms became an important vehicle for Turkish voters in the 1990 elections, but neither its electoral support nor its institutional role should be equated with the political preferences of the entire community. The 1991 Constitution prohibited discrimination on grounds including ethnicity and religion, while Article 11(4) prohibited parties formed on ethnic, racial, or religious lines. These provisions illustrate the tension between individual equality and the institutional expression of minority interests.[7]

EU integration introduced an additional benchmark for democratic consolidation. The Copenhagen Criteria, established in 1993, made respect for and protection of minorities part of the political conditions for EU accession. Bulgaria joined the EU on 1 January 2007. Accession provided a framework for evaluating reform, not proof that every participation deficit had disappeared. Subsequent monitoring under the Council of Europe's Framework Convention supplies a distinct assessment rather than an EU accession mechanism. Its fifth opinion on Bulgaria identified inadequate provision for minority-language learning and a pronounced decline in pupils studying Turkish.[8]

The analytical distinction is therefore between representation within political institutions and effective participation across society. Parliamentary presence alone cannot establish equal access to education, employment, public services, or local decision-making. Assessment must examine opportunities and outcomes, alongside meaningful consultation with diverse minority voices. For demographic sustainability, the relevant question is whether these conditions strengthen security, institutional trust, and the capacity to remain and contribute. Such effects require evidence; neither restored rights nor EU membership automatically establishes demographic recovery.

Minority Participation as a Component of Demographic Resilience

The distinction between formal rights and substantive participation permits an institutional assessment of demographic resilience; the capacity to sustain communities, livelihoods, and essential services despite population pressures. The earlier AVİM report connects minority integration with demographic sustainability. An institutional approach sharpens that proposition by examining implementation, monitoring, and accessible remedies alongside legal recognition. Although developed for elderly rights in Turkic Eurasia, the framework outlined in the report offers an analytical lens, not evidence about Bulgaria. The first mechanism is retention. Equal opportunities and confidence in public institutions may improve conditions for residents to remain, but this relationship requires testing. The

second is participation: enabling residents to develop skills and influence decisions affecting their lives. Minority-language learning, proficiency in Bulgarian, and meaningful consultation provide complementary foundations. Their effectiveness depends on assigned responsibilities, adequate resources, and accessible procedures for challenging exclusion, rather than statutory recognition alone.[9]

The third mechanism concerns connections across borders. Voluntary return, diaspora engagement, and Bulgaria-Türkiye cooperation could support professional exchanges, enterprise development, and community initiatives without requiring permanent relocation. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) findings on emigrants' skills and returnees' employment difficulties underline why reintegration must accompany return; these national findings do not establish Turkish-minority-specific outcomes. An adapted multi-level approach would connect national guarantees, municipal services, community organizations, and international monitoring, while bilateral cooperation supports rather than substitutes for Bulgarian public responsibilities. Sarıca and Tulun's emphasis on integrated services also directs attention to older residents and intergenerational needs; demographic resilience concerns the well-being of those who remain, not merely attracting workers. Cross-border initiatives should therefore be assessed through sustained employment, recognized qualifications, service accessibility, and durable local benefits, with voluntary participation and respect for Bulgarian sovereignty.[10]

These mechanisms have clear limits. The Turkish minority also faces demographic contraction: the 2021 census recorded 508,378 people identifying as Turkish and a smaller share of ethnicity respondents than in 2011. Non-response and self-identification complicate comparisons; census shares cannot establish fertility differences or explain population change alone. Inclusion cannot independently reverse ageing or national population loss. Minority members must remain rights-holders and policy participants, not passive beneficiaries or demographic resources; their rights do not depend on fertility or economic usefulness. There is thus a distinction between protective intervention and autonomous participation. Measurable demographic effects require evidence on migration, employment, services, and trust, accounting for wider economic conditions. The argument is that institutionalized inclusion may reduce avoidable vulnerabilities, not that the minority can replenish Bulgaria's population.[11]

The Movement for Rights and Freedoms became an important vehicle for Turkish voters in the 1990 elections, but neither its electoral support nor its institutional role should be equated with the political preferences of the entire community.

Inclusive Citizenship and Regional Cooperation: A Practical Policy Agenda

Policy should begin with locally identified access barriers and meaningful consultation, followed by jointly evaluated cooperation projects, with Bulgarian institutions retaining responsibility for rights and service delivery. First, the ministries responsible for education and employment, together with municipalities and public service providers, should identify local access barriers and establish funded improvement plans. Measures could combine educational support, vocational guidance, and accessible services for older residents. Outcomes should be tracked through school completion, sustained employment, and service accessibility, using privacy-protecting data and voluntary self-identification where ethnicity is recorded. The intended result is stronger local capacity and fewer avoidable disadvantages.

Second, national and municipal authorities should institutionalize consultation with diverse Turkish community organizations, including women, younger people, and older residents. Regular forums published responses to recommendations, and accessible complaint channels would connect participation to accountability. Cultural and linguistic measures should include assessing demand for Turkish-language learning, supporting teachers and materials, and sustainable cultural funding. These proposals translate the Council of Europe Advisory Committee's recommendations on minority-language education, sustainable cultural funding, anti-discrimination remedies, and inclusive consultation into practical measures and should be implemented through applicable domestic procedures and Bulgaria's international obligations, alongside proficiency in Bulgarian. Their purpose is effective participation without the problems associated with cultural assimilation.[12]

Bulgarian and Turkish governments, municipalities, universities, and civil society partners should develop transparent cooperation on education, local development, and voluntary diaspora engagement.

Third, the Bulgarian and Turkish governments, municipalities, universities, and civil society partners should develop transparent cooperation on education, local development, and voluntary diaspora engagement. Small jointly evaluated projects could support professional exchanges, mentoring, and enterprise links, while return initiatives should provide information on qualifications, employment, and services. Cooperation should complement Bulgarian state responsibilities, respect the country's sovereignty, and avoid assigning political loyalty through ethnicity. Success should be judged by durable community benefits and participant choice, not ethnic competition or demographic targets concerning the minority.

Conclusion

Taken together, this history shows that communist-era homogenization policies produced displacement and disruption, while restored rights did not automatically secure substantive participation. The Turkish minority should therefore be considered within Bulgaria's demographic sustainability debate as citizens whose inclusion may strengthen resilience, not as a demographic remedy. Two priorities merit monitoring: population retention in regions with Turkish communities and effective participation in education, employment, services, and local decisions. Such assessments must distinguish policy effects from wider economic pressures. Rights-respecting inclusion, supported by accountable institutions and voluntary Bulgaria-Türkiye cooperation, offers a measured contribution to national sustainability and regional stability without promising demographic reversal.

Bibliography

Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities. *Fifth Opinion on Bulgaria*. ACFC/OP/V(2024)2. Strasbourg: Council of Europe, published October 10, 2024. https://rm.coe.int/5th-op-bulgaria-en/1680b1c747.

Bulgarian Industrial Association. "Population and Demographic Processes—2025—Final Data." [Insert verified publication date.] Accessed October 13, 2026. https://en.bia-bg.com/service/view/35812/.

Bulgaria. *Constitution of the Republic of Bulgaria*. Promulgated July 13, 1991. English text published by the National Assembly of the Republic of Bulgaria. https://www.parliament.bg/en/const.

Council of Ministers of the Republic of Bulgaria. "History." Accessed October 13, 2026. https://www.gov.bg/special/en/About-Bulgaria/HISTORY/tabsss1.

Dimitrov, Vesselin. "In Search of a Homogeneous Nation: The Assimilation of Bulgaria's Turkish Minority, 1984–1985." *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe*, no. 2 (2001): 1–22. https://www.ecmi.de/fileadmin/downloads/publications/JEMIE/JEMIE01Dimitrov10-07-01.pdf.

Erçin, Emre. "Demographic Crisis, Minority Integration and Strategic Demography: The Case of Turks in Bulgaria." AVİM UEP Rapor no. 2026/1. Center for Eurasian Studies (AVİM), April 20, 2026. https://avim.org.tr/UEPRapor/DEMOGRAPHIC-CRISIS-MINORITY-INTEGRATION-AND-STRATEGIC-DEMOGRAPHY-THE-CASE-OF-TURKS-IN-BULGARIA-20-04-2026.

European Council. *European Council in Copenhagen, 21–22 June 1993: Conclusions of the Presidency*. SN 180/1/93 REV 1. June 21–22, 1993. https://www.consilium.europa.eu/media/21225/72921.pdf.

European Union. "Bulgaria." Accessed October 13, 2026. https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/eu-countries/bulgaria_en.

Eurostat. *Demography of Europe: 2026 Edition*. European Union, 2026. https://doi.org/10.2785/2082883.

Haksöz, Cengiz. "Ethnic Cleansing of Turks in Bulgaria." Review of *Ethnic Cleansing during the Cold War: The Forgotten 1989 Expulsion of Turks from Communist Bulgaria*, by Tomasz Kamusella. *Uluslararası Suçlar ve Tarih / International Crimes and History*, no. 19 (2018): 253–57. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/700942.

Human Rights Watch. "Human Rights Watch World Report 1990—Bulgaria." January 1, 1991. Refworld. https://www.refworld.org/reference/annualreport/hrw/1991/en/92723.

Kamusella, Tomasz. "Ethnic Cleansing during the Cold War: The Forgotten 1989 Expulsion of Turks from Communist Bulgaria." Book description and abstract. University of St Andrews Research Portal. Publication record dated August 2, 2018. Accessed October 13, 2026. https://research-portal.st-andrews.ac.uk/en/publications/ethnic-cleansing-during-the-cold-war-the-forgotten-1989-expulsion/.

National Statistical Institute of Bulgaria. *Ethno-cultural Characteristics of the Population as of September 7, 2021: Final Data*. 2021, https://www.nsi.bg/sites/default/files/files/pressreleases/Census2021-ethnos_en.pdf .

National Statistical Institute of Bulgaria. "Population and Demographic Processes—2025—Final Data." April 29, 2026. https://www.nsi.bg/en/press-release/population-and-demographic-processes-9002.

OECD. *OECD Reviews of Labour Market and Social Policies: Bulgaria 2025*. Paris: OECD Publishing, 2025. https://doi.org/10.1787/81e7cac7-en.

Sarıca, Berna, and Teoman Ertuğrul Tulun. "Institutionalizing Elderly Rights: Regional Needs and Policy Pathways in Turkic Eurasia." SocArXiv preprint, version 1. March 13, 2026, https://osf.io/preprints/socarxiv/6z3qj_v1.

"Treaty of Berlin, The." July 13, 1878. Enclosure in "Mr. Maynard to Mr. Evarts," September 28, 1878. In *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, Transmitted to Congress, With the Annual Message of the President, December 2, 1878*, document 518. Office of the Historian, U.S. Department of State. https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1878/d523.

Vasileva, Darina. "Bulgarian Turkish Emigration and Return." *International Migration Review* 26, no. 2 (Summer 1992): 342–52. https://doi.org/10.1177/019791839202600209.

Endnotes

1 National Statistical Institute of Bulgaria, "Population and Demographic Processes—2025—Final Data," April 29, 2026, https://www.nsi.bg/en/press-release/population-and-demographic-processes-9002; Eurostat, Demography of Europe: 2026 Edition (European Union, 2026), sections "Population Growth," "Age," and "Births and Deaths," https://doi.org/10.2785/2082883; Bulgarian Industrial Association, "Population and Demographic Processes—2025—Final Data," [publication date: verify], accessed October 13, 2026, https://en.bia-bg.com/service/view/35812/; Bulgarian Industrial Association, "Population and Demographic Processes—2025—Final Data," accessed October 13, 2026, sections "International Migration" and "Population Natural and Migration Growth," https://en.bia-bg.com/service/view/35812/

2 The Treaty of Berlin," July 13, 1878, arts. I, IV–V, enclosure in "Mr. Maynard to Mr. Evarts," September 28, 1878, in Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, Transmitted to Congress, With the Annual Message of the President, December 2, 1878, document 518, Office of the Historian, U.S. Department of State, https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1878/d523; Council of Ministers of the Republic of Bulgaria, "History," section "1908 Independence," accessed October 13, 2026, https://www.gov.bg/special/en/About-Bulgaria/HISTORY/tabsss1

3 Vesselin Dimitrov, "In Search of a Homogeneous Nation: The Assimilation of Bulgaria's Turkish Minority, 1984–1985," Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe, no. 2 (2001), 4–5, https://www.ecmi.de/fileadmin/downloads/publications/JEMIE/JEMIE01Dimitrov10-07-01.pdf

4 Dimitrov, "In Search of a Homogeneous Nation: The Assimilation of Bulgaria's Turkish Minority, 1984–1985, 13-15.

5 Darina Vasileva, "Bulgarian Turkish Emigration and Return," International Migration Review 26, no. 2 (Summer 1992): 342–52, https://doi.org/10.1177/019791839202600209; Tomasz Kamusella, "Ethnic Cleansing during the Cold War: The Forgotten 1989 Expulsion of Turks from Communist Bulgaria," book description and abstract, University of St Andrews Research Portal, publication record dated August 2, 2018, accessed October 13, 2026, https://research-portal.st-andrews.ac.uk/en/publications/ethnic-cleansing-during-the-cold-war-the-forgotten-1989-expulsion/; Cengiz Haksöz, "Ethnic Cleansing of Turks in Bulgaria," review of Ethnic Cleansing during the Cold War: The Forgotten 1989 Expulsion of Turks from Communist Bulgaria, by Tomasz Kamusella, Uluslararası Suçlar ve Tarih / International Crimes and History, no. 19 (2018): 255–56, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/700942.

6 Emre Erçin, "Demographic Crisis, Minority Integration and Strategic Demography: The Case of Turks in Bulgaria," AVİM UEP Rapor no. 2026/1, Center for Eurasian Studies (AVİM), April 20, 2026, abstract and "Policy Recommendation," https://avim.org.tr/UEPRapor/DEMOGRAPHIC-CRISIS-MINORITY-INTEGRATION-AND-STRATEGIC-DEMOGRAPHY-THE-CASE-OF-TURKS-IN-BULGARIA-20-04-2026 .

7 Human Rights Watch, "Human Rights Watch World Report 1990—Bulgaria," January 1, 1991, section "Human Rights Developments," Refworld, https://www.refworld.org/reference/annualreport/hrw/1991/en/92723; Constitution of the Republic of Bulgaria, promulgated July 13, 1991, arts. 6(2) and 11(1), (3)–(4), English text published by the National Assembly of the Republic of Bulgaria, https://www.parliament.bg/en/const.

8 European Council, European Council in Copenhagen, 21–22 June 1993: Conclusions of the Presidency, SN 180/1/93 REV 1, June 21–22, 1993, 13, https://www.consilium.europa.eu/media/21225/72921.pdf; European Union, "Bulgaria," section "Overview," accessed October 13, 2026, https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/eu-countries/bulgaria_en; Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities, Fifth Opinion on Bulgaria, ACFC/OP/V(2024)2 (Strasbourg: Council of Europe, published October 10, 2024), 4–5, 33–35, https://rm.coe.int/5th-op-bulgaria-en/1680b1c747.

9 Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities, Fifth Opinion on Bulgaria, ACFC/OP/V(2024)2 (Strasbourg: Council of Europe, published October 10, 2024), 4–7, 33–38, https://rm.coe.int/5th-op-bulgaria-en/1680b1c747; Berna Sarıca and Teoman Ertuğrul Tulun, "Institutionalizing Elderly Rights: Regional Needs and Policy Pathways in Turkic Eurasia," SocArXiv preprint, version 1, March 11, 2026, secs. 2 and 7.1, https://osf.io/preprints/socarxiv/6z3qj_v1; Emre Erçin, "Demographic Crisis, Minority Integration and Strategic Demography: The Case of Turks in Bulgaria," AVİM UEP Rapor no. 2026/1, Center for Eurasian Studies (AVİM), April 20, 2026, abstract and "Policy Recommendation," https://avim.org.tr/UEPRapor/DEMOGRAPHIC-CRISIS-MINORITY-INTEGRATION-AND-STRATEGIC-DEMOGRAPHY-THE-CASE-OF-TURKS-IN-BULGARIA-20-04-2026.

10 OECD, OECD Reviews of Labour Market and Social Policies: Bulgaria 2025 (Paris: OECD Publishing, 2025), chap. 4, "Making Migration and Integration Work in Bulgaria," [insert specific pages supporting emigrants' skills and returnees' employment difficulties], https://doi.org/10.1787/81e7cac7-en; Berna Sarıca and Teoman Ertuğrul Tulun, "Institutionalizing Elderly Rights: Regional Needs and Policy Pathways in Turkic Eurasia," SocArXiv preprint, version 1, [insert OSF version 1 posting date; confirm correspondence with uploaded manuscript], secs. 2, 6.1, and 7.1, https://osf.io/preprints/socarxiv/6z3qj_v1.

11 National Statistical Institute of Bulgaria, Ethno-cultural Characteristics of the Population as of September 7, 2021: Final Data, 2021, 1–2, https://www.nsi.bg/sites/default/files/files/pressreleases/Census2021-ethnos_en.pdf; Berna Sarıca and Teoman Ertuğrul Tulun, "Institutionalizing Elderly Rights: Regional Needs and Policy Pathways in Turkic Eurasia," SocArXiv preprint, version 1, March 13, 2026, secs. 6.3 and 8, https://osf.io/preprints/socarxiv/6z3qj_v1 .

12 Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities, Fifth Opinion on Bulgaria, ACFC/OP/V(2024)2 (Strasbourg: Council of Europe, published October 10, 2024), 6–7, paras. 10, 12, 15, and 21, https://rm.coe.int/5th-op-bulgaria-en/1680b1c747

4 EKİM 2026 SEÇİMLERİ SONRASI BOSNA-HERSEK'TE GÖRÜNÜM

Dayton Antlaşması ile savaş sona erse de siyasi anlaşmazlıklar ortadan kalkmamıştır. Merkezi devletin yetkileri, entitelerin yönetim alanları ve kurucu halkların temsili konusunda farklı görüşler devam etmektedir.

Özge Emine Özçelik

Misafir Araştırmacı, Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM)

Bosna-Hersek, Yugoslavya'nın 1990'ların başındaki dağılma sürecinde bağımsızlığını ilan eden cumhuriyetlerden biridir. 1992 yılında başlayan Bosna Savaşı, 1995'te imzalanan Dayton Barış Anlaşması ile sona ermiştir. Savaş boyunca Boşnaklar, Sırplar ve Hırvatlar arasında yaşanan çatışmalar ülkenin siyasi ve toplumsal yapısını derinden etkilemiştir. Dayton Antlaşması, savaşı sona erdirmenin yanı sıra Boşnakların, Sırpların ve Hırvatların "kurucu halklar" olarak aynı devlet içinde yaşayabilmesi için savaş sonrası siyasi düzeni belirlemiştir.

Dayton ile kurulan sistem, Bosna-Hersek'in egemenliğini ve toprak bütünlüğünü korumayı ve farklı toplulukların siyasi temsilini güvence altına almayı amaçlamıştır. Bugün ülke, Bosna-Hersek Federasyonu ve Republika Srpska (RS-Sırp Cumhuriyeti) olmak üzere iki ana entiteden (birim) oluşmaktadır. Brčko Bölgesi ise bu iki birimden ayrı, kendine özgü bir yönetime sahip özel bir idari statüye sahiptir. Bosna-Hersek Federasyonu kendi içinde on kantona ayrılmış, Republika Srpska ise daha merkezi bir idari yapıya sahiptir. Bu yapı, devlet ve entite yönetimleri arasındaki yetki paylaşımını Bosna-Hersek siyasetinin tartışma konularından biri haline getirmiştir.

Dayton Antlaşması ile savaş sona erse de siyasi anlaşmazlıklar ortadan kalkmamıştır. Merkezi devletin yetkileri, entitelerin yönetim alanları ve kurucu halkların temsili konusunda farklı görüşler devam etmektedir. Özellikle Republika Srpska yönetiminin merkezi devletin yetkilerine yönelik itirazları, Boşnak siyasi aktörlerin ülkenin toprak bütünlüğünü koruma çabaları ve Hırvatların siyasi temsiliyle ilgili tartışmalar ülkenin uzun süredir çözülemeyen sorunları arasında yer almaktadır. Savaşın mirası, Srebrenitsa Soykırımı'nın inkârı ve etnik kimlik temelindeki siyasi ayrışmalar da ülkedeki uzlaşma çabalarını zorlaştırmaktadır. Bu nedenle Bosna-Hersek'teki siyasi gelişmeleri anlayabilmek için Dayton Anlaşması'nın oluşturduğu düzeni ve bu düzenin zaman içinde neden tartışmalı hale geldiğini dikkate almak gerekmektedir.

RS yönetimi ile merkezi devlet arasındaki temel anlaşmazlık, devlet kurumlarının yetkilerinin kapsamı üzerinedir. RS'deki bazı siyasi aktörler, Dayton Antlaşması'nın başlangıçta entitelere tanıdığı yetkilerin korunmasını ve sonradan merkezi devlete aktarılan bazı yetkilerin geri verilmesini savunmaktadır. "Orijinal Dayton" olarak adlandırılan bu yaklaşım, merkezi devletin yetkileri ve ülkenin siyasi bütünlüğü konusundaki tartışmaların temelini oluşturmaktadır. RS yönetiminin merkezi devletin yetkilerini sınırlandırmaya yönelik girişimleri, ülkenin anayasal düzenini ve devlet kurumlarının işleyişini etkilemektedir.[1] Bosna-Hersek'in Avrupa Birliği (AB) adaylığı bağlamında Avrupa (Birliği) Komisyonu da raporlarında bu sorunlara dikkat çekmektedir.[2]

Bosna-Hersek'teki bir diğer güncel tartışma Hırvatların siyasi temsiliyle ilgilidir. Devlet Başkanlığı'nın Boşnak ve Hırvat üyeleri Bosna-Hersek Federasyonu'ndan, Sırp üyesi ise Republika Srpska'dan seçilmektedir. Önceki seçimlerde Hırvat üye olarak seçilen Željko Komšić'e HDZ BiH (Bosna Hersek Hırvat Demokrat Birliği, ülkedeki başlıca Hırvat siyasi partilerinden biri) ve bazı Hırvat siyasi aktörler itiraz etmiş, Komšić'in Boşnak seçmenlerin oylarıyla seçilmesinin Hırvatların siyasi tercihlerini yansıtmadığını savunmuştur. Buna karşılık mevcut seçim sisteminin tüm seçmenlere oy kullanma hakkı tanıdığı vurgulanmaktadır.

Bosna-Hersek'teki siyasi anlaşmazlıkların uzun yıllardır devam etmesi, uluslararası toplumun ülkedeki rolünü de önemli hale getirmiştir.

4 Ekim 2026 tarihinde yapılan seçimlerde HDZ BiH'dan Darijana Filipović'in Hırvat üyeliğini kazanması bu tartışma açısından önemli bir gelişmedir.[3] Bu seçimlerde üç üyeli yapı korunmuş ve ülkedeki siyasi güç dağılımında kayda değer bir değişiklik olmamıştır. Hırvatların temsili konusundaki anlaşmazlığın seçim sonucuyla tamamen ortadan kalktığını söylemek de mümkün değildir. Bu nedenle Hırvatların siyasi temsiline ilişkin tartışmaların yanı sıra, Bosna-Hersek'te anayasa ve seçim reformu ihtiyacı da devam etmektedir. Avrupa (Birliği) Parlamentosu da Bosna-Hersek'teki siyasi temsil sorunlarının ve ayrımcılık iddialarının, Avrupa Konseyi'nin ana unsurlarından biri olan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarıyla uyumlu biçimde ele alınmasını istemektedir.[4]

Bosna-Hersek'teki siyasi anlaşmazlıkların uzun yıllardır devam etmesi, uluslararası toplumun ülkedeki rolünü de önemli hale getirmiştir. Dayton Antlaşması'nın 10 No'lu Eki, anlaşmanın sivil yönlerinin uygulanmasını izlemek üzere Yüksek Temsilci makamının oluşturulmasını öngörmüştür.[5] Yüksek Temsilci, barış anlaşmasının uygulanmasını takip etmek ve gerektiğinde yetkileri çerçevesinde müdahalede bulunmakla görevlidir. Bu makam, zaman içinde Bosna-Hersek'in siyasi sisteminde etkili bir konuma gelmiştir.

Barışı Uygulama Konseyi (Peace Implementation Council-PIC), Dayton Antlaşması'nın uygulanmasını takip eden uluslararası mekanizmadır. Konseyin Yönlendirme Kurulu (PIC Steering Board) ise uluslararası toplumun Bosna-Hersek politikasına

Aradan geçen yıllara rağmen temel anlaşmazlıkların devam etmesi, bu mekanizmaların geleceğiyle ilgili soruları yeniden gündeme getirmektedir.

ilişkin siyasi yönlendirmesinde önemli bir role sahiptir. Türkiye de bu kurulda İslam İşbirliği Teşkilatı'nı temsil etmektedir. Bununla birlikte, Yönlendirme Kurulu ile Yüksek Temsilcilik Ofisi (OHR) aynı kurum değildir. Yönlendirme Kurulu uluslararası siyasi yönlendirmeyi sağlarken OHR, Yüksek Temsilci aracılığıyla anlaşmanın sivil yönlerinin uygulanmasını takip eder.

Avrasya İncelemeleri Merkezi'nin (AVİM) 2021 yılında yayımladığı "Bosna Hersek'te Barışı Uygulama Konseyi ile Yüksek Temsilcilik Ofisi Neden Devam Etmelidir?" başlıklı analizde ülkedeki siyasi anlaşmazlıklar ve ayrılıkçı girişimler karşısında PIC ve OHR'nin çalışmalarını sürdürmesinin gerekli olduğu savunulmuştur.[6] Bu yaklaşım, uluslararası mekanizmaların yalnızca savaşın hemen ardından değil, siyasi düzenin korunması ve ülkenin toprak bütünlüğünün desteklenmesi bakımından da önem taşıdığı görüşüne dayanmaktadır.

Aradan geçen yıllara rağmen temel anlaşmazlıkların devam etmesi, bu mekanizmaların geleceğiyle ilgili soruları yeniden gündeme getirmektedir. Yüksek Temsilci Christian Schmidt'in Haziran 2026'da görev süresini tamamlamasının ardından, Louis J. Crishock geçici Yüksek Temsilci olarak göreve başlamıştır. PIC Yönlendirme Kurulu, yeni bir Yüksek Temsilci üzerinde uzlaşma sağlanana kadar Crishock'un görevini sürdürmesini kararlaştırmıştır.[7] Bu gelişme, Bosna-Hersek'te uluslararası denetim mekanizmasının geleceği konusunda da görüş ayrılıklarının bulunduğunu göstermektedir.

Bosna-Hersek'in siyasi geleceği değerlendirilirken Avrupa Birliği'nin ülkenin mevcut sorunlarının çözümündeki rolüne de değinilebilir. Dayton Antlaşması'yla kurulan siyasi düzenin işleyişinde uluslararası mekanizmalar hala önemli bir yere sahiptir. AB ise üyelik süreci, ekonomik destek ve reform koşulları aracılığıyla Bosna-Hersek'in siyasi ve idari yapısını etkileme imkânına sahiptir. Ancak bu araçların etkili olabilmesi yalnızca Bosna-Hersek'in reformları uygulamasına değil, AB'nin genişleme sürecini ilerletme konusundaki siyasi iradesine de bağlıdır.

Bosna-Hersek 2022 yılında AB aday ülke statüsünü kazanmış, Mart 2024'te Avrupa (Birliği) Konseyi katılım müzakerelerinin açılması yönünde karar almıştır. Üyelik sürecinin ilerlemesi için hukukun üstünlüğü, kamu yönetimi, temel haklar ve devlet kurumlarının işleyişi gibi

alanlarda reformların gerçekleştirilmesi beklenmektedir. Avrupa Komisyonu Aralık 2025'te Bosna-Hersek'in Reform Gündemi'ni onaylamış ve belirlenen koşulların yerine getirilmesi halinde ülkeye 976,6 milyon avroya kadar kaynak sağlanabileceği belirtilmiştir.[8]

Bosna-Hersek'in AB üyelik sürecinde, Birliğin genişleme konusundaki tutumu da etkili olmaktadır. AVİM'in 2024 yılında yayımladığı "AB'nin Genişleme İkilemi: Siyaset İlkelerden Üstün mü?" başlıklı analizde AB'nin genişleme politikasında siyasi tercihlerin rolü ele alınmıştır.[9] Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin (GKRY) 2004 yılında Kıbrıs sorunu çözüme kavuşturulmadan AB'ye kabul edilmesi bu açıdan önemli bir örnektir. Aynı yıl düzenlenen Birleşmiş Milletler Annan Planı referandumunda Türk tarafı planı kabul ederken Rum tarafı reddetmiş, buna rağmen GKRY'nin üyeliği gerçekleşmiştir. Bu durum, AB'nin çözülmemiş bir siyasi anlaşmazlığın varlığına rağmen üyelik yönünde karar alabildiğini göstermektedir. Kıbrıs örneği genişleme sürecinin AB'nin siyasi tercihlerine ve süreci ilerletme konusundaki iradesine de bağlı olduğunu göstermektedir. Bunun yanında, Avrupa'da İslam karşıtı söylemlerin ve Müslüman nüfusa yönelik önyargıların AB üyeliğine ilişkin tartışmaları etkileyip etkilemediği de sorgulanmalıdır. Bosna-Hersek'in üyelik sürecinin ilerlemesi, ülkenin reformları hayata geçirmesinin yanı sıra AB'nin de genişleme konusunda kararlı ve tutarlı davranmasına bağlıdır.

Sırbistan'ın AB ile ilişkileri, Bosna-Hersek'teki siyasi dengeleri de etkileyebilir. Belgrad'ın Republika Srpska yönetimiyle yakın ilişkileri, Sırbistan'ın Bosna-Hersek'in iç siyaseti üzerindeki etkili olabilmektedir.

Diğer taraftan Sırbistan'ın AB ile ilişkileri, Bosna-Hersek'teki siyasi dengeleri de etkileyebilir. Belgrad'ın Republika Srpska yönetimiyle yakın ilişkileri, Sırbistan'ın Bosna-Hersek'in iç siyaseti üzerindeki etkili olabilmektedir. Sırbistan'ın AB ile bütünleşme süreci, Belgrad'ın Bosna-Hersek'in egemenliği ve toprak bütünlüğüne yönelik tutumunu da etkileyebilir. AB'nin Sırbistan'la ilişkilerinde bu konuları gündemde tutması, Bosna-Hersek'in siyasi bütünlüğünün korunmasına yönelik çabaları destekleyebilir.

Sonuç olarak Dayton Barış Antlaşması'yla kurulan düzen içerisinde Bosna-Hersek'teki siyasi anlaşmazlıklar devam etmektedir. Ülkenin geleceği ise bu sorunların ileri dönemde nasıl ele alınacağına ve siyasi aktörlerin tutumlarına bağlı olacaktır. Avrupa Birliği'nin genişleme politikası ve uluslararası toplumun yaklaşımı da Bosna-Hersek'in geleceğini şekillendirebilecek etkenler arasındadır.

Sonnotlar

1 "60th Report of the High Representative for Implementation of the Peace Agreement on Bosnia and Herzegovina to the Secretary-General of the United Nations," Yüksek Temsilcilik Ofisi, 5 Kasım 2021, https://www.ohr.int/60th-report-of-the-high-representative-for-implementation-of-the-peace-agreement-on-bosnia-and-herzegovina-to-the-secretary-general-of-the-united-nations/

2 Bosnia and Herzegovina Report, Avrupa Komisyonu, 2025, https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/5d8fc547-f8f8-456f-84e3-b38998acfafd_en?filename=bosnia-and-herzegovina-report-2025.pdf

3 İsmail Özdemir, "Bosna Hersek'te Becirovic, Filipovic ve Cvijanovic seçim zaferini ilan etti," Anadolu Ajansı, 4 Ekim 2026, https://www.aa.com.tr/tr/dunya/Bosna_Hersekte-becirovic-filipovic-ve-cvijanovic-secim-zaferini-ilan-etti/4077874

4 Avrupa Parlementosu, "2023 and 2024 reports on Bosnia and Herzegovina," Avrupa Birliği Resmi Gazetesi, 31 Mart 2026, https://eur-lex.europa.eu/eli/C/2026/1438/oj/eng/pdf

5 "Annex 10: Agreement on Civilian Implementation of the Peace Settlement," Dayton Barış Anlaşması, Yüksek Temsilcilik Ofisi, https://www.ohr.int/dayton-peace-agreement/annex-10/

6 Teoman Ertuğrul TULUN, "Bosna Hersek'te Barışı Uygulama Konseyi ile Yüksek Temsilcilik Ofisi Neden Devam Etmelidir?", AVİM, 26 Nisan 2021, https://avim.org.tr/tr/Analiz/BOSNA HERSEK-TE-BARISI-UYGULAMA-KONSEYI-ILE-YUKSEK-TEMSILCILIK-OFISI-NEDEN-DEVAM-ETMELIDIR

7 "Statement of the Steering Board of the Peace Implementation Council," Yüksek Temsilcilik Ofisi, 30 Haziran 2026, https://www.ohr.int/statement-of-the-steering-board-of-the-peace-implementation-council/

8 "Commission approves Bosnia and Herzegovina's Reform Agenda," Avrupa Komisyonu, 4 Aralık 2025, https://enlargement.ec.europa.eu/news/commission-approves-bosnia-and-herzegovinas-reform-agenda-2025-12-04_en

9 Teoman Ertuğrul TULUN, "AB'NİN GENİŞLEME İKİLEMİ: SİYASET İLKELERDEN ÜSTÜN MÜ?," AVİM, 6 Mart 2024, https://avim.org.tr/tr/Analiz/AB-NIN-GENISLEME-IKILEMI-SIYASET-ILKELERIN-UZERINDE-MI

Ortak Kültürün Evlatları: Irak Türkmenleri ve Azerbaycan *(Ortaq Mədəniyyətin Övladları İraq Türkmanları ve Azerbaycan)* Başlıklı Araştırma Üzerine Değerlendirme

Eser, yalnızca bir bilgi derlemesi olmanın ötesine geçerek Irak Türkmenlerinin Türk dünyası içindeki tarihsel konumunu ve Azerbaycan ile paylaştıkları ortak kültürel mirası görünür kılmayı hedeflemektedir.

Dr. İlaha Khantamirova

Misafir Araştırmacı, Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM)

Giriş

İran, Irak, Suriye, Lübnan ve Afganistan olmak üzere geniş bir coğrafyaya yayılan Türkmen toplulukları üzerine bugüne kadar çok sayıda araştırma yapılmıştır. Buna karşılık Irak Türkmenleri ile Azerbaycan arasındaki tarihi, kültürel ve edebi bağları bütüncül bir yaklaşımla ele alan çalışmaların sayısı oldukça sınırlıdır. Bu eksikliği gidermeye katkı sunan *Ortak Kültürün Evlatları: Irak Türkmenleri ve Azerbaycan* (*Ortaq Mədəniyyətin Övladları İraq Türkmanları ve Azerbaycan*) adlı çok yazarlı araştırma kitabı, Bakü'de yer alan Uluslararası İlişkiler Analiz Merkezinin (Beynəlxalq Münasibətlərin Təhlili Mərkəzi/ Center of Analysis of International Relations-AIR Center) girişimiyle 2025 yılında yayımlanmıştır.

Proje yöneticiliğini Kenan Rövşenoğlu'nun üstlendiği, ön sözünü Ferid Şefiyev'in kaleme aldığı eser, Azerbaycanlı ve Iraklı araştırmacıları ortak bir çalışmada buluşturarak Irak Türkmenlerini tarihsel, kültürel ve toplumsal yönleriyle ele almaktadır.

Kitap, Irak Türkmenlerinin yerleşim alanlarından demografik yapısına, etnik köken tartışmalarından gelenek ve göreneklerine, inanç dünyalarından yetiştirdikleri önemli şahsiyetlere kadar uzanan geniş bir yelpazede bilgi sunmaktadır. Bununla birlikte eser, yalnızca bir bilgi derlemesi olmanın ötesine geçerek Irak Türkmenlerinin Türk dünyası içindeki tarihsel konumunu ve Azerbaycan ile paylaştıkları ortak kültürel mirası görünür kılmayı hedeflemektedir. Bu yönüyle çalışma, hem konuya ilgi

duyan genel okuyucuya hem de Türk dünyası üzerine çalışan araştırmacılara hitap eden kapsamlı bir kaynak niteliği taşımaktadır.

Kitabın içeriği

Eserin temel odağını Irak Türkmenleri ile Azerbaycan arasındaki tarihî ve kültürel bağlar oluşturmakla birlikte; kitap tarih, demografi, etnografi, edebiyat ve folklor gibi farklı disiplinlerden yararlanarak Irak Türkmenlerini çok boyutlu bir perspektifle ele almaktadır. Bu yönüyle kitap disiplinlerarası bir yaklaşımla hazırlanmış olup Irak Türkmenlerinin tarihsel gelişimini, toplumsal yapısını ve kültürel mirasını bütüncül bir çerçevede değerlendirmektedir.

Kitabın dikkat çekici özelliklerinden biri, bölümlerin Iraklı ve Azerbaycanlı araştırmacılar tarafından ortaklaşa hazırlanmış olmasıdır. Böylece ele alınan konular yalnızca bir tarih yazımı geleneğinin bakış açısıyla değil, iki farklı akademik çevrenin değerlendirmeleri doğrultusunda incelenmektedir. Çalışmada Bağdat Üniversitesi, Selahaddin Üniversitesi, Azerbaycan Bilimler Akademisi Folklor Enstitüsü ve Dini Araştırmalar Merkezi gibi farklı akademik kurumlardan araştırmacıların katkı sunmuş olması da eserin bilimsel çeşitliliğini artırmaktadır.

İçerik bakımından eser genel olarak dört ana eksen etrafında şekillenmektedir. Bunlardan ilki Irak Türkmenlerinin tarihsel geçmişi, demografik yapısı, etnik kökeni, "Türkmen" adının etimolojisi ve Türkmenlerin Irak'a yerleşme süreçlerine ayrılmıştır. İkinci eksende Azerbaycan ile Irak Türkmenleri arasındaki tarihî ve kültürel ilişkiler incelenirken, üçüncü bölümde Türkmenlerin dili, edebiyatı, folkloru, gelenekleri ve dinî hayatı ele alınmaktadır. Son eksende ise Irak Türkmen toplumunun yetiştirdiği önemli devlet insanları, bilim insanları ve edebî şahsiyetlere ayrılmıştır. Bu tematik yapı, kitabın yalnızca tarih anlatısıyla sınırlı kalmayıp Türkmen kimliğini oluşturan farklı unsurları birlikte değerlendirmesine imkân tanımaktadır.

Kitabın ilk bölümlerinde Irak'ın kuzeybatısındaki Telafer'den başlayarak kuzeydoğuda Mendeli'ye kadar uzanan ve "Türkmeneli" olarak adlandırılan bölgenin tarihi yerleşim merkezleri ayrıntılı biçimde tanıtılmaktadır. Nineve, Telafer, Kerkük, Erbil ve Altun Köprü gibi Türkmen nüfusunun yoğun olarak yaşadığı şehirlerin demografik özellikleri değerlendirilmekte, Irak'taki Türkmen nüfusunun büyüklüğüne ilişkin farklı tahminler karşılaştırılmaktadır. Kesin bir nüfus verisine ulaşılamadığı belirtilmekle birlikte, kitapta Türkmen nüfusunun yaklaşık 2,5 milyon olduğu yönündeki değerlendirmelere yer verilmektedir.

Eserin temel odağını Irak Türkmenleri ile Azerbaycan arasındaki tarihî ve kültürel bağlar oluşturmakla birlikte; kitap tarih, demografi, etnografi, edebiyat ve folklor gibi farklı disiplinlerden yararlanarak Irak Türkmenlerini çok boyutlu bir perspektifle ele almaktadır.

Eserde geniş biçimde ele alınan konulardan biri de "Türkmen" adının etimolojisidir. Bu kapsamda Türkmen adının "Büyük Türk» anlamına geldiği, "Türk" ve "manend" sözcüklerinden oluşarak İslam'ı kabul eden Oğuz Türklerini ifade ettiği yahut Horasan'dan batıya göç eden Oğuzların dillerini muhafaza etmeleri nedeniyle yerel halk tarafından "Türke benzeyenler" olarak adlandırıldıkları yönündeki farklı görüşler karşılaştırmalı biçimde değerlendirilmektedir. Mahmud el-Kâşgarî, Bartold ve Faruk Sümer gibi önemli araştırmacıların değerlendirmeleri birlikte ele alınırken, farklı yaklaşımlara rağmen Türkmenlerin Oğuz boylarına mensup olduğu yönündeki ortak görüşün öne çıktığı görülmektedir.

Türkmenlerin Irak'a yerleşme süreci de kitapta farklı tarihî tezler ışığında değerlendirilmektedir. Bazı araştırmacılar Türkmen varlığının kökenini çok eski dönemlere kadar götürürken, bazıları ilk yoğun yerleşimlerin İslam fetihleri sonrasında gerçekleştiğini savunmaktadır. Bu tartışmalar çerçevesinde Abbasî döneminde Türk askerlerinin bölgeye yerleşmesi, ardından devlet yönetiminde üstlendikleri görevler ile Karakoyunlu Devleti, Akkoyunlu Devleti ve Safevî Devleti dönemlerine ilişkin tarihsel gelişmeler ayrıntılı biçimde ele alınmaktadır. Böylece Irak Türkmenlerinin bölgedeki varlığının belirli bir göç dalgasıyla açıklanamayacağı; yüzyıllara yayılan uzun tarihsel süreçlerin sonucu olarak şekillendiği ortaya konulmaktadır.

Kitabın önemli yönlerinden biri ise Irak Türkmenleri ile Azerbaycan arasındaki tarihî, kültürel ve edebî ilişkileri merkeze almasıdır. Ortak tarihsel miras yalnızca siyasi

Kitabın önemli yönlerinden biri ise Irak Türkmenleri ile Azerbaycan arasındaki tarihî, kültürel ve edebî ilişkileri merkeze almasıdır. Ortak tarihsel miras yalnızca siyasi gelişmeler üzerinden değil, dil ve edebiyat çerçevesinde de değerlendirilmektedir.

gelişmeler üzerinden değil, dil ve edebiyat çerçevesinde de değerlendirilmektedir. Özellikle Fuzûlî ve onun yetiştiği Bağdat edebî çevresi, Türk dilli edebiyatın gelişiminde önemli merkezlerden biri olarak tanıtılmakta, Fuzûlî'nin edebî mirası ayrıntılı biçimde değerlendirilmektedir. Bunun yanında Irak Türkmen Türkçesi ile Azerbaycan Türkçesi arasındaki dilsel yakınlık, ortak kültürel hafızanın en güçlü göstergelerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca Irak Selçuklu Devleti, Karakoyunlu Devleti, Akkoyunlu Devleti ve Safevî Devletinin iki toplumun ortak tarihsel hafızasını şekillendiren önemli siyasal yapılar olduğu vurgulanmaktadır.

Kitabın ilerleyen bölümlerinde Türkmenlerin İslamiyet öncesi inanç dünyası, Şamanizmle ilişkileri, İslamiyet'in kabulünden sonra oluşan dinî gelenekleri, ziyaret yerleri ve tarihî ibadet mekânları kapsamlı biçimde incelenmektedir. Aile yapısı, düğün gelenekleri, dinî bayramlar, toplumsal dayanışma biçimleri ve günlük yaşam kültürü gibi etnografik unsurlar da kitabın önemli bölümleri arasında yer almaktadır. Böylece eser, siyasi tarihin ötesine geçerek Irak Türkmenlerinin kültürel kimliğini oluşturan sosyal ve folklorik unsurları da görünür hâle getirmektedir.

Değerlendirme

Ele aldığımız eser, Irak Türkmenlerinin tarihini yalnızca kronolojik bir anlatımla sunmakla kalmayıp onların demografik yapısını, etnografyasını, kültürel mirasını, dilini,

edebiyatını ve dinî hayatını birlikte ele alarak okuyucuya bütüncül bir perspektif sunmaktadır. Bu yönüyle çalışma, Irak Türkmenleri hakkında önemli başvuru kaynaklarından biri olabilecek nitelikte kapsamlı bir araştırma eseridir.

Kitabın en güçlü yönlerinden biri, farklı dillerde kaleme alınmış akademik çalışmaların, güncel istatistiksel verilerin ve uluslararası kuruluşların verilerinin birlikte kullanılmasıdır. Böylece eser yalnızca tarihsel gelişmeleri incelemekle yetinmemekte, Irak Türkmenlerinin günümüzdeki demografik durumu ve toplumsal yapısına ilişkin de güncel bilgiler sunmaktadır. Tarihsel veriler ile çağdaş gelişmelerin birlikte değerlendirilmesi, çalışmanın akademik değerini artıran önemli unsurlardan biridir.

Eserin dikkat çeken bir diğer özelliği ise Iraklı ve Azerbaycanlı araştırmacıların ortak çalışmasının ürünü olmasıdır. Farklı akademik geleneklerden gelen araştırmacıların katkıları sayesinde konu tek taraflı bir bakış açısıyla değil, karşılaştırmalı bir perspektifle ele alınmıştır. Ayrıca her iki ülkenin literatüründen ve farklı dönemlere ait kaynaklardan yararlanılması, çalışmanın kaynak çeşitliliğini zenginleştirmiş ve değerlendirmelerin daha dengeli bir zemine oturmasına katkı sağlamıştır.

Kitabın önemli katkılarından biri de Irak Türkmenlerinin yakın dönem tarihine yer vermesidir. Özellikle 20. yüzyılda Türkmen toplumunun maruz kaldığı siyasal ve toplumsal baskılar; "Ermeni davası", 1946 Gavurbağı Trajedisi ve 1959 Kerkük Katliamı gibi olaylar üzerinden ele alınmaktadır. Bu bölümler, Irak Türkmenlerinin yalnızca tarihsel kökenlerine değil, yakın dönemde karşılaştıkları sorunlara da ışık tutması bakımından dikkat çekmektedir.

Ortak Kültürün Evlatları: Irak Türkmenleri ve Azerbaycan (Ortaq Mədəniyyətin Övladları: İraq Türkmanları və Azərbaycan), Irak Türkmenlerinin tarihini, kültürünü ve toplumsal yapısını çok yönlü bir yaklaşımla inceleyen; aynı zamanda Azerbaycan ile paylaştıkları tarihsel ve kültürel bağları ortaya koyan önemli bir araştırma eseridir.

Sonuç olarak *Ortak Kültürün Evlatları: Irak Türkmenleri ve Azerbaycan* (*Ortaq Mədəniyyətin Övladları: İraq Türkmanları və Azərbaycan*), Irak Türkmenlerinin tarihini, kültürünü ve toplumsal yapısını çok yönlü bir yaklaşımla inceleyen; aynı zamanda Azerbaycan ile paylaştıkları tarihsel ve kültürel bağları ortaya koyan önemli bir araştırma eseridir. Irak Türkmenleri üzerine çalışan araştırmacılar için olduğu kadar Türk dünyası tarihi ve kültürüyle ilgilenen okuyucular açısından da başvurulabilecek değerli bir kaynak niteliği taşımaktadır. Özellikle Irak Türkmenlerinin tarihî ve kültürel mirasına ilgi duyan araştırmacılar için önemli bir başvuru eseri olma niteliği taşımaktadır.

SIRBİSTAN'IN ÇOK YÖNLÜ DIŞ POLİTİKASI: AB ENTEGRASYONU VE RUSYA İLE İLİŞKİLER ARASINDA DENGE ARAYIŞI

Uluslararası sistemde büyük güç rekabetinin yeniden belirginleştiği günümüzde, bazı devletlerin dış politika tercihleri giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Bu devletler arasında yer alan Sırbistan, Avrupa Birliği (AB) ile bütünleşme hedefini sürdürürken Rusya ile tarihsel ve siyasi bağlarını korumaya devam etmesi bakımından dikkat çekmektedir. Bu durum, ülkenin dış politikasını Balkanlar'daki jeopolitik dengelerin önemli bir unsuru haline getirmektedir. Bu çalışma, AB ile Rusya arasındaki rekabet bağlamında Sırbistan'ın dış politika tercihlerini incelemeyi amaçlarken aynı zamanda Sırbistan'ın iki aktör arasında izlediği denge politikasını ele almayı amaçlamıştır.

Eray Yüksektepeli

Uluslararası İlişkiler Bölümü Lisans Öğrencisi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi / AVİM Uygulamalı Eğitim Programı Katılımcısı

GİRİŞ

Uluslararası sistemde büyük güç rekabetinin yeniden belirginleştiği günümüzde, bazı devletlerin dış politika tercihleri giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Bu devletler arasında yer alan Sırbistan, Avrupa Birliği (AB) ile bütünleşme hedefini sürdürürken Rusya ile tarihsel ve siyasi bağlarını korumaya devam etmesi bakımından dikkat çekmektedir. Bu durum, ülkenin dış politikasını Balkanlar'daki jeopolitik dengelerin önemli bir unsuru haline getirmektedir. Bu çalışma, AB ile Rusya arasındaki rekabet bağlamında Sırbistan'ın dış politika tercihlerini incelemeyi amaçlarken aynı zamanda Sırbistan'ın iki aktör arasında izlediği denge politikasını ele almayı amaçlamıştır.

Geçtiğimiz yüzyıl içerisinde Balkanlar, tarihsel olarak yoğun siyasi dönüşümlere sahne olmuş; bu süreçte devlet yapılarının değişmesi ve sınırların yeniden belirlenmesi bölgenin temel özelliklerinden biri haline gelmiştir. Balkanlar, Avrupa'nın güneydoğusunda yer alan ve sahip olduğu jeostratejik konum nedeniyle tarih boyunca büyük güç rekabetinin önemli merkezlerinden biri olmuştur. Tarihsel süreçte Osmanlı İmparatorluğu, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve Sovyetler Birliği gibi büyük güçlerin mücadelesine sahne olan Balkanlar, günümüzde de AB, Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Rusya ve Çin'in bölgesel nüfuzlarını artırma çabalarının kesiştiği stratejik bir coğrafya olarak öne çıkmaktadır. Balkanlar'ın jeopolitik niteliği ise bölgenin sahip olduğu etnik ve dini çeşitliliğin yanı sıra, tarihsel gelişmeler sonucunda ortaya çıkan karmaşık siyasal dinamiklerden beslenmektedir.[1] Bu çok katmanlı rekabet ortamı, Balkan ülkelerinin dış politika tercihlerini de doğrudan etkilemektedir.

Balkanlar'daki jeopolitik rekabet ortamı, özellikle Sırbistan'ın dış politika anlayışında da belirgin şekilde hissedilmektedir. Eski Cumhurbaşkanı Tomislav Nikolić döneminde dile getirilen ve daha sonra Cumhurbaşkanı Aleksandar Vučić tarafından da sürdürülen yaklaşıma göre Sırbistan, Doğu ile Batı arasında bir köprü işlevi görebilecek konumdadır. Bu anlayış, ülkenin yalnızca tek bir güç merkezine yönelmek yerine farklı aktörlerle eş zamanlı ilişkiler geliştirmesini öngörmektedir. Bu doğrultuda Sırbistan, AB üyeliğini dış politikasının temel hedeflerinden biri olarak korurken, tarihsel ve siyasi bağların etkisiyle Rusya ile yakın ilişkilerini sürdürmeye de önem vermektedir. Dolayısıyla Sırbistan'ın dış politikası, Batı ile bütünleşme hedefi ile Rusya ile iş birliğini aynı anda yürütmeye çalışan çok yönlü bir denge stratejisi üzerine şekillenmektedir.[2] Bu durum, Sırbistan'ın dış politikasında pragmatik bir denge arayışının ön plana çıktığını göstermektedir.

Sırbistan'ın izlediği çok yönlü dış politika, AB ile Rusya arasındaki hali hazırda olan rekabeti de daha görünür hâle getirmektedir. Bu iki aktörün rekabet ettiği konulardan biri Karadeniz bölgesidir. Karadeniz bölgesi, AB ile Rusya arasındaki nüfuz mücadelesinin belirgin şekilde hissedildiği bölgelerden biri hâline gelmiştir. Bir yandan AB bölge ülkeleriyle bütünleşme süreçlerini teşvik ederek etkisini artırmaya çalışırken, diğer yandan Rusya bölgedeki siyasi ve stratejik ağırlığını korumaya yönelik politikalar izlemektedir.[3]

Adaylık statüsünün elde edilmesi ve müzakerelerin resmen başlatılması, taraflar arasındaki ilişkilerin yalnızca diplomatik temas düzeyinde kalmadığını, aynı zamanda daha kapsamlı bir entegrasyon sürecine dönüştüğünü göstermektedir.

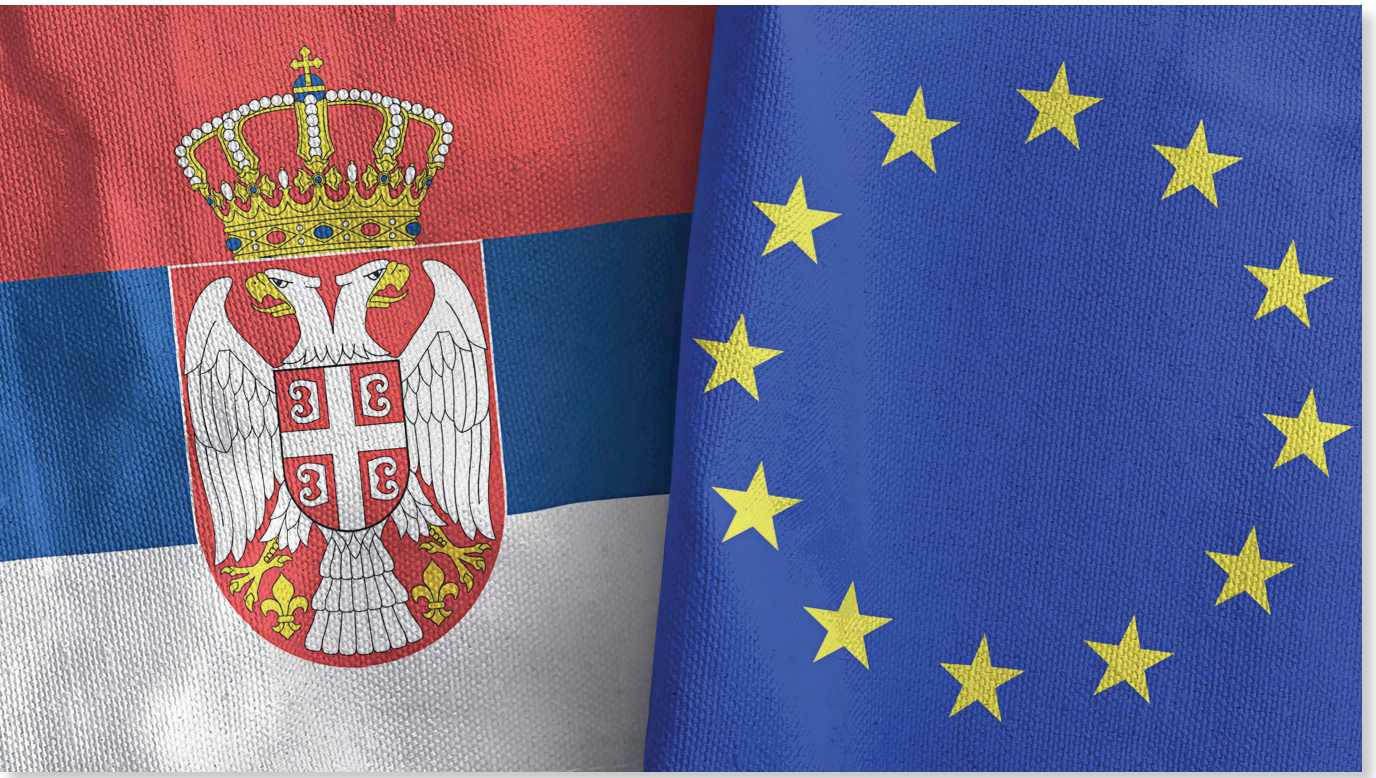
AB ile Rusya arasındaki ilişkilerde insan hakları meselesi de zaman zaman önemli tartışma başlıklarından biri olarak öne çıkmaktadır. Bu konuda özellikle AB, çeşitli eleştiriler ve girişimlerde bulunmaktadır. Rusya ise insan hakları konusunun ikili ilişkilerin merkezine yerleştirilmesine mesafeli yaklaşmakta ve bu alanın siyasi ilişkiler üzerindeki etkisini sınırlı tutmayı tercih etmektedir.[4]

Bu çalışmanın amacı, AB ile Rusya arasındaki rekabet bağlamında Sırbistan'ın dış politika tercihlerini incelemektir. Çalışmada Sırbistan'ın AB üyelik süreci ile Rusya ile sürdürdüğü siyasi ve stratejik ilişkiler arasındaki denge politikası analiz edilmektedir. Bu kapsamda Balkanlar'daki jeopolitik rekabet ortamının Sırbistan'ın dış politika yaklaşımına etkileri değerlendirilmektedir.

1) SIRBİSTAN – AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ

Sırbistan'ın çok yönlü dış politika yaklaşımının en önemli unsurlarından biri Avrupa Birliği ile geliştirdiği ilişkilerdir. Belgrad yönetimi, ekonomik kalkınma, siyasi reformlar ve uluslararası konumunu güçlendirme hedefleri doğrultusunda AB üyeliğini stratejik bir öncelik olarak değerlendirmektedir. Bu nedenle Sırbistan'ın dış politika yönelimlerini anlayabilmek için AB ile ilişkilerinin incelenmesi gerekmektedir.

AB ile Sırbistan arasındaki ilişkilerin temellerinin, Sırbistan'ın Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin bir parçası olduğu döneme kadar uzandığı görülmektedir. Avrupa Topluluğu üyesi devletler ile Yugoslavya arasında 1960'lı yılların sonlarından itibaren diplomatik temaslar kurulmaya başlanmış, taraflar arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla 1976 yılında Belgrad Protokolü imzalanmıştır. Bununla birlikte AB'nin 1997 yılında Balkanlar'a yönelik yeni bir politika çerçevesi olarak ortaya koyduğu Bölgesel Yaklaşım girişimi, kısa süre

sonra patlak veren Kosova Krizi nedeniyle beklenen sonuçları sağlayamamıştır.[5]

Buna karşılık, 2000'li yıllarla birlikte AB ile Sırbistan arasındaki ilişkilerde yeni bir döneme girilmiştir. Özellikle 19-20 Haziran 2000 tarihlerinde gerçekleştirilen Feira Zirvesi, taraflar arasındaki ilişkilerin gelişiminde önemli bir aşama olarak değerlendirilmiştir. Söz konusu zirve kapsamında Sırbistan, AB tarafından "potansiyel aday ülke" statüsünde ele alınmış ve üyelik sürecine yönelik yeni bir çerçeve oluşmaya başlamıştır.[6]

Takip eden süreçte AB ile Sırbistan arasındaki ilişkilerin önemli gelişmelerinden biri, 2008 yılında Lüksemburg'da imzalanan İstikrar ve Ortaklık Anlaşması *(Stabilisation and Association Agreement-SAA)* olmuştur. Söz konusu anlaşma, taraflar arasındaki ilişkilerin daha sistemli bir çerçevede ilerlemesine katkı sağlamıştır.[7] SAA sonrasında Sırbistan'ın AB üyelik sürecinde yeni gelişmeler yaşanmıştır. Bu kapsamda Sırbistan, 22 Aralık 2009 tarihinde AB üyeliği için resmi başvuruda bulunmuştur. Avrupa (Birliği) Komisyonu, 12 Ekim 2011 tarihinde yaptığı değerlendirmede Sırbistan'a aday ülke statüsü verilmesi yönünde olumlu görüş bildirmiş ve bu sürecin ardından Avrupa (Birliği) Konseyi, 1 Mart 2012 tarihinde Sırbistan'a resmen aday ülke statüsü tanımıştır.[8]

Aday ülke statüsünün kazanılması sonrasında Sırbistan'ın AB ile entegrasyon sürecinde yeni bir aşamaya geçilmiştir. AB ile Sırbistan arasında imzalanan SAA, 2013 yılında yürürlüğe girmiştir.[9] Ardından 21 Ocak 2014 tarihinde gerçekleştirilen Hükümetlerarası Katılım Konferansı ile Sırbistan'ın AB üyelik müzakereleri resmi olarak başlatılmıştır. Müzakere sürecinin ilerleyen aşamalarında Sırbistan'a, AB entegrasyonu kapsamında bugüne kadar 22 müzakere faslı açılmıştır.[10]

Bu gelişmeler, AB ile Sırbistan arasındaki ilişkilerin zaman içerisinde daha düzenli bir yapıya dönüştüğünü göstermektedir. Özellikle adaylık statüsünün elde edilmesi ve müzakerelerin resmen başlatılması, taraflar arasındaki ilişkilerin yalnızca diplomatik temas düzeyinde kalmadığını, aynı zamanda daha kapsamlı bir entegrasyon sürecine dönüştüğünü göstermektedir. AB üyelik hedefi, Sırbistan açısından siyasi istikrar ve uluslararası sistem içerisindeki konumunu güçlendirme amacıyla değerlendirilmektedir. Bu durum, AB'nin Sırbistan'ın dış politika gündeminde giderek daha önemli bir konum kazandığını göstermesi bakımından

önem taşımaktadır. Bununla birlikte, sürecin farklı aşamalardan geçerek ilerlemesi, Sırbistan'ın AB ile ilişkilerinin uzun vadeli bir çerçevede şekillendiği de gözlemlenmektedir.

AB ile Sırbistan arasındaki ilişkiler yalnızca siyasi alanlarla sınırlı kalmamış, aynı zamanda ekonomik ve ticari alanlarda da önemli bir gelişim göstermiştir. Özellikle AB ile entegresyon sürecinin ilerlemesi, taraflar arasındaki ekonomik ilişkilerin daha kapsamlı bir yapıya dönüşmesine katkı sağlamıştır.

AB, son yirmi yıllık süreç içerisinde Sırbistan'a 3 milyar Euroyu aşan karşılıksız mali destek sağlayarak ülkenin en önemli destekçisi konumuna gelmiştir. Taraflar arasındaki iş birliğinin temelleri, Mart 2001'de yürürlüğe giren Topluluk Yeniden Yapılanma, Kalkınma ve İstikrar Programı (*Community Assistance for Reconstruction, Development, and Stabilisation*-CARDS) ile atılmıştır. Daha sonraki dönemde, 2006 yılında CARDS Programı'nın yerini 2013 yılına kadar uygulanan Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (*Pre-Accession Assistance*-IPA) almıştır. Bunu takip eden IPA II Programı kapsamında ise Sırbistan'a 2014-2020 döneminde yaklaşık 1,5 milyar Euro para desteği sağlanması öngörülmüştür. Söz konusu program, özellikle Sırbistan'ın AB üyelik sürecine uyumunu kolaylaştıracak temel reform alanlarına yönelmiştir. Bunun yanı sıra AB, COVID-19 salgınıyla mücadele kapsamında Sırbistan'a 93 milyon Euro tutarında destek sağlamıştır. Ayrıca 2014 yılında meydana gelen sel felaketinin etkilerinin azaltılması sürecinde de önemli katkılarda bulunmuştur. Bu çerçevede Sırbistan, Balkan ülkeleri arasında AB'den en fazla mali yardım alan ülke konumunda yer alırken, küresel ölçekte de önemli düzeyde destek alan ülkeler arasında gösterilmektedir.[11]

Sırbistan, AB ile geliştirdiği ticari ve ekonomik entegrasyon sürecinden önemli kazanımlar elde etmiştir. AB, uzun yıllardır ülkenin en büyük ticaret ortağı konumunu korumakta olup, 2019 yılı itibarıyla Sırbistan'ın toplam ihracatının yaklaşık %65'ini ve ithalatının %64'ünü oluşturmuştur. Bu oranların sonraki dönemlerde de benzer bir seyir izlediği görülmektedir. Ayrıca Sırbistan'ın AB ülkelerine gerçekleştirdiği ihracat hacmi, 2009 yılında yaklaşık 3,4 milyar Euro seviyesindeyken, 2019 yılına gelindiğinde yaklaşık 11,3 milyar Euroya yükselerek üç katın üzerinde bir artış göstermiştir.[12]

AB ile Sırbistan arasındaki ilişkiler yalnızca üyelik müzakereleri ve ekonomik iş birliği üzerinden şekillenmemektedir. Taraflar arasındaki ilişkilerin ilerleyişini etkileyen temel unsurlardan biri de Kosova meselesidir.

Bu veriler, AB ile Sırbistan arasındaki ilişkilerin yalnızca siyasi ve diplomatik boyutla sınırlı kalmadığını, aynı zamanda ekonomik alanda da güçlü bir entegrasyon süreci oluşturduğunu göstermektedir. AB tarafından sağlanan mali destekler ve ticaret hacmindeki artış, Sırbistan'ın ekonomik dönüşüm sürecine önemli katkılar sunarken, taraflar arasındaki karşılıklı bağımlılığın da giderek güçlendiğini ortaya koymaktadır. Bu durum, AB üyelik sürecinin Sırbistan açısından yalnızca bir siyasi hedef değil, aynı zamanda ekonomik kalkınmayı destekleyen önemli bir unsur olarak değerlendirildiğini göstermektedir.

Ayrıca AB ile Sırbistan arasındaki ilişkiler yalnızca üyelik müzakereleri ve ekonomik iş birliği üzerinden şekillenmemektedir. Taraflar arasındaki ilişkilerin ilerleyişini etkileyen temel unsurlardan biri de Kosova meselesidir. Özellikle AB üyelik süreci kapsamında bölgesel istikrar ve siyasi normalleşme süreçlerine verilen önem, Kosova konusunu Sırbistan açısından önemli başlıklardan biri hâline getirmiştir.

Kosova, çok boyutlu ve birbirini etkileyen çeşitli dinamiklerin şekillendirdiği uzun bir sürecin ardından, 17 Şubat 2008 tarihinde bağımsızlığını resmî olarak ilan etmiştir.[13] Kosova'nın bağımsızlık ilanına güçlü bir şekilde karşı çıkan Sırbistan, Ekim 2008'de konunun hukuki boyutunun değerlendirilmesi amacıyla Uluslararası Adalet Divanı'na (UAD) başvuruda bulunmuştur. Sırbistan açısından değerlendirildiğinde, bağımsızlık ilanının uluslararası hukuk ilkeleriyle uyumlu olmadığı ileri sürülmüştür. UAD'ın değerlendirmesine göre, Kosova'nın bağımsızlık ilanının uluslararası hukuka aykırılık teşkil etmediği belirtilmiştir. Bununla birlikte, Divan tarafından verilen söz konusu görüş tavsiye niteliği taşımakta olup hukuki açıdan bağlayıcı bir özellik taşımamaktadır.[14]

2013 yılında AB'nin arabuluculuğunda Sırbistan ile Kosova, karşılıklı ilişkilerin normalleştirilmesine yönelik

Sırbistan ile Rusya arasındaki ilişkilerin uzun yıllara dayanan yakın bağlar temelinde şekillendiğine yönelik yaygın bir anlayış da dikkat çekmektedir. Ortak Ortodoks Hristiyanlık inancı ve kültürel yakınlık üzerinden değerlendirilen bu yaklaşım, taraflar arasında tarihsel bir dayanışma algısının oluşmasına katkı sağlamıştır.

bir anlaşma üzerinde uzlaşmıştır. AB, günümüzde de iki taraf arasındaki diyalog sürecinde arabulucu rolünü sürdürmektedir. Kosova'nın temel hedeflerinden biri, uluslararası sisteme tam anlamıyla entegre olmak ve çeşitli uluslararası kuruluşlarda daha güçlü bir temsil kapasitesine ulaşmaktır. Fakat Sırbistan, günümüzde AB ile ilişkilerini geliştirmeyi ve uzun vadede Birliğe üyelik hedefini sürdürmeyi amaçlamaktadır. Ancak AB tarafından üyelik süreci kapsamında öne çıkan temel koşullardan biri, Kosova ile ilişkilerin normalleştirilmesi ve geliştirilmesidir. Bu çerçevede Kosovalı ve Sırp yetkililer, karşılıklı sorunların çözümüne yönelik çeşitli müzakere süreçlerini sürdürmektedir.[15]

Söz konusu gelişmeler, Kosova meselesinin yalnızca Sırbistan ile Kosova arasındaki ikili ilişkileri etkileyen bir konu olmadığını, aynı zamanda Sırbistan'ın AB üyelik sürecini de doğrudan şekillendiren temel unsurlardan biri hâline geldiğini göstermektedir. Özellikle AB tarafından ilişkilerin normalleştirilmesine verilen önem, Kosova konusunun Sırbistan'ın dış politika tercihleri üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum, üyelik sürecinin yalnızca siyasi kriterlerle değil, aynı zamanda bölgesel sorunların yönetimiyle de bağlantılı bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir.

2) RUSYA FAKTÖRÜ

Sırbistan'ın dış politika yaklaşımı yalnızca Avrupa Birliği ile geliştirdiği ilişkiler üzerinden şekillenmemektedir. Ülke, AB üyesi ülkeler ile bütünleşme hedefini sürdürürken aynı zamanda tarihsel, kültürel ve siyasi bağlara sahip olduğu Rusya ile ilişkilerini de korumaya devam etmektedir. Bu durum, Sırbistan'ın dış politika tercihlerini çok boyutlu bir yapıya dönüştüren temel unsurlardan biri olarak değerlendirilmektedir.

Sırbistan ile Rusya arasındaki ilişkilerin tarihsel geçmişi, Rus Çarı IV. İvan döneminde Balkanlar'a yönelik ilk dış politika hedeflerinin şekillenmeye başladığı 16. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Bununla birlikte, Rusya'nın "Sırbistan'ın koruyucusu" olduğu yönündeki yaklaşımın belirgin hâle gelmesi 18. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Özellikle Birinci Sırp Ayaklanması, Rusya açısından Balkanlar'daki nüfuzunu genişletme ve bölgedeki etkinliğini artırma bakımından önemli bir gelişme olmuştur.[16]

Bu tarihsel süreç içerisinde, Sırbistan ile Rusya arasındaki ilişkilerin uzun yıllara dayanan yakın bağlar temelinde şekillendiğine yönelik yaygın bir anlayış da dikkat çekmektedir. Ortak Ortodoks Hristiyanlık inancı ve kültürel yakınlık üzerinden değerlendirilen bu yaklaşım, taraflar arasında tarihsel bir dayanışma algısının oluşmasına katkı sağlamıştır. Bu çerçevede Rusya'nın, Sırbistan açısından tarihsel ve siyasi anlamda destekleyici bir aktör olarak görüldüğü sıklıkla ifade edilmektedir.[17]

Tarihsel ve kültürel yakınlığın yanı sıra, Sırbistan ile Rusya arasındaki ilişkiler siyasi düzeyde de önemli bir yere sahiptir. Özellikle taraflar arasındaki iş birliğinin somut biçimde görüldüğü konuların başında Kosova meselesi gelmektedir. Rusya'nın bu konuda Sırbistan lehine benimsediği tutum, iki ülke arasındaki ilişkilerin stratejik boyut kazanmasına katkı sağlayan önemli unsurlardan biri olarak değerlendirilmektedir.

Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (*North Atlantic Treaty Organization*-NATO) müdahalesinin ardından Rusya, Kosova-Sırbistan meselesine ilişkin daha sert ve çatışmacı bir politika benimsemeye başlamıştır. Rusya, Birleşmiş Milletler (BM) Özel Temsilcisi Martti Ahtisaari liderliğinde Kosova'nın bağımsızlığını öngören Ahtisaari Planı'na karşı çıkmıştır. Bu doğrultuda Rusya, 2007 yılında BM Güvenlik Konseyi'ndeki veto yetkisini kullanarak söz konusu planın hayata geçirilmesini engellemeye çalışmıştır. Bunun ardından Kosova'nın 17 Şubat 2008 tarihinde tek taraflı bağımsızlığını ilan etmesi, Moskova'nın Sırbistan ile benzer bir tutum benimsemesine neden olmuştur. Rusya, Kosova'nın bağımsızlığını, Balkanlar'daki geleneksel müttefiki Sırbistan'ın bölgesel konumunu daha da zayıflatmaya yönelik ABD destekli bir girişim olarak değerlendirmiştir. Ayrıca Kosova'nın devletleşme süreci, Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in Pan-Ortodoks ve Slav dayanışmasına dayalı siyasi yaklaşımıyla da örtüşmüştür.[18]

Sırbistan ile Rusya arasındaki ilişkiler, siyasi konuların ötesinde ekonomik ve enerji alanlarında da önemli bir iş birliği sürecine sahne olmuştur. Taraflar arasında geliştirilen ekonomik ilişkiler ve enerji alanındaki ortaklıklar, iki ülke arasındaki bağların yalnızca tarihsel yakınlık veya siyasi destek üzerinden şekillenmediğini, aynı zamanda karşılıklı çıkarlar doğrultusunda farklı alanlara yayıldığını göstermektedir.

Rusya, Sırbistan'nın önemli ticaret ortakları arasındaki yerini korumaktadır. 2013-2022 dönemi incelendiğinde, iki ülke arasındaki toplam ticaret hacminin dikkat çekici bir artış göstererek 2013 yılında 2.288 milyon Euro seviyesinden 2022 yılında yaklaşık 4.055 milyon Euroya yükseldiği görülmektedir. 2017 yılından itibaren ikili ticaret hacmi, COVID-19 salgını nedeniyle 2020 yılında meydana gelen daralma dışında, genel olarak istikrarlı bir büyüme eğilimi göstermiştir. 2022 yılında toplam ticaret hacminde görülen belirgin artışın temel kaynağını ithalattaki yükseliş oluşturmuştur. Bu durumun, Ukrayna'daki savaşın 2022'de işgale dönüşmesi ardından Rusya'ya yönelik uygulanan yaptırımların yarattığı etkilerle bağlantılı olduğu değerlendirilmektedir. Sırbistan'ın söz konusu yaptırımlara dahil olmaması ise ülkenin, indirimli fiyatlarla gerçekleştirilen Rus petrolü ithalatındaki artıştan yararlanmasına olanak sağlamıştır.[19]

Rusya, Avrasya Ekonomik Birliği (AEB) ile Sırbistan arasında imzalanan Serbest Ticaret Anlaşması'nı 3 Kasım 2020 tarihinde onaylamıştır. Söz konusu anlaşma, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) normları doğrultusunda AEB üyesi ülkeler ile Sırbistan arasındaki ticari ilişkilerin temel esaslarını belirlemektedir. Ayrıca anlaşma, taraflar arasındaki ticaretin daha serbest bir yapıya kavuşturulmasını hedeflemektedir.[20]

Sırbistan Petrol Endüstrisi (*Naftna Industrija Srbije*-NIS), Sırbistan'ın önde gelen şirketlerinden biridir ve ülke ekonomisine önemli ölçüde bütçe katkısı sağlayan kuruluşlar arasında yer almaktadır.[21] 2008 yılında Rusya merkezli Gazprom Neft, NIS bünyesinde %44,9 oranındaki hissesiyle en büyük pay sahibi konumuna gelmiştir.[22] Sırbistan, Rus doğal gaz şirketi Gazprom ile Eylül 2026'ya kadar geçerli olacak şekilde ilave üç aylık bir doğal gaz tedarik anlaşması imzalamıştır. Ayrıca Sırbistan, Mart 2026 döneminde de Rusya ile yürürlükte bulunan doğal gaz tedarik sözleşmesini üç aylık süreyle uzatma kararı almıştır. Ülkenin enerji yapısı incelendiğinde, doğal gaz ihtiyacının karşılanmasında Rusya'dan yapılan ithalatın önemli ölçüde belirleyici olduğu görülmektedir.[23] Enerji alanında geliştirilen bu iş birlikleri, yalnızca ekonomik ilişkiler açısından değil, aynı zamanda Sırbistan'ın dış politika tercihleri ve stratejik

Sırbistan'ın çok yönlü dış politika yaklaşımının en belirgin örneklerinden biri, AB ile Rusya arasında sürdürmeye çalıştığı denge politikasıdır.

hareket alanı üzerinde de etkili olması bakımından önem taşımaktadır.

Bu gelişmeler, Sırbistan ile Rusya arasındaki ekonomik ve enerji ilişkilerinin karşılıklı bağımlılık temelinde şekillendiğini göstermektedir. Ticaret hacmindeki artış, enerji alanındaki uzun vadeli anlaşmalar ve stratejik şirket ortaklıkları, iki ülke arasındaki ekonomik bağların yalnızca kısa vadeli çıkarlarla sınırlı olmadığını ortaya koymaktadır. Bu durum, Rusya'nın Sırbistan'ın ekonomik ve enerji politikaları üzerinde önemli bir etki alanına sahip olduğunu ve ilişkilerin yapısal bir nitelik kazandığını göstermesi bakımından önemlidir.

Sırbistan ile Rusya arasındaki ilişkilerin günümüzdeki görünümünde siyasi liderler arasındaki temaslar da önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle Sırbistan Cumhurbaşkanı Aleksandar Vucic döneminde taraflar arasındaki ilişkilerin çeşitli alanlarda sürdürülmeye devam ettiği görülmektedir. Bu süreçte Rusya Devlet Başkanı Putin ile gerçekleştirilen görüşmeler ve karşılıklı diplomatik temaslar, iki ülke arasındaki ilişkilerin güncel boyutunun şekillenmesinde etkili unsurlar arasında değerlendirilmektedir.

2024 yılında Sırbistan Cumhurbaşkanı Vučić, 2022'de Rusya-Ukrayna Savaşının kızışmasından bu yana bazı AB liderlerinin aksine yaklaşık iki buçuk yıldır Rusya Devleti Başkanı Putin ile yüz yüze bir görüşme gerçekleştirmediklerini, buna rağmen iki ülke arasındaki olumlu ilişkilerin sürdürüldüğünü ifade etmiştir.[24] Sırbistan'ın Rusya karşıtı adımlar atabileceğine yönelik iddiaların yeniden gündeme gelmesi üzerine, Vucic söz konusu iddiaları bir kez daha yalanlamıştır. Vucic, ülkesinin Rusya'ya yönelik dış politika yaklaşımında herhangi bir değişiklik olmayacağını ifade ederken, Sırbistan'ın Rusya'ya yaptırım uygulamayacağını ve mevcut politikasını sürdüreceğini vurgulamıştır.[25]

Bu gelişmeler, Sırbistan ile Rusya arasındaki ilişkilerin yalnızca tarihsel bağlar üzerinden değil, güncel siyasi tercih ve diplomatik temaslar aracılığıyla da sürdürüldüğünü göstermektedir. Özellikle Aleksandar Vucic yönetiminin benimsediği yaklaşım, bir yandan AB ile bütünleşme hedefini korurken diğer yandan Rusya ile mevcut ilişkileri devam ettirmeye yönelik denge arayışının sürdüğünü ortaya koymaktadır. Bu durum, Sırbistan'ın dış politika tercihlerini yalnızca tek bir güç merkezi üzerinden şekillendirmediğini ve farklı aktörlerle ilişkilerini eş zamanlı olarak sürdürmeye çalıştığını göstermektedir.

3) ÇOK YÖNLÜ DIŞ POLİTİKA VE DENGE ARAYIŞI

Sırbistan'ın dış politika tercihleri incelendiğinde, ülkenin uluslararası sistemde farklı aktörler ile eş zamanlı ilişkiler geliştirmeye çalıştığı görülmektedir. Avrupa Birliği ile üyelik sürecini sürdürürken Rusya ile tarihsel ve siyasi bağlarını korumaya devam eden Sırbistan, dış politika yaklaşımını tek bir aktör üzerine inşa etmekten kaçınmaktadır. Bu durum, ülkenin ulusal çıkarları doğrultusunda daha geniş bir hareket alanı oluşturma çabasının bir yansıması olarak değerlendirilmektedir.

Sırbistan'ın çok yönlü dış politika yaklaşımının en belirgin örneklerinden biri, AB ile Rusya arasında sürdürmeye çalıştığı denge politikasıdır. AB, Sırbistan açısından üyelik hedefi, ekonomik entegrasyon süreci, mali destekler ve ticari ilişkiler bakımından önemli bir konumda bulunmaktadır. Özellikle AB tarafından sağlanan mali yardımlar Sırbistan ekonomisinin AB ülkeleri ile güçlü bir bağlantı içerisinde olduğunu göstermektedir. Bu durum, AB'nin Sırbistan açısından yalnızca siyasi bir hedef değil, aynı zamanda ekonomik kalkınma ve uluslararası sistem içerisindeki konumunu güçlendiren önemli bir unsur olduğunu ortaya koymaktadır.

Buna karşılık Rusya, Sırbistan açısından daha çok tarihsel bağlar, enerji iş birlikleri ve siyasi destek üzerinden önem taşımaktadır. Özellikle Kosova meselesinde Moskova'nın benimsediği yaklaşım ve enerji alanındaki uzun vadeli ilişkiler, Rusya'nın Sırbistan dış politikası içerisindeki yerini güçlendiren unsurlar arasında bulunmaktadır. Bu çerçevede Sırbistan'ın AB ile ekonomik bütünleşme sürecini sürdürürken Rusya ile siyasi ve stratejik ilişkilerini korumaya çalıştığı görülmektedir.

Ancak AB ile Rusya arasında yaşanan görüş ayrılıklarının derinleşmesi, Sırbistan'ın bu denge

politikasını daha karmaşık bir hâle getirmektedir. Özellikle 2022 sonrasında Rusya-Ukrayna Savaşında yaşananlar nedeniyle AB tarafından Rusya'ya yönelik yaptırımların artırılması, Belgrad yönetimi üzerinde farklı yönlerden baskı oluşturmuştur. Bir yandan AB üyelik sürecini sürdürmek isteyen Sırbistan, diğer yandan Rusya ile mevcut ilişkilerini tamamen koparmaktan kaçınmaktadır. Bu durum, Sırbistan'ın dış politika tercihlerini yalnızca ideolojik veya tarihsel yakınlık üzerinden değil, aynı zamanda ulusal çıkarlarını koruma amacı doğrultusunda şekillendirmeye çalıştığını göstermektedir.

Sırbistan'ın çok yönlü dış politika yaklaşımı kapsamında öne çıkan aktörlerden biri de Çin'dir. Taraflar arasında özellikle ekonomik ilişkiler, altyapı projeleri ve yatırım faaliyetleri alanında gelişen iş birlikleri dikkat çekmektedir. Sırbistan ile Çin arasındaki ekonomik ilişkiler, geniş kapsamlı, sürdürülebilir ve çok boyutlu bir iş birliği niteliği taşımaktadır. Sırbistan ile Çin arasındaki altyapı alanındaki iş birliği ise Çin'in 2013 yılında ilan ettiği Kuşak Yol Girişimi'nden (KYG) daha eski bir geçmişe sahipken 2009-2021 döneminde Çin'in Balkan ülkelerine gerçekleştirdiği toplam yatırım yaklaşık 32 milyar Euroya ulaşmış ve bu tutarın 10,3 milyar Euroluk kısmı tek başına Sırbistan'a yönelmiştir. Ayrıca Çin, Kosova'nın statüsüne ilişkin meselede de Sırbistan'ın tutumunu destekleyen bir politika izlemiş ve Kosova'nın bağımsızlığını tanımamıştır.[26]

Sırbistan'ın dış politika yaklaşımı içerisinde dikkat çeken bir diğer unsur ise NATO ile yürütülen inişleri ve çıkışları olan süreçtir. 1999 yılında yaşanan Kosova Savaşı sürecinde NATO tarafından Yugoslavya'ya yönelik hava harekâtı gerçekleştirilmiş, bu operasyonlar kapsamında başkent Belgrad da bombardımana maruz kalmıştır.[27] Buna rağmen, ilerleyen yıllarda taraflar arasındaki ilişkiler tamamen kopmamış ve özellikle gerçekleştirilen NATO-Sırbistan 2026 Tatbikatı, taraflar arasındaki askerî iş birliğinin devam ettiğini göstermesi bakımından önem taşımıştır.[28]

Bu gelişmeler, Sırbistan'ın dış politika yaklaşımını tek bir uluslararası aktör üzerine inşa etmediğini açıkça ortaya koymaktadır. Çin ile ekonomik ve altyapı alanındaki iş birliklerini geliştirirken, NATO ile belirli düzeyde güvenlik iş birliğini sürdürebilmesi, Belgrad yönetiminin ulusal çıkarlarını ön planda tutan pragmatik bir dış politika izlediğini göstermektedir. Bu durum, Sırbistan'ın farklı güç merkezleriyle eş zamanlı ilişkiler kurarak dış politika hareket alanını genişletmeye çalıştığını ortaya koyması bakımından önem taşımaktadır.

4) SIRBİSTAN KAMUOYUNDA AVRUPA BİRLİĞİ VE RUSYA'YA YÖNELİK YAKLAŞIMLAR

Sırbistan'ın çok yönlü dış politika yaklaşımının anlaşılabilmesi için yalnızca devletin uluslararası alandaki tercihlerini incelemek yeterli değildir. Bu tercihlerin toplumdaki karşılığı da sürecin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Özellikle Avrupa Birliği üyeliği ve Rusya ile ilişkiler, Sırbistan kamuoyunda farklı değerlendirmelere konu olan başlıca dış politika meseleleri arasında yer almaktadır.

Sırp toplumunun önemli bir bölümünün AB üyeliğine mesafeli yaklaştığını ortada olmasına rağmen AB'nin Sırbistan'ın en önemli ekonomik ortağı olduğu ve bu konumunu sürdürmesinin ülke açısından önem taşıdığı yönündeki görüş geniş ölçüde kabul görmektedir. Belgrad merkezli Lidington Araştırma *(Lidington Research)* kuruluşu tarafından paylaşılan verilere göre, araştırmayı değerlendiren Dimitrije Milić, katılımcıların %52'sinin AB üyeliği konusunda düzenlenecek olası bir referandumda 'hayır' oyu kullanacağını veya bu yönde eğilim göstereceğini, buna karşılık %39'unun ise üyeliği destekleyerek 'evet' oyu vermeye sıcak baktığını ifade etmiştir. NATO üyeliği konusunda ise kamuoyunun büyük ölçüde olumsuz bir tutum sergilediği görülmektedir. Araştırma bulgularına göre vatandaşların %81'i Sırbistan'ın NATO'ya katılımını desteklememektedir.[29]

Sırbistan'da AB üyeliğine verilen desteğin düşük olmasının tek bir nedeni yoktur. Kamuoyu araştırmaları, AB ve genişleme sürecine ilişkin bilgi düzeyinin aday ülkelerde genel olarak yetersiz olduğunu göstermektedir.

Sırp toplumunun önemli bir bölümünün AB üyeliğine mesafeli yaklaştığını ortada olmasına rağmen AB'nin Sırbistan'ın en önemli ekonomik ortağı olduğu ve bu konumunu sürdürmesinin ülke açısından önem taşıdığı yönündeki görüş geniş ölçüde kabul görmektedir.

Sırbistan'ın dış politikası, AB ile Rusya arasında tercih yapmak yerine farklı aktörlerle ilişkilerini aynı anda sürdürebilmeye dayanan çok yönlü bir denge stratejisi niteliği taşımaktadır. Ancak uluslararası sistemde rekabetin daha da sertleşmesi bu stratejinin uzun vadede aynı ölçüde sürdürülebilir olup olmadığı sorusunu gündeme getirmektedir.

Sırbistan'da ise bu konuda yeterli bilgi sahibi olduğunu ifade edenlerin oranı yalnızca %20 düzeyinde kalmıştır. Robert Kozma, Sırbistan'daki kamuoyu eğilimlerini iki temel faktörle açıklamaktadır. Buna göre, Aleksandar Vucic yönetiminin AB'nin ülkeye sağladığı faydaları sorgulayan söylemleri ile AB'nin Sırbistan'daki muhalefet ve sivil toplumla sınırlı düzeyde diyalog yürütmesi, bu sonuçların ortaya çıkmasında etkili unsurlar olarak değerlendirilmektedir. Bir diğer etken olarak ise AB'nin, Sırbistan'da polis müdahaleleri, yargı bağımsızlığına ilişkin tartışmalar ve otoriter yönetim iddiaları karşısında yeterince açık ve kararlı bir tutum sergilemediği yönündeki değerlendirmeler öne çıkmaktadır.[30]

AB'ye yönelik yaklaşımların yanı sıra Sırbistan toplumunun Rusya ile ilişkilere bakışı da ülkenin dış politika tercihlerini anlamak açısından önemli bir gösterge niteliğindedir. Sırbistan Jeostratejik Araştırmalar Merkezi *(Центар за геостратешке студије)* Genel Müdürü Dragana Trifković'e göre, kamuoyu araştırmaları Sırbistan toplumunda Rusya ile ilişkilerin devam ettirilmesine yönelik güçlü bir desteğin bulunduğunu ortaya koymaktadır. Araştırma sonuçları, vatandaşların %80'den fazlasının iki ülke arasındaki iş birliğini desteklediğini göstermektedir.[31]

Bu veriler, Sırbistan kamuoyunun dış politika konularına tek yönlü bir bakış açısıyla yaklaşmadığını göstermektedir. AB'nin ekonomik katkıları geniş ölçüde kabul görürken, üyelik sürecine yönelik toplumsal desteğin aynı düzeyde olmadığı dikkat çekmektedir. Buna karşılık Rusya ile tarihsel bağlar ve siyasi yakınlık, kamuoyundaki olumlu algının korunmasına katkı sağlamaktadır. Bu durum, Sırbistan yönetiminin dış politika tercihlerini belirlerken hem uluslararası gelişmeleri hem de iç kamuoyunun beklentilerini birlikte dikkate almak zorunda olduğunu göstermektedir.

SONUÇ

Sırbistan'ın dış politika yaklaşımı, uluslararası sistemde giderek belirginleşen büyük güç rekabeti karşısında devletlerin benimsediği stratejilere dikkat çekici bir örnek oluşturmaktadır. Çalışmada incelenen bulgular, Belgrad yönetiminin Avrupa Birliği ile bütünleşme hedefini korurken Rusya ile tarihsel, siyasi ve enerji temelli ilişkilerini sürdürmeye devam ettiğini göstermektedir. Bu durum, Sırbistan'ın dış politikasının tek bir güç merkezine yönelmekten ziyade farklı aktörlerle eş zamanlı ilişkiler geliştirmeye dayalı çok yönlü bir anlayış üzerine inşa edildiğini ortaya koymaktadır. AB, Sırbistan açısından ekonomik kalkınma, dış ticaret, mali yardımlar ve üyelik perspektifi bakımından vazgeçilmez bir ortak olmayı sürdürmektedir. Buna karşılık Rusya, özellikle Kosova meselesindeki siyasi desteği, enerji alanındaki iş birlikleri ve tarihsel yakınlığın oluşturduğu stratejik bağlar nedeniyle Belgrad'ın dış politika hesaplamalarında önemli bir ağırlığa sahiptir. Bu nedenle Sırbistan'ın tercihleri, sadece ideolojik bir yönelim değil ulusal çıkarların korunmasına dayanan bir denge politikası çerçevesinde şekillenmektedir.

Bununla birlikte AB ile Rusya arasında son yıllarda derinleşen rekabet, Sırbistan'ın hareket alanını giderek daraltmaktadır. Rusya-Ukrayna Savaşı sebebiyle ortaya çıkan yeni güvenlik ortamı, AB'nin ortak dış politika beklentilerini artırırken Rusya ile sürdürülen mevcut ilişkilerin maliyetini de yükseltmiştir. Aynı süreçte Çin'in ekonomik yatırımları ve NATO ile belirli düzeyde devam eden güvenlik iş birlikleri de dikkate alındığında, Sırbistan'ın yalnızca iki aktör arasında değil, farklı güç merkezleri arasında da denge kurmaya çalışan çok katmanlı bir dış politika izlediği görülmektedir. Bu durum, Belgrad yönetiminin değişen uluslararası koşullara uyum sağlayabilmek amacıyla esnekliğini korumaya çalıştığını göstermektedir. Çalışmada ele alınan kamuoyu verileri ise dış politika tercihlerinin yalnızca uluslararası gelişmeler tarafından belirlenmediğini, iç siyasi ve toplumsal dinamiklerin de karar alma süreçleri üzerinde etkili olduğunu ortaya koymaktadır. AB'nin ekonomik katkıları geniş ölçüde kabul görmesine rağmen üyelik sürecine yönelik toplumsal desteğin sınırlı kalması, buna karşılık Rusya ile ilişkilerin kamuoyunda güçlü bir meşruiyet zemini bulması, Sırbistan yönetiminin dış politika kararlarında iç kamuoyunun beklentilerini de dikkate almak zorunda olduğunu göstermektedir.

Bu nedenle ülkenin izleyeceği dış politika, yalnızca uluslararası güç dengelerine değil, aynı zamanda iç siyasi meşruiyet arayışına da bağlı olarak şekillenmeye devam edecektir.

Sonuç olarak Sırbistan'ın dış politikası, AB ile Rusya arasında tercih yapmak yerine farklı aktörlerle ilişkilerini aynı anda sürdürebilmeye dayanan çok yönlü bir denge stratejisi niteliği taşımaktadır. Ancak uluslararası sistemde rekabetin daha da sertleşmesi bu stratejinin uzun vadede aynı ölçüde sürdürülebilir olup olmadığı sorusunu gündeme getirmektedir. Önümüzdeki dönemde AB üyelik sürecinin seyri, Kosova meselesindeki gelişmeler, enerji güvenliği ve büyük güçler arasındaki rekabetin alacağı yön, Sırbistan'ın dış politika tercihlerini belirleyen temel değişkenler olmaya devam edecektir. Dolayısıyla Belgrad yönetiminin önündeki temel mesele, farklı aktörlerle kurduğu ilişkileri koruyarak stratejik özerkliğini sürdürebilmek ile uluslararası sistemin artan kutuplaşmasının doğuracağı baskılar arasında dengeli bir politika geliştirebilmesidir.

Kaynakça

1) Aghayev, Elvin. "Relations Between Russia and Serbia." European Research 8, no. 1 (2017): 4–8.
2) Akçay, Ekrem Yaşar. "Sırbistan'ın AB Serüveni." Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 18, no. 1 (2016). https://izlik.org/JA35MY76AN.
3) Anadolu Ajansı. "NATO-Sırbistan 2026 Tatbikatı Tamamlandı." 23 Mayıs 2026. Erişim 8 Temmuz 2026. https://www.aa.com.tr/tr/gundem/nato-sirbistan-2026-tatbikati-tamamlandi/3946515.
4) Apaydın, Adem. "Tarihsel Süreçte Balkanlar, Bölgenin Jeostratejik ve Jeopolitik Önemi, Küresel Dinamikler İçerisindeki Yeri." Journal of History and Strategy, sy. 1 (2025): 53–97. https://izlik.org/JA78YZ22ZT.
5) Aras, İlhan. "Avrupa Birliği–Rusya İlişkilerinde İnsan Hakları." Avrasya Etüdleri 55, no. 1 (2019): 99–117. Erişim 12 Temmuz 2025. https://izlik.org/JA59ZE29GY.
6) Aydınlık. "Sırbistan'daki Protestolar: Halk Hareketi mi, Renkli Kalkışma mı?" 25 Mart 2025. Erişim 10 Temmuz 2026. https://www.aydinlik.com.tr/haber/sirbistandaki-protestolar-halk-hareketi-mi-renkli-kalkisma-mi-516914.
7) Beyaz, Fatih. "Çin-Sırbistan İlişkileri: Ekonomik Yatırımlar, Siyasi İttifaklar ve Bölgesel Etkiler." Uluslararası Siyaset Dergisi 2, no. 2 (2024): 133–144. https://intpoljournal.com/index.php/pub/article/view/17.
8) Council of the European Union. "Serbia." European Council–Council of the European Union. Erişim 19 Haziran 2026. https://www.consilium.europa.eu/en/policies/serbia/.
9) Danas. "Većina Građana Nije za Članstvo u EU, Ali Je Vidi Kao Glavnog Ekonomskog Partnera." 12 Haziran 2025. Erişim 10 Temmuz 2026. https://www.danas.rs/vesti/politika/vecina-gradjana-nije-za-clanstvo-u-eu/.
10) Delalić, Selma, Adem Olovčić, and Zerina Čaušević. "Historical Overview of Opportunism of the Russian Foreign Policy Towards Serbia and Its Reflection on the Western Balkans." Pregled – časopis za društvena pitanja LXII, no. 1 (2021): 85–111.
11) Enerdata. "Serbia Secures Three-Month Gas Extension with Gazprom until September 2026." Daily Energy News. June 8, 2026. https://www.enerdata.net/publications/daily-energy-news/serbia-secures-three-month-gas-extension-gazprom-until-september-2026.html.
12) Enerji Günlüğü. "Sırbistan'ın Tek Rafinerisi İçin Rus Şirkete Çözüm Süresi." Erişim 1 Temmuz 2026. https://www.enerjigunlugu.net/sirbistanin-tek-rafinerisi-icin-rus-sirkete-cozum-suresi-65755h.htm.
13) European External Action Service. "The European Union and Serbia." Erişim 22 Haziran 2026. https://www.eeas.europa.eu/serbia/european-union-and-serbia_en?s=227.
14) Graf, Jan, and Martin Solik. "Serbia through the Lens of Small States' Foreign Policy: Balancing between the European Union and the Russian Federation." Romanian Journal of European Affairs 24, no. 2 (2024): 5–29.
15) Gürsoy, Barış. "AB ile Rusya'nın Karadeniz Rekabeti: 11 Eylül'den Kırım'ın İlhakına Retorikler ve Sorun Alanları." Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 14, no. 1 (2025): 23–39. https://doi.org/10.53306/klujfeas.1589845.
16) Gürsoy, Mehmet Gürkut. "Sırbistan'da AB'ye Katılıma Verilen Destek Neden Düşük?" Free Press Hub. 4 Eylül 2025. Erişim 10 Temmuz 2026. https://freepresshub.com/sirbistanda-abye-katilima-verilen-destek-neden-dusuk/.
17) Jovičić, Elena, and Darko Marjanović. "The Contemporary Development of Serbia-China and Serbia-Russia Relations: Is This the Opportune Moment for Economic Cooperation Expansion?" The Review of International Affairs 75, no. 1190 (2024): 109–137. https://doi.org/10.18485/iipe_ria.2024.75.1190.5.
18) Muriç, Gül. Avrupa Birliği Siyasi Koşulluluk Mekanizmasının Batı Balkan Ülkelerinin Avrupalılaşmasındaki Rolü: Sırbistan Örneği. Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi, 2019. Erişim 19 Haziran 2026. https://katalog.marmara.edu.tr/veriler/yordambt/cokluortam/3E/5d37098b4eb85.pdf.
19) NIS. "Company Information." Erişim 1 Temmuz 2026. https://www.nis.rs/en/company-information/.
20) Oduncu, Tunahan. "1999 Kosova Krizi ve NATO'nun Kosova Müdahalesi." Bucak İşletme Fakültesi Dergisi 2, no. 1 (2019): 1–15. https://izlik.org/JA74UW97HE.
21) Özer, Ferda, ve Mehlika Özlem Ultan. "Avrupa Birliği'ne Aday Statüsündeki Ülkelerin Siyasi ve Ekonomik Açılardan Karşılaştırılması." Yönetim Bilimleri Dergisi 19 (Özel Sayı) (2021): 29–56. https://doi.org/10.35408/comuybd.973217.
22) soL Haber. "Belgrad'ı Bombalayan NATO'yla Ortak Tatbikat: Sırbistan'da 'Tarafsızlık' Gölgesinde İşbirliği." 13 Mayıs 2026. Erişim 8 Temmuz 2026. https://haber.sol.org.tr/haber/belgradi-bombalayan-natoyla-ortak-tatbikat-sirbistanda-tarafsizlik-golgesinde-isbirligi.
23) Sputnik Türkiye. "Vucic: Rusya'yla İyi İlişkilerimizi Koruyoruz ve Bunu Saklamıyoruz." 1 Eylül 2024. Erişim 2 Temmuz 2026. https://anlatilaninotesi.com.tr/20240901/vucic-sirbistan-abde-rusyanin-truva-ati-olmayacak-1087501558.html.
24) Sputnik Türkiye. "Vucic: Sırbistan'ın Rusya Politikası Değişmeyecek." 12 Ağustos 2025. Erişim 2 Temmuz 2026. https://anlatilaninotesi.com.tr/20250812/vucic-sirbistanin-rusya-politikasi-degismeyecek-1098547519.html.
25) T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı. "Sırbistan." Erişim 22 Haziran 2026. https://www.ab.gov.tr/sirbistan_49043.html.
26) T.C. Ticaret Bakanlığı. "Rusya, Avrasya Ekonomik Birliği ile Sırbistan Arasındaki STA'yı Onayladı." Erişim 1 Temmuz 2026. https://ticaret.gov.tr/blog/ulkelerden-ticari-haberler/sirbistan/rusya-avrasya-ekonomik-birligi-ile-sirbistan-arasindaki-stayi-onayladi.

27) Viceré, Maria Giulia Amadio. The Future Is Back: The EU, Russia and the Kosovo–Serbia Dispute. Rome: Istituto Affari Internazionali (IAI), 2019. https://www.jstor.org/stable/resrep19674.

28) Yılmaz, Ersin. "2008 Sonrası Kosova'da İstikrar Sorunu: Tarihsel ve Yerel Dinamikler Üzerinden Bir Bakış." Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi 6, no. 1 (2019): 33–52.

Endnotes

1 Adem Apaydın, "Tarihsel Süreçte Balkanlar, Bölgenin Jeostratejik ve Jeopolitik Önemi, Küresel Dinamikler İçerisindeki Yeri," Journal of History and Strategy 1 (2025): 76–77, https://izlik.org/JA78YZ22ZT

2 Jan Graf and Martin Solik, "Serbia through the Lens of Small States' Foreign Policy: Balancing between the European Union and the Russian Federation," Romanian Journal of European Affairs 24, no. 2 (2024): 12–13.

3 Barış Gürsoy, "AB ile Rusya'nın Karadeniz Rekabeti: 11 Eylül'den Kırım'ın İlhakına Retorikler ve Sorun Alanları," Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 14, no. 1 (2025): 23, https://doi.org/10.53306/klujfeas.1589845

4 İlhan Aras, "Avrupa Birliği–Rusya İlişkilerinde İnsan Hakları," Avrasya Etüdleri 55, no. 1 (2019): 99, https://izlik.org/JA59ZE29GY

5 Gül Muriç, Avrupa Birliği Siyasi Koşulluluk Mekanizmasının Batı Balkan Ülkelerinin Avrupalılaşmasındaki Rolü: Sırbistan Örneği (Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi, 2019), 79–80, https://katalog.marmara.edu.tr/veriler/yordambt/cokluortam/3E/5d37098b4eb85.pdf

6 Muriç, Avrupa Birliği Siyasi Koşulluluk Mekanizması, 78.

7 Ekrem Yaşar Akçay, "Sırbistan'ın AB Serüveni," Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 18, no. 1 (2016): 75, https://dergipark.org.tr/tr/pub/akuiibfd/article/257662

8 Council of the European Union, "Serbia," European Council–Council of the European Union, erişim 19 Haziran 2026, https://www.consilium.europa.eu/en/policies/serbia/

9 Ferda Özer ve Mehlika Özlem Ultan, "Avrupa Birliği'ne Aday Statüsündeki Ülkelerin Siyasi ve Ekonomik Açılardan Karşılaştırılması," Yönetim Bilimleri Dergisi 19, Özel Sayı (2021): 39, https://doi.org/10.35408/comuybd.973217

10 T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, "Sırbistan," erişim 22 Haziran 2026, https://www.ab.gov.tr/sirbistan_49043.html

11 European External Action Service, "The European Union and Serbia," erişim 22 Haziran 2026, https://www.eeas.europa.eu/serbia/european-union-and-serbia_en?s=227

12 European External Action Service, "The European Union and Serbia."

13 Ersin Yılmaz, "2008 Sonrası Kosova'da İstikrar Sorunu: Tarihsel ve Yerel Dinamikler Üzerinden Bir Bakış," Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi 6, no. 1 (2019): 34, https://izlik.org/JA67ZN96LN

14 Tunahan Oduncu, "1999 Kosova Krizi ve NATO'nun Kosova Müdahalesi," Bucak İşletme Fakültesi Dergisi 2, no. 1 (2019): 12, https://izlik.org/JA74UW97HE

15 Oduncu, "1999 Kosova Krizi ve NATO'nun Kosova Müdahalesi," 12–13.

16 Selma Delalić, Adem Olovčić, and Zerina Čaušević, "Historical Overview of Opportunism of the Russian Foreign Policy Towards Serbia and Its Reflection on the Western Balkans," Pregled – časopis za društvena pitanja LXII, no. 1 (2021): 86–87.

17 Elvin Aghayev, "Relations Between Russia and Serbia," European Research 8, no. 1 (2017): 4–5,

18 Maria Giulia Amadio Viceré, The Future Is Back: The EU, Russia and the Kosovo–Serbia Dispute (Rome: Istituto Affari Internazionali [IAI], 2019), 5–6, https://www.jstor.org/stable/resrep19674

19 Elena Jovičić ve Darko Marjanović, "The Contemporary Development of Serbia-China and Serbia-Russia Relations: Is This the Opportune Moment for Economic Cooperation Expansion?," The Review of International Affairs 75, no. 1190 (2024): 120–121, https://doi.org/10.18485/iipe_ria.2024.75.1190.5

20 T.C. Ticaret Bakanlığı, "Rusya, Avrasya Ekonomik Birliği ile Sırbistan Arasındaki STA'yı Onayladı," erişim 1 Temmuz 2026, https://ticaret.gov.tr/blog/ulkelerden-ticari-haberler/sirbistan/rusya-avrasya-ekonomik-birligi-ile-sirbistan-arasindaki-stayi-onayladi.

21 "Company Information," erişim 1 Temmuz 2026, https://www.nis.rs/en/company-information/

22 T.C. Enerji Günlüğü, "Sırbistan'ın Tek Rafinerisi İçin Rus Şirkete Çözüm Süresi," erişim 1 Temmuz 2026, https://www.enerjigunlugu.net/sirbistanin-tek-rafinerisi-icin-rus-sirkete-cozum-suresi-65755h.htm

23 Enerdata, "Serbia secures three-month gas extension with Gazprom until September 2026," Daily Energy News, June 8, 2026, https://www.enerdata.net/publications/daily-energy-news/serbia-secures-three-month-gas-extension-gazprom-until-september-2026.html.

24 Sputnik Türkiye, "Vucic: Rusya'yla İyi İlişkilerimizi Koruyoruz ve Bunu Saklamıyoruz," 1 Eylül 2024, erişim 2 Temmuz 2026, https://anlatilaninotesi.com.tr/20240901/vucic-sirbistan-abde-rusyanin-truva-ati-olmayacak-1087501558.html

25 Sputnik Türkiye, "Vucic: Sırbistan'ın Rusya Politikası Değişmeyecek," 12 Ağustos 2025, erişim 2 Temmuz 2026, https://anlatilaninotesi.com.tr/20250812/vucic-sirbistanin-rusya-politikasi-degismeyecek-1098547519.html.

26 Fatih Beyaz, "Çin-Sırbistan İlişkileri: Ekonomik Yatırımlar, Siyasi İttifaklar ve Bölgesel Etkiler," Uluslararası Siyaset Dergisi 2, no. 2 (2024): 136–137, https://intpoljournal.com/index.php/pub/article/view/17.

27 soL Haber, "Belgrad'ı Bombalayan NATO'yla Ortak Tatbikat: Sırbistan'da 'Tarafsızlık' Gölgesinde İşbirliği," 13 Mayıs 2026, erişim 8 Temmuz 2026, https://haber.sol.org.tr/haber/belgradi-bombalayan-natoyla-ortak-tatbikat-sirbistanda-tarafsizlik-golgesinde-isbirligi

28 "NATO-Sırbistan 2026 Tatbikatı Tamamlandı," 23 Mayıs 2026, erişim 8 Temmuz 2026, https://www.aa.com.tr/tr/gundem/nato-sirbistan-2026-tatbikati-tamamlandi/3946515

29 Danas, "Većina Građana Nije za Članstvo u EU, Ali Je Vidi Kao Glavnog Ekonomskog Partnera," 12 Haziran 2025, erişim 10 Temmuz 2026, https://www.danas.rs/vesti/politika/vecina-gradjana-nije-za-clanstvo-u-eu/

30 Mehmet Gürkut Gürsoy, "Sırbistan'da AB'ye Katılıma Verilen Destek Neden Düşük?," Free Press Hub, 4 Eylül 2025, erişim 10 Temmuz 2026, https://freepresshub.com/sirbistanda-abye-katilima-verilen-destek-neden-dusuk/

31 Aydınlık, "Sırbistan'daki Protestolar: Halk Hareketi mi, Renkli Kalkışma mı?," 25 Mart 2025, erişim 10 Temmuz 2026, https://www.aydinlik.com.tr/haber/sirbistandaki-protestolar-halk-hareketi-mi-renkli-kalkisma-mi-516914.

ERMENİ ARAŞTIRMALARI

Altı Aylık Tarih, Politika ve Uluslararası İlişkiler Dergisi

Ermeni Araştırmaları Dergisi, kendi alanında bilimsel çalışmaya dayalı araştırmaların yayınlanması ve akademisyenler ve araştırmacılar arasında disiplinler arası tartışmaların desteklenmesi amacı ile 2001 yılında yayınlanmaya başlanmıştır. Hakemli bir dergi olan Ermeni Araştırmaları Dergisi, yılda iki defa yayınlanmaktadır. Dili, Türkçe'dir. Derginin editörü AVİM Başkanı E. Büyükelçi Alev Kılıç, sorumlu yazı işleri müdürü AVİM Analisti Tuğçe Tecimer'dir. Ermeni Araştırmaları Dergisi EBSCO ve TÜBİTAK-ULAKBİM tarafından taranmaktadır.

www.avim.org.tr

E-mail: teraziyayincilik@gmail.com

AUTONOMOUS WEAPONS AND MILITARY ARTIFICIAL INTELLIGENCE UNDER INTERNATIONAL LAW

The operational capability of an autonomous weapon system depends on tightly integrated hardware and software architecture designed to sense, navigate, and execute missions in dynamic physical environments.

Buğra Yalçın

Undergraduate Student, Political Science and International Relations, Abdullah Gül University / AVİM Trainee Program Participant

INTRODUCTION

The rapid integration of Artificial Intelligence (AI) and autonomous technologies into military systems marks one of the most transformative shifts in the history of warfare. Modern armed forces are shifting from remotely piloted platforms to autonomous systems with developed technologies in data analysis, identifying target with minimal or no human intervention. While these technologies offer significant tactical advantages, they also present profound challenges to established international legal and moral framework.

At the center of this debate is the tension between autonomous decision-making and the requirements of International Humanitarian Law. Core principles such as distinction, proportionality, and precautions were developed around the cogni-

tive capacities, moral choices, and subjective judgment of human commanders. Delegating critical functions of targeting to opaque algorithms raises urgent questions: Can machine learning models reliably distinguish between active combatants, civilians, and surrendering soldiers? Who bears legal responsibility when an autonomous weapon causes unintended civilian casualties? How can the international community establish effective oversight before geopolitical rivalries trigger an unconstrained algorithmic arms race?

This report provides a comprehensive analysis of military AI and autonomous weapon systems across three interrelated dimensions:

- **Chapter 1:** Technical Architecture, Operational Dynamics, and System Risks
- **Chapter 2:** Autonomous Weapons under International Law and Criminal Responsibility
- **Chapter 3:** Future Perspectives, Oversight, and Global Regulatory Efforts and Practical Applications

CHAPTER 1:

TECHNICAL ARCHITECTURE, OPERATIONAL DYNAMICS, AND SYSTEM RISKS

1.1. Historical Evolution and Technological Transformation

The modernization of military capabilities has been fundamentally driven by the dual objectives of removing human soldiers from immediate physical danger and accelerating the tempo of battlefield decision-making. Over recent decades, military systems have evolved from manually operated platforms and remotely piloted drones toward self-contained architectures powered by machine learning and autonomous software. This transformation spans both munitions technology -seen in the rise of loitering munitions capable of autonomous loitering and terminal homing- and the broader evolution of defense artificial intelligence. By integrating advanced data analytics into Command, Control, Communications, Computers, Intelligence, Surveillance, and Reconnaissance (C4ISR) networks, armed forces have restructured targeting pipelines, introducing high-speed predictive models that fundamentally reshape the tactical and doctrinal character of contemporary armed conflict.

1.1.1. Transition from Remotely Operated Systems to Full Autonomy

The evolution of military technologies has shifted in light of the goal of reducing human physical presence on the battlefield and achieving faster decision-making processes. Modern operational challenges have pushed military systems to develop toward autonomous technologies to create an independent and rapid decision-making mechanism. Over time, human local planners have increasingly been replaced or enhanced by deep learning and reinforcement learning frameworks.

This paradigm shift is visible in munitions technology, specifically in the transition from traditional guided cruise missiles to “loitering munitions” (LM). This shift completely changed the understanding of war, as LMs can search for targets, identify them, and execute attacks autonomously. The transition of these technologies and the understanding of war into lethal autonomous systems have been made possible by integrated decision pipelines that render real-time human approval seemingly redundant before an attack.

1.1.2. The Evolution of Artificial Intelligence in Military Technologies

The development of artificial intelligence in the defense sector has followed three distinct historical waves:

- **First Wave (Rule Based Expert Systems):** AI systems operated strictly on predefined logical rules and «if-then» structures, but could not adapt to the chaotic conditions of real battlefields.
- **Second Wave (Statistical Machine Learning):** Rather than following rigid rules, al-

gorithms learned patterns directly from data, achieving practical success.

- **Third Wave (Deep Learning and Neuromorphic Systems):** Driven by deep neural networks and massive data availability, such models achieve near-human accuracy in target detection and battlespace perception.

Integrating AI into military command structures has fundamentally reshaped the C4ISR framework. By using Big Data based advanced analytics, AI-driven systems automate the entire intelligence cycle, offering fast tactical assessments and recommended action plans to commanders.

The drive for algorithmic speed has also introduced controversial concepts into modern operational doctrines, specifically "predictive violence" and "algorithmic pre-emptive strikes". In contrast to traditional laws of armed conflict, predictive machine learning models analyze massive historical datasets to estimate the likelihood that an individual will pose a future threat. This practice has led to what critics term "death by metadata", where targeting decisions depend on calculated risk scores rather than clear verification of a hostile act.

1.2. Technical Architecture and Core Technologies

The operational capability of an autonomous weapon system depends on tightly integrated hardware and software architecture designed to sense, navigate, and execute missions in dynamic physical environments. At the foundational level, platforms utilize a multi-layer robotic navigation stack -combining perception, mapping, localization, and hierarchical path planning- supported by multi-sensor data fusion to maintain situational awareness. At the tactical execution level, these physical platforms are paired with advanced decision-making and targeting algorithms, including Hierarchical Reinforcement Learning (HRL) for close-in weapon defense and AI Decision Support Systems (AI DSS) for automated target generation. However, while these computational pipelines provide rapid processing capabilities, they simultaneously introduce severe cognitive vulnerabilities, such as automation bias and algorithm aversion, which impact human oversight during high-stress combat operations.

1.2.1. Fundamental Components of Autonomous Weapon Systems

To operate independently in dynamic physical battlefields, autonomous weapon systems require an integrated navigation pack which includes five core components:

- **Perception Layer:** Gathers raw environmental data using physical sensors integrated on the platform.
- **Mapping Layer:** Constructs spatial representations of the area using Simultaneous Localization and Mapping (SLAM) algorithms.
- **Localization Layer:** Continuously calculates the platform's exact position and orientation relative to the map.
- **Global Planner:** Uses graph search algorithms to compute the shortest, collision-free global path from the current position to the mission target.
- **Local Planner:** Generates high-frequency motor commands to avoid unmapped obstacles while keeping the platform aligned with the global path.

A system's ability to interpret its surroundings accurately depends heavily on multi-sensor fusion technology across architectural fusion levels that culminate in all sensor information being combined using statistical voting.

1.2.2. Sensing, Decision-Making, and Targeting Algorithms

In modern warfare, engagement speeds often exceed human physiological capabilities. This is particularly evident in Close-In Weapon Systems (CIWS) deployed to protect naval vessels and ground bases from saturation attacks by drone

swarms. With that protection circle, military bases have attained a new level of security.

Because conventional control systems struggle to track multiple fast-moving targets executing erratic maneuvers, advanced CIWS platforms increasingly employ Hierarchical Reinforcement Learning (HRL) architectures:

- **High-Level Policy (Meta-Policy):** Evaluates incoming threats based on range, velocity vectors, and approach angles to decide which target must be engaged first.
- **Low-Level Policy (Sub-Policy):** Calculates the lead-angle targeting solutions, drives the turret motors, and applies residual control adjustments to correct for ballistic projectile dispersion.

This distributed coordination is further modeled using Multi-Living Agent (MLA) theory and two-stage queuing networks. In integrated missile-gun defense installations, individual search radars, tracking sensors, and firing units are treated as independent collaborative agents. If, for example, a specific launcher experiences a mechanical failure, runs out of ammunition, or becomes saturated, adjacent units dynamically reallocate targets across the defense network to prevent defensive gaps.

Beyond autonomous air defense, algorithmic targeting is expanding through AI Decision Support Systems (AI DSS) designed for ground and air operations. Systems such as the United States (US) military's Maven Smart System (MSS) and the Israeli military's Habsora (The Gospel) and Lavender systems process high-resolution video and intelligence databases to generate automated target lists. While these capabilities grant states immense tactical superiority and rapid target generation, they simultaneously create a fundamental conflict of interest by reducing human lives to probabilistic statistical risk scores.

Furthermore, integrating AI decision support introduces two significant cognitive risks for human operators:

- **Automation Bias:** Occurs when human operators place unjustified trust in algorithmic recommendations, reducing their own

critical vigilance and failing to spot errors produced by the software. Field reports regarding the Lavender system indicate that human reviewers spent as little as 20 seconds verifying each algorithmic target proposal, functioning largely as rubber stamps for automated kill lists. In practice, this turns the theoretical requirement of human oversight into a mere procedural illusion, allowing states to maximize operational tempo while shifting the catastrophic risk of statistical false positives directly onto innocent civilians.

- **Algorithm Aversion:** The opposite psychological tendency, where operators completely reject algorithmic recommendations after observing a single software error, even if the algorithm statistically outperforms human analysts.

Empirical studies show that specialized military training mitigates automation bias under baseline conditions; however, when subjected to intense time pressure and high cognitive workloads, even experienced operators tend to uncritically accept algorithmic suggestions. This structural vulnerability demonstrates that as states delegate critical identification tasks to algorithms, the absence of absolute reliability inevitably exposes civilian populations to lethal misjudgments under high-stress combat environments.

1.3. Levels of Autonomy and Classification

To evaluate the operational, ethical, and legal boundaries of emerging military technologies, international legal and defense frameworks categorize systems according to the degree of human involvement in the decision-making cycle. Central to this analysis is the concept of the Observe, Orient, Decide, Act (OODA) loop, which distinguishes between systems that keep humans “in the loop” (HITL), “on the loop” (HOTL), or entirely “out of the loop” (HOOTL). In multilateral disarmament and legal forums, establishing clear taxonomies is essential to differentiate between ordinary automated navigation aids and Lethal Autonomous

Weapon Systems (LAWS) that possess autonomy in their critical functions of target selection and engagement. As modern combat increasingly experiences "decision-speed asymmetry", defining these operational tiers becomes vital for analyzing whether human control can be meaningfully maintained or if military necessity will drive warfare toward unconstrained algorithmic conflict.

Empirical studies show that specialized military training mitigates automation bias under baseline conditions; however, when subjected to intense time pressure and high cognitive workloads, even experienced operators tend to uncritically accept algorithmic suggestions.

1.3.1. Loop Concepts: HITL, HOTL, and HOOTL

The classification of autonomous weapon systems depends on the location and role of human operators within the decision (OODA) loop. International legal and military frameworks distinguish three main configurations:

- **Human-in-the-Loop (HITL):** The weapon system can search for, detect, and track potential targets automatically, but the decision to apply lethal force requires explicit, active human command. Standard remotely piloted drones such as the MQ-9 Reaper belong to this category.
- **Human-on-the-Loop (HOTL):** The system has the software authorization to search, select, and fire upon targets autonomously, while a human supervisor monitors operations with the technical ability to interrupt, veto, or abort the engagement. Automated point-defense systems like Phalanx CIWS or Patriot batteries often operate in this supervisory mode due to tight engagement time constraints.
- **Human-out-of-the-Loop (HOOTL):** The system executes the entire cycle of target search, classification, engagement, and post-strike assessment without any human intervention or real-time oversight. This configuration represents a fully autonomous weapon system (LAWS).

Although these definitions appear straightforward, they reveal what philosophers term the "autonomous machine fallacy". Equipping a computer with self-learning software does not grant it genuine moral agency. Human beings operate as "moral wrestlers", weighing ethical duties, compassion, and legal norms during combat; machines, by contrast, merely optimize mathematical objective functions.

Consequently, deploying fire-and-forget, non-recallable autonomous systems that cannot be reassessed or safely recalled after launch creates a dangerous moral and legal vacuum on the battlefield. This vacuum directly threatens civilian lives, as unrecallable algorithms operating in dynamic environments cannot exercise human restraint or reassess changing humanitarian conditions on the ground.

1.3.2. Distinction Between Lethal Autonomous Weapon Systems (LAWS) and Semi-Autonomous Systems

In international humanitarian law and diplomatic disarmament forums, the core debate centers on the difference between semi-autonomous systems and fully autonomous LAWS. A platform that flies, navigates, or lands autonomously is not necessarily an autonomous weapon; the defining legal factor is autonomy in its critical functions, as in, selecting and applying force to human targets without human intervention.

To establish regulatory clarity, Laiq (2026) proposes a five-tiered taxonomy of military autonomy:

- **Category 1 (Zero Autonomy):** Human operator only (manual artillery, unguided rockets) – Fully conventional; strictly compliant with international humanitarian law (IHL).

Deploying fire-and-forget, non-recallable autonomous systems that cannot be reassessed or safely recalled after launch creates a dangerous moral and legal vacuum on the battlefield.

- **Category 2 (Assisted Autonomy):** Human with sensor aids (laser-guided munitions, thermal scopes) – Semi-autonomous targeting; human aims and fires.
- **Category 3 (Semi-Autonomous / HITL):** Algorithm with human command (Bayraktar TB2, MQ-9 Reaper) – Algorithm detects; human gives final strike command.
- **Category 4 (Supervised Autonomy / HOTL):** Algorithm with human veto (Phalanx CIWS, Iron Dome, Harop) – Machine fires automatically; human can abort.
- **Category 5 (Full Autonomy / HOOTL):** Autonomous algorithm (autonomous Kargu-2, autonomous swarms) – LAWS status; primary focus of international ban proposals.

Recent conflicts highlight the operational deployment of higher-tier systems. In the 2021 United Nations (UN) Panel of Experts report on Libya, an autonomous Kargu-2 loitering drone was documented as having hunted and attacked retreating forces without active communication with an operator. Similarly, during the 2020 Karabakh War, Harop loitering munitions operated in autonomous homing modes against active radar emissions.

When algorithms make targeting choices in microseconds, opposing forces are pressured to deploy automated counter-systems with equal speed. This dynamic leads to "decision-speed asymmetry", threatening to pull human control entirely out of the loop and shifting warfare toward high-speed, unpredictable algorithmic conflict, alternatively known as "hyperwar". This systemic pressure creates a dangerous geopolitical dilemma; in their quest to maintain strategic parity, states are incentivized to bypass human deliberative safeguards, accepting the inherent unreliability of autonomous platforms and heightening the danger of widespread civilian harm in contested zones.

1.4. System Reliability, Limitations, and Risks

Despite the tactical advantages offered by AI, the deployment of autonomous systems in real-world combat operations is constrained by critical technical limitations and systemic failure modes. Deep learning architectures are susceptible to algorithmic bias across their data collection and development lifecycles, often suffering from severe simulation-to-reality transfer gaps ("Sim-to-Real gap") and mathematical opacity known as the "Black Box" problem. This inherent opacity generates instances of "artificial stupidity", where machine learning models produce unpredictable and catastrophic misclassifications that human operators cannot readily explain or foresee. Furthermore, autonomous platforms operate in contested electronic environments where they are vulnerable to Adversarial Machine Learning (AML) techniques, including evasion perturbations and training data poisoning attacks. Together, these intrinsic model errors and external cyber vulnerabilities make autonomous systems highly unpredictable on the battlefield, creating significant risks for civilian protection and mission safety.

1.4.1. Algorithmic Error, Black Box Problem, and Bias

The deployment of machine learning in combat systems faces fundamental technical obstacles, primarily algorithmic bias and model opacity. Rather than being a simple coding error, algorithmic bias in military AI is a socio-technical issue that spans three distinct lifecycle stages:

1. **Data Collection Stage:** Deep learning models reflect the limitations of their training data. Because operational military data is highly classified and scarce, models are often trained on narrow geographic datasets (such as arid, open desert environments) that fail

to represent dense urban areas or diverse global terrains. When exposed to unfamiliar background environments, object detectors can make severe classification errors. Furthermore, training systems on demographic proxies (such as gender, age, or clothing styles) risks systematically misclassifying all military-aged civilian males in a conflict zone as enemy combatants.

2. **Design and Development Stage:** Mathematical loss functions inevitably encode engineering assumptions. For example, in robotics, training policies in idealized, symmetric simulated corridors causes severe transfer problems (Sim-to-Real gap). A policy trained only on balanced corridors experiences observation aliasing and overfitting; once deployed in the physical world, slight sensor noise causes the robot to drift, and lacking asymmetric corrective training, it cannot recover.

3. **Operational Deployment Stage:** Under extreme battlefield stress, human personnel frequently accept flawed AI recommendations without verification, turning latent software bias into civilian casualties.

These failure modes are exacerbated by the "Black Box" problem inherent to deep neural networks. Because a deep network comprises millions of interconnected data across hidden layers, developers cannot trace the exact mathematical chain of reasoning that led the system to classify an object as a military target.

This opacity creates "artificial stupidity", where algorithms make catastrophic errors that no human would commit. Computer vision researchers have demonstrated that slight surface texture changes can cause an image classifier to identify an animal toy as a rifle with 99% statistical confidence. Similarly, placing small strips of reflective tape on a standard STOP sign causes autonomous driving vision models to misclassify it as a high-speed limit sign. Without robust Explainable AI (XAI) verification methods, deploying opaque neural networks in lethal platforms creates severe operational and humanitarian risks. This structural opacity proves that states, in their pursuit of automated tactical superiority, deploy systems whose zero-error reliability can never be guaranteed, thereby shifting the fatal consequences of algorithmic unreliability directly onto non-combatants.

1.4.2. Cyber Vulnerabilities and Unpredictability in the Battlespace

Autonomous weapon systems are vulnerable to targeted cyber and electronic manipulation. The study of these vulnerabilities is known as Adversarial Machine Learning (AML), which investigates methods to deceive, manipulate, or degrade machine learning models.

In cyber warfare, attacks against machine learning architectures fall into three main categories:

- **Evasion Attacks:** Executed during the inference phase while the system is actively deployed. An adversary adds calculated mathematical perturbations to an object that are invisible to human observers but cause the neural network to misclassify the input with high confidence. Algorithms such as the Fast Gradient Sign Method (FGSM), DeepFool, and Carlini-Wagner can alter an armored fighting vehicle's visual signature so that targeting software classifies it as a civilian school bus -or conversely, manipulate civilian vehicles to appear as high-priority military targets.

- **Poisoning Attacks:** Executed during the training phase. If an autonomous system trains on open-source, un-curated, or intercepted field data, an attacker can inject mali-

Despite the tactical advantages offered by AI, the deployment of autonomous systems in real-world combat operations is constrained by critical technical limitations and systemic failure modes.

cious training samples to distort the decision boundary. In a "boiling frog" attack, the adversary introduces small amounts of misleading data over months; leading the system to gradually accommodate this noise, eventually blinding itself to specific enemy vehicle signatures.

Existing IHL norms were designed around human judgment, moral choices, and human conscience. For this reason, evaluating how autonomous systems can comply with these core principles requires detailed legal and technical analysis, highlighting the acute conflict of interest between a state's drive for autonomous capability and its international humanitarian obligations.

- **Model Inversion and Extraction Attacks:** An adversary repeatedly queries an AI system's input-output interface to reverse-engineer its internal parameters and reconstruct sensitive training data.

A major operational threat is the "transferability property" of adversarial perturbations. An adversarial pattern generated to fool one specific neural network model will frequently deceive completely different model architectures trained on separate datasets. Consequently, an adversary who develops an adversarial camouflage pattern in a private lab can apply it to ground assets, successfully blinding a wide range of unknown autonomous sensor platforms on the battlefield.

Standard software defenses such as gradient masking or defensive distillation do not provide reliable security against black-box transfer attacks. Susceptible to both intrinsic classification failures and deliberate cyber manipulation, fully autonomous weapons remain highly unpredictable systems

when deployed in contested combat environments. Because states are driven by geopolitical rivalry to deploy these systems despite known vulnerabilities, the battlefield unpredictability of manipulated models inevitably endangers civilian structures and non-combatants situated in operational theaters.

CHAPTER 2:

AUTONOMOUS WEAPONS UNDER INTERNATIONAL LAW AND CRIMINAL RESPONSIBILITY

2.1. Assessment under International Humanitarian Law (IHL)

International Humanitarian Law is a body of rules that establishes that the means and methods of warfare are not unlimited and that persons who do not take part in hostilities must be protected. Because there is currently no specific and legally binding international treaty that specifically governs AI-supported autonomous weapon systems, existing IHL rules must be applied directly to these emerging technologies. Existing IHL norms were designed around human judgment, moral choices, and human conscience. For this reason, evaluating how autonomous systems can comply with these core principles requires detailed legal and technical analysis, highlighting the acute conflict of interest between a state's drive for autonomous capability and its international humanitarian obligations.

2.1.1. The Principle of Distinction

The principle of distinction is a cornerstone of IHL and is codified in Articles 48, 51(2), and 52(2) of the 1977 Additional Protocol I (AP I) to the Geneva Conventions. Under this rule, parties to a conflict must always distinguish between the civilian population and combatants, as well as between civilian objects and military objectives, directing their operations solely against military objectives.

Compliance of autonomous weapons with the principle of distinction requires a three-stage technical and cognitive process:

1. **Observation Capability:** Gathering environmental information using advanced sensors such as LIDAR, radar, thermal imaging, and optical cameras. For instance, mapping drones developed by Raytheon and Exyn Technologies collect up to 300,000 data points per second to create real-time 3D models of underground tunnels and complex indoor areas, observing physical spaces faster than human soldiers.

2. **Recognition Capability:** Matching collected sensor data against stored target databases. Systems such as Patriot One's «PatScan" detect and classify specific weapon types with a 94.7% accuracy rate, identifying physical threats more rapidly and consistently than human security guards.

3. **Contextual Judgment Capability:** Determining whether a person is legally a legitimate target based on the surrounding context rather than purely on visual features.

Although AI systems excel at observation and pattern recognition, they face significant limitations in contextual judgment. Under IHL, a uniformed soldier who is wounded, unconscious, or clearly expressing an intention to surrender is considered *hors de combat* (out of action) and cannot be targeted (AP I, Article 41). Recognizing gestures of surrender -such as raising hands, dropping weapons, or waving a white flag- requires evaluating subjective human intent.

Just as agricultural robots struggle when insect bites or weather changes alter leaf colors and shapes, military computer vision algorithms can misclassify targets when unexpected changes occur in chaotic combat environments. Furthermore, under Article 50(1) of AP I, if there is doubt regarding the civilian status of a person, that person must be presumed to be a civilian. Programming an algorithm to evaluate the legal "threshold of doubt" and hold fire in dynamic combat situations remains an unresolved technical and legal challenge. Because probabilistic classifiers operate on statistical likelihood rather than legal doubt, deploying autonomous weapons in contested civilian areas risks systematically erod-

Although AI systems excel at observation and pattern recognition, they face significant limitations in contextual judgment.

ing the fundamental presumption of civilian protection.

2.1.2. The Principle of Proportionality

The principle of proportionality is codified in Article 51(5)(b) of AP I and in Article 8(2)(b)(iv) of the Rome Statute of the International Criminal Court (ICC). It prohibits attacks against legitimate military objectives if the attack is expected to cause incidental loss of civilian life, injury to civilians, or damage to civilian objects that would be excessive in relation to the concrete and direct military advantage anticipated.

Evaluating proportionality involves a three-step test:

- **Collateral Damage Estimation (CDE):** Calculating expected incidental harm based on weapon type, blast radius, building materials, and civilian population density. Because CDE relies heavily on physics and blast models, software can perform these calculations with high precision.
- **Anticipated Military Advantage (AMA):** Assessing the direct tactical or operational gain from an attack, such as capturing ground or destroying an adversary's combat capability.
- **Determination of Excessiveness:** Comparing the estimated collateral damage with the expected military advantage to decide if the expected harm is excessive.

The core issue in proportionality is the problem of "incommensurability". Civilian lives and military advantages represent fundamentally different values that cannot be converted into a single mathematical metric. International tribunals assess this balance through the subjective judgment and good faith of a "reasonable military commander".

To address this challenge in autonomous systems, Zając (2023) outlines three operational solutions:

1. **Operations in Civilian-Free Environments:** Restricting autonomous weapons to areas where civilians are absent (such as open waters, subsea domains, deserts, or high altitudes), removing the need for real-time proportionality calculations.
2. **Pre-Authorized Targeted Strikes:** Requiring human commanders to evaluate the target's value and set a strict ceiling for acceptable collateral damage in advance, allowing the weapon to strike only if its sensor-based CDE remains below that pre-approved threshold.
3. **The "Price Tag" Approach in Attritional Warfare:** Allowing commanders to assign pre-calculated allowable collateral damage values to specific classes of enemy equipment (such as tanks or radar installations) within defined geographic and temporal boundaries.

However, substituting the contextual judgment of a reasonable commander with pre-set algorithmic "price tags" risks standardizing civilian casualties into an acceptable mathematical margin of error, fundamentally undermining the qualitative safeguards that IHL affords to civilian populations.

2.1.3. Military Necessity, Unnecessary Suffering, and the Pillars Theory

The legal limits of warfare trace back to the 1868 St. Petersburg Declaration and the 1907 Hague Regulations. These instruments establish that the only legitimate objective of war is to weaken the military forces of the enemy, and that using weapons of a nature to cause superfluous injury or unnecessary suffering is strictly prohibited (codified in AP I, Article 35(2)).

Winter (2020, 2022) argues that in IHL theory, humaneness and military necessity are not separate "legal principles," but rather the foundational "pillars" of the entire legal framework:

- **Application of Legal Principles (Ronald Dworkin's Model):** Genuine legal principles carry varying weights, compete against each other, and can override specific positive rules when they conflict.
- **The Balancing Nature of IHL:** Military necessity and humaneness operate as counterbalancing forces. Military necessity cannot override treaty prohibitions (such as the absolute ban on harvesting organs from prisoners of war).

These two pillars are embedded directly within positive rules such as distinction, proportionality, and precautions. If an autonomous weapon is engineered to comply with these positive rules, the broader demands of military necessity and humaneness are satisfied simultaneously. Yet, when states prioritize military necessity and algorithmic speed over humaneness without verifiable technical safeguards, this delicate normative equilibrium is broken to the detriment of non-combatants.

2.1.4. The Martens Clause and Human Dignity

Codified in the 1899 and 1907 Hague Conventions and reaffirmed in Article 1(2) of AP I, the Martens Clause provides that in cases not covered by specific treaty provisions, civilians and combatants remain under the protection of the "principles of humanity and the dictates of public conscience".

Ethical and legal debates on autonomous weapons and human dignity generally split into two main perspectives:

- **Prohibitionism:** Scholars such as Peter Asaro and Robert Sparrow argue that allowing

Civilian lives and military advantages represent fundamentally different values that cannot be converted into a single mathematical metric.

an algorithm to make lethal decisions treats human beings like inanimate targets or vermins, violating human dignity and requiring an outright ban on LAWS.

- **Weak Restrictionism:** Leonard Kahn distinguishes between «basic human dignity» (the right of non-combatants to live and not be targeted) and «non-basic human dignity» (concerns regarding combatants being targeted by machines). Under Kahn's model, if an advanced autonomous system can distinguish between combatants and non-combatants more reliably than human soldiers, using that system protects basic human dignity and becomes morally permissible or even obligatory.

However, because algorithmic certainty remains technically unattainable, the premise of Weak Restrictionism collapses in practice, leaving civilian dignity and basic life subject to the dictate of opaque and fallible automated code.

2.1.5. Article 36 of Additional Protocol I (New Weapon Reviews)

Article 36 of AP I of the 1949 Geneva Conventions requires states to determine, during the study, development, acquisition, or adoption of any new weapon, means, or method of warfare, whether its employment would be prohibited by international law.

- **Historical Roots:** Natalia Jevglevskaja (2014–2015) notes that Article 36 was introduced during the 1974–1977 Diplomatic Conference primarily by Germany and the United Kingdom, building upon Germany's 1961 military manual (ZDv 15/10) which required new weapons to comply with international regulations.
- **Compliance-by-Design:** Bérénice Boutin (2023) points out that because deep learning algorithms are opaque, post-deployment reviews are insufficient; under Common Article 1 of the Geneva Conventions (the duty to respect and ensure respect for IHL), legal constraints must be integrated directly into the software development, training datasets, and testing stages.
- **Limitations as a Regulatory Stopgap:** Tsybulenko and Kajander (2022) argue that because states often keep Article 36 review results classified, this mechanism lacks international transparency and cannot fully substitute for a dedicated, binding treaty on autonomous weapons. This structural secrecy allows states to field powerful AI weaponry under the guise of classified compliance, side-stepping public scrutiny and international accountability while civilian safety remains unverified.

2.1.6. The Principle of Precautions in Attack

Codified in Article 57 of AP I, the principle of precautions in attack requires planners and operators to take all possible measures to avoid or minimize civilian harm. Precautionary obligations include four main components:

1. **Target Verification:** Taking all feasible steps to verify that objectives are legitimate military targets.
2. **Mitigation of Means and Methods:** Selecting weapon types, attack angles, timing, and fuze delays to minimize collateral damage. Standardized frameworks like the US Collateral Damage Estimation Methodology (CDEM) show that these evaluations can be calculated systematically.
3. **Suspension or Cancellation:** Halting an attack if it becomes apparent that the target is non-military or that the strike will violate proportionality.
4. **Advance Warnings:** Providing effective

warnings to civilian populations when circumstances permit. Because autonomous platforms carry no risk to human pilots, they can operate closer to hostile areas to deliver warnings (via broadcasts or sirens) without placing military personnel in danger, raising the standard of what is practically feasible in precautions.

Nevertheless, if an autonomous system lacks continuous human verification, the legal obligation to abort an attack in real-time upon unexpected civilian movement becomes compromised, rendering precautionary obligations secondary to automated mission completion.

2.2. Individual Criminal Responsibility and Command Responsibility in International Criminal Law

Because AI lacks legal personhood and cannot form criminal intent (*mens rea*), criminal liability cannot be attached to algorithms. Instead, accountability rests exclusively with human actors. This section examines how *actus reus*, *mens rea*, command responsibility under Article 28 of the Rome Statute, and manufacturer complicity apply to military AI to prevent a culture of impunity.

2.2.1. Material and Mental Elements (*Actus Reus* and *Mens Rea*)

Under Article 30 of the ICC Rome Statute, individual criminal responsibility requires proving both the physical conduct (*actus reus*) and the mental state (*mens rea* - intent and knowledge). In the context of military AI, the core challenge in assessing criminal liability stems from the fact that an AI system is legally a weapon or a tool rather than a natural or legal person in the sense that it completely lacks moral agency, intentionality, and the capacity to form *mens rea*. Consequently, an unlawful attack resulting in civilian harm (*actus reus*) cannot generate criminal liability for the algorithm itself. Instead, criminal responsibility rests exclusively on the human developers, commanders, and operators who design, authorize, and deploy these systems.

- **Legal Status of AI:** Autonomous systems lack moral agency and legal personhood; they cannot form intent and cannot be punished under criminal law.
- **Mistake of Fact:** Under Article 32 of the Rome Statute, if a human commander honestly and reasonably believed based on an algorithm's output that an object was a legitimate military target, the lack of *mens rea* may exclude criminal liability for an unintentional attack on civilians.
- **Pattern Evidence and Oblique Intent:** Milanovic (2025/2026) explains that if an AI system repeatedly misidentifies civilian infrastructure and a commander continues to deploy it without correction, intent can be inferred from patterns of repeated failure and reckless disregard.
- **Innocent Agency:** Akkuş (2023) highlights that if an operator intentionally uses an autonomous weapon to execute an unlawful strike, the human remains liable as an indirect perpetrator using the machine as an instrument under Article 25(3)(a) of the Rome Statute.

This doctrinal framework exposes a severe gap; when civilian deaths result from unexpected algorithmic misclassifications, the invocation of "mistake of fact" based on blind trust in algorithmic output risks creating a culture of impunity where no individual is held criminally accountable.

2.2.2. Command Responsibility under Article 28 of the Rome Statute

Command responsibility holds military commanders and civilian superiors criminally liable for

Because AI lacks legal personhood and cannot form criminal intent *(mens rea)*, criminal liability cannot be attached to algorithms. Instead, accountability rests exclusively with human actors.

Command responsibility holds military commanders and civilian superiors criminally liable for crimes committed by subordinates under their effective command and control, when the superior knew or should have known about the crimes and failed to take necessary and reasonable measures to prevent or punish them.

crimes committed by subordinates under their effective command and control, when the superior knew or should have known about the crimes and failed to take necessary and reasonable measures to prevent or punish them.

Spadaro (2023), in "A Weapon is No Subordinate," demonstrates why command responsibility cannot be applied directly to autonomous machines:

- **Nature of Effective Control:** Command responsibility applies to hierarchical relationships between human superiors and human subordinates, not to control over technical equipment.
- **Inability to Punish or Discipline:** A commander cannot discipline, court-martial, or punish a software algorithm.
- **Derivative Nature of Liability:** Command responsibility requires an underlying criminal offense committed by a subordinate because an algorithm cannot commit a crime, and derivative liability cannot be established solely through the machine's actions.

Command responsibility applies to the relationship between the human commander and the human subordinates who program, authorize, or deploy autonomous weapons. This structural limitation ensures that if an autonomous system behaves unpredictably and harms civilians, traditional

command responsibility doctrine struggles to attach liability to the commander for the machine's autonomous acts.

2.2.3. Responsibility of Civilian Superiors, Programmers, and Manufacturers

The involvement of multiple private and technical actors in developing autonomous systems extends potential liability to software engineers and corporate executives.

- **Aiding and Abetting:** Under Article 25(3)(c) and (d) of the Rome Statute, individuals who provide the means to commit a crime with knowledge of the group's intent are criminally liable. If software engineers or defense contractors knowingly provide targeting software programmed to carry out indiscriminate attacks, they may be prosecuted for complicity.

- **Historical and Corporate Precedents:** Cases ranging from the post-Second Word War Zyklon B trials to the recent the Lafarge company prosecution in France confirm that corporate actors who provide technical means for international crimes with knowledge of their use face individual criminal responsibility.
- **2014 UN Arms Trade Treaty (ATT):** Articles 6 and 7 of the ATT prohibit states from authorizing arms transfers (including AI software components) if there is knowledge or an overriding risk that they will be used to commit war crimes.

Despite these provisions, diffusing responsibility across complex supply chains and commercial software developers makes proving individual *mens rea* exceptionally difficult, leaving civilian victims without direct avenues for justice.

2.3. The Responsibility Gap and State Responsibility

The unpredictability of machine learning creates a "responsibility gap," where human decision-makers may use algorithmic opacity to evade personal blame. To prevent impunity when individual criminal intent cannot be proven, this section analyzes objective state responsibility under the UN International Law Commission (ILC) Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts (ARSIWA), ensuring that states remain directly accountable for unlawful civilian harm caused by autonomous weapons.

2.3.1. Debates on Agency and Cognitive Factors

The self-learning and unpredictable behaviors of machine learning models have led some theorists to argue that an accountability gap arises when neither the developer nor the user can foresee specific system outputs.

Oimann and Salatino (2025) analyze the psychological and empirical dimensions of this issue:

- **Reduced Sense of Agency (SoA):** Experimental fMRI and EEG studies show that placing intermediaries (human or automated agents) between commanders and actions reduces the commander's implicit sense of agency and empathetic responses.
- **Strategic Moral Scapegoating:** Commanders might use the technical opacity of AI systems to avoid personal blame, pointing to algorithmic unpredictability to evade accountability. By treating the software as an autonomous scapegoat, states and military hierarchies can utilize the destructive power of autonomous systems while shielding decision-makers from the legal repercussions of civilian casualties.
- **Limits of the Yamashita Precedent:** Relying on strict command liability models (such as the Yamashita ruling after the Second Word War) in opaque autonomous systems risks imposing unjust liability on commanders for software behaviors they could neither foresee nor control.

2.3.2. State Responsibility (ARSIWA), Mistake of Fact, and Object Agency

Unlike international criminal law, which requires individual *mens rea*, the law of State Responsibility (codified in ARSIWA) is an objective liability regime. State responsibility requires two core elements (ARSIWA, Article 2): 1) Attribution of conduct to the state under international law, 2) A breach of an international obligation of that state.

- **Attribution via State Organs:** When a commander deploys an autonomous weapon that commits an unlawful attack, that conduct is attributable to the state under Article 4 of ARSIWA (even if the commander exceeded authority or disobeyed orders, pursuant to Article 7).
- **Objects as State Agents (De Lege Ferenda):** Magdalena Pacholska (2023) proposes that if fully autonomous systems (FAWS) operating without human intervention are ever fielded, international law should draw on the broad definition of «agent» from the ICJ's *Reparation for Injuries* advisory opinion. Under this approach, the weapon itself could be treated as an agent of the state, attributing its unlawful acts directly to the fielding state without requiring fault from individual operators.
- **Phased Regulation Model:** Nicholas Cromie (2026) suggests a middle path between blanket bans and unregulated use: testing fixed, defensive autonomous systems in low-risk environments (such as static counter-drone systems) to empirically prove IHL compliance before considering more complex mobile offensive applications.

The unpredictability of machine learning creates a "responsibility gap," where human decision-makers may use algorithmic opacity to evade personal blame.

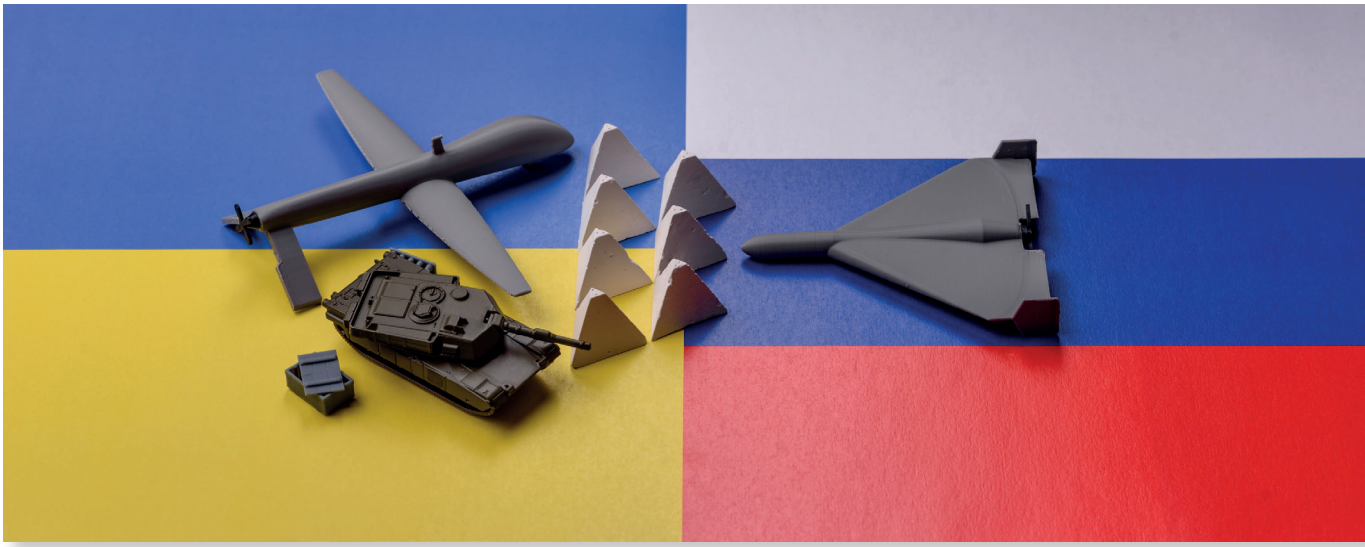
Given the fundamental uncertainty of autonomous software and the difficulty of establishing individual criminal guilt, robust and objective state responsibility under ARSIWA serves as the indispensable legal mechanism to prevent states from externalizing the catastrophic risks of military AI onto vulnerable civilian populations.

CHAPTER 3:

FUTURE PERSPECTIVES, OVERSIGHT, AND GLOBAL REGULATORY EFFORTS AND PRACTICAL APPLICATIONS

3.1. Regulatory Efforts under the United Nations Framework and Meaningful Human Control (CCW)

The integration of AI and autonomous technologies into military systems has placed internation-

al security architectures and arms control regimes under unprecedented pressure to adapt. Traditional arms control approaches focus on physically countable and quantifiable conventional or weapons of mass destruction; however, the dual-use nature of AI software blurs the boundaries between military and civilian technologies. This reality has led to deep conceptual and normative divisions in multilateral diplomatic negotiations conducted under the United Nations.

3.1.1. UN CCW GGE Processes and the Stalemate in Legally Binding Treaty Negotiations

The primary multilateral platform for international discussions on Lethal Autonomous Weapon Systems (LAWS) is the Group of Governmental Experts (GGE), established in 2016 under the 1980 Convention on Certain Conventional Weapons (CCW).

Through negotiations within the GGE, the High Contracting Parties endorsed "11 Guiding Principles" in 2019. These principles affirmed that IHL applies fully to autonomous weapons, that human responsibility must be retained throughout the entire life-cycle of a system, and that autonomous weapons should not be anthropomorphized. However, these 11 principles largely reiterate established customary international law and have not been converted into a legally binding treaty.

Given the fundamental uncertainty of autonomous software and the difficulty of establishing individual criminal guilt, robust and objective state responsibility under ARSIWA serves as the indispensable legal mechanism to prevent states from externalizing the catastrophic risks of military AI onto vulnerable civilian populations.

Negotiations within the CCW framework face a structural stalemate. The main drivers of this include:

- **The Consensus Rule:** Adopting a new legally binding protocol under CCW requires the unanimous agreement of all state parties. Leading military powers -such as the US, Russia, Israel, and India- argue that existing IHL rules are sufficient and consistently oppose or veto proposals for a new prohibition treaty.
- **Conceptual and Definitional Ambiguities:** States have failed to reach an agreed technical definition of «autonomy» and «autonomous weapon systems». This dynamic mirrors the challenges seen with the 2021 UN Treaty on the Prohibition of Nuclear

Weapons (TPNW); while many states demand a total ban, the major military powers that actively develop and field these technologies refuse to sign it, creating a divide between legal aspirations and operational realities.

- **Limitations of Article 36 Reviews:** National legal reviews of new weapons conducted under Article 36 of Additional Protocol I are classified as state secrets by most governments. This lack of international transparency prevents Article 36 from acting as an effective substitute for a dedicated regulatory treaty.

3.1.2. Meaningful Human Control (MHC) and the Distributed Military Targeting Cycle (AJP-3.9)

To prevent algorithms from making autonomous life and death decisions, international civil society coalitions and numerous states have advocated for the principle of "Meaningful Human Control" (MHC) as a mandatory regulatory standard. However, detailed legal and operational studies of military targeting show that diplomatic debates often misunderstand MHC by reducing it to a simple, isolated interaction between an operator and a weapon.

Merel Ekelhof (2018, 2019) and Mark Roorda (2015) demonstrate that in modern warfare, control is not exercised solely at the moment of "pulling the trigger", but is distributed across a wider military planning chain through a model known as "Distributed Control".

Under the North Atlantic Treaty Organization's (NATO) Allied Joint Doctrine for Joint Targeting (AJP-3.9), targeting is structured as a six-phase decision-making cycle:

1. **Commander's Objectives, Guidance, and Intent**
2. **Target Development** (Target System Analysis [TSA], vetting, and validation)

3. **Capabilities Analysis** (Weaponeering and Collateral Damage Estimation [CDE])
4. **Commander's Decision, Force Planning, and Assignment**
5. **Mission Planning and Execution** (F2T2EA: Find, Fix, Track, Target, Engage)
6. **Combat Assessment**

- **Target System Analysis (TSA):** The core of targeting takes place in Phase 2 during target development. Determining whether a target is a legitimate military objective (such as a radar site, fuel depot, or command post) requires months of intelligence analysis and TSA evaluations. Consequently, AI integration primarily enters at the level of target discovery and intelligence software, shifting the debate from «autonomous weapons» to «autonomous targeting processes».
- **The Launch Decision (Point of No Return):** Roorda (2015) explains that even if a munition operates autonomously after launch, the commander's initial decision to deploy that system into a specific geographic area with defined target parameters represents the central human choice (the point of no return) that ensures legal compliance.
- **The F-16 Operational Case Study:** Ekelhof (2019) highlights that during night missions in overcast weather, an F-16 fighter jet pilot using GPS-guided bombs does not see the target visually; instead, the pilot releases the weapon when the aircraft enters the pre-calculated weapon envelope upon system prompt. Control does not rest exclusively with the pilot pushing the button, but is distributed across the intelligence analysts, legal advisers, and commanders who validated the target beforehand.

3.1.3. Alternative Regulatory Models: Two-Tier Strategy, Phased Regulation, and Soft Law

To bridge diplomatic impasses and protect civilian populations, three alternative governance models have emerged in international literature:

To prevent algorithms from making autonomous life and death decisions, international civil society coalitions and numerous states have advocated for the principle of "Meaningful Human Control" (MHC) as a mandatory regulatory standard.

1. **The Two-Tier Regulatory Strategy:** Drawing on UN General Assembly Resolution 78/241 and joint appeals by the UN Secretary-General and the President of the International Committee of the Red Cross (ICRC), Erum Iftikhar (2025) outlines a two-tier framework dividing systems into a total ban on unconstrained lethal autonomous machines targeting humans and strict operational limits for semi-autonomous platforms.
2. **Phased and Evidence-Based Regulation:** Nicholas Cromie (2026) proposes a middle path starting with fixed defensive systems in low-risk environments, requiring empirical proof of compliance via black-box audits before expanding to mobile offensive roles.
3. **Soft Law Governance and Multi-Stakeholder Standards:** Gary Marchant (2019) and Gutierrez & Marchant (2021) argue that soft law provides an essential mechanism to address the «Pacing Problem» where technological change outpaces traditional treaty-making through voluntary standards like IEEE P7000.

3.2. Strategic Approaches of Regional and Global Powers

Global powers pursue divergent military AI doctrines to secure operational superiority. While

This institutional tension reflects a broader conflict of interest where ethical aspirations clash with the operational demand for battlefield speed. If the EU relies merely on civilian regulatory declarations without developing sovereign, fully verified defense technologies, it will inevitably be forced during high-tempo crises to deploy opaque, imported "black-box" systems to maintain strategic parity with adversaries.

the US and its allies claim to promote responsible AI governance, China and Russia advance rapid modernization doctrines with minimal treaty constraints, and the European Union (EU) balances civilian ethics with NATO defense interoperability. This section analyzes these strategic postures and the geopolitical competition that incentivizes states to prioritize algorithmic speed over normative consensus.

3.2.1. The US and Allied Doctrines (DoDD 3000.09, RAI, and Defense Partnerships)

The US aims to secure operational and normative leadership by claiming to establish responsible military AI governance standards (the word "claim" has been used since AI-powered weapon systems designed by the US have been subject to controversy). The Department of Defense (DoD) issued Directive 3000.09 (Autonomy in Weapon Systems) in 2012 (updated in 2023), establishing that autonomous and semi-autonomous systems must be designed to allow commanders and operators to exercise "appropriate levels of human judgment over the use of force".

In February 2020, the DoD adopted five Ethical Principles for Artificial Intelligence, implemented through its Responsible AI (RAI) Strategy:

- **Responsible:** Personnel will exercise appropriate levels of judgment and care.
- **Equitable:** Deliberate steps will be taken to minimize unintended bias.
- **Traceable:** Systems possess transparent and auditable methodologies and data.
- **Reliable:** Capabilities have explicit, well-defined uses and safety tests.
- **Governable:** Capabilities can detect errors and disengage or deactivate.

To promote these standards internationally, the US created the AI Partnership for Defense (PfD) with 16 allied countries and developed trustworthiness metrics through the Five Eyes Technical Cooperation Program (TTCP).

Key allies have developed aligned frameworks tailored to their domestic strategic cultures:

- **France:** Formulated the concept of «Controlled AI» (*IA maîtrisée*), emphasizing technological sovereignty, auditable algorithms, and maintaining the commander's direct legal responsibility across all operational distances.
- **Australia:** Developed a «Method for Ethical AI in Defence" based on "Lawful AI", introducing the concept of algorithmic contestability and deploying software tools (such as Athena AI) designed to identify and protect non-targetable sites and persons under IHL.

3.2.2. Doctrines of the People's Republic of China and the Russian Federation

- **China:** China's military modernization focuses on the doctrine of «Intelligentized Warfare" (*zhimeng hua*). While Beijing officially supports a binding international protocol to ban the use of fully autonomous weapons at the UN CCW, its position selectively excludes restrictions on the development, testing, and production of military AI systems, reflecting an asymmetric strategic posture.
- **Russia:** Russian military doctrine prioritizes replacing human soldiers with robotic and

autonomous combat platforms. Moscow opposes binding international bans within the CCW, arguing that existing IHL is sufficient and that restrictive regulations would hinder national defense research and technological modernization.

3.2.3. The EU, NATO, and the Quest for Strategic Autonomy

The EU promotes "Strategic Autonomy" and "Digital Sovereignty" in emerging technologies. However, Simona R. Soare (2023) identifies three structural challenges in the EU's approach:

- **Supply Chain Dependencies:** The EU relies heavily on non-EU suppliers for advanced semiconductors (microelectronics), cloud computing infrastructure, and critical raw materials.
- **Normative Focus:** EU policy focuses primarily on civilian regulatory frameworks (such as the EU AI Act), which creates a normative focus that can limit the development of military operational capabilities.
- **Coordination with NATO:** While NATO advances military AI through its 2021 AI Strategy, the DIANA technology accelerator, and a $1 billion Innovation Fund (NIF) focused on interoperability, overlapping initiatives between the EU and NATO risk duplication across European defense programs.

Ultimately, this institutional tension reflects a broader conflict of interest where ethical aspirations clash with the operational demand for battlefield speed. If the EU relies merely on civilian regulatory declarations without developing sovereign, fully verified defense technologies, it will inevitably be forced during high-tempo crises to deploy opaque, imported "black-box" systems to maintain strategic parity with adversaries. In doing so, the EU risks replicating the severe civilian harms and automation biases seen in modern algorithmic warfare, proving that genuine strategic autonomy cannot rely on passive regulatory rhetoric, but requires verifiable indigenous engineering, strict standard operating procedures, and enforceable human oversight.

3.3. Practical Application and Case Study: Technological Asymmetry and Doctrine Shifts in the Russia-Ukraine War

The Russia-Ukraine War that started in 2014 and intensified in 2022 with Russia's invasion of Ukraine has marked a definitive turning point in modern military history, serving as a large-scale, operational testing ground for algorithmic warfare, AI, uncrewed aerial systems (UAS), and loitering munitions in a high-intensity conflict. Moving beyond asymmetric counter-terrorism applications, the war in Ukraine highlights how low-cost drone innovations and automated targeting systems reshape tactical doctrines, electronic warfare resilience, and the legal limits of automated target acquisition.

3.3.1. Operational Dynamics and the Use of AI-Enabled Platforms in the Russia-Ukraine War

The conflict is characterized by profound technological adaptation, mass proliferation, and the widespread integration of autonomous and semi-autonomous capabilities by both state forces:

The Proliferation of Small Drones and Low-Cost Ammunition: Defying traditional security studies expectations that large, expensive military-grade drones would dominate modern air combat, the war has demonstrated the tactical supremacy of lightweight, man-portable commercial drones and first-person view (FPV) systems. As Kunertova (2023) notes, "drones have boots", providing tactical flexibility down to the platoon level and supplying units with real-time reconnaissance and strike capabilities.

AI-Driven C4ISR and Compressed Decision Loops: Both sides have integrated advanced commercial and military AI platforms for battlefield data fusion and geospatial intelligence. These systems automate target identification, correlate battlefield coordinates, and optimize artillery fire

coordination, dramatically compressing the sensor-to-shooter loop from thirty minutes to mere minutes. (Lee, 2025).

Electronic Warfare (EW) and Counter-Autonomy: The electronic battlespace in Ukraine features intensive GPS spoofing, frequency jamming, and radio-frequency denial. This environment has forced developers to embed higher levels of onboard autonomy and optical machine-navigation algorithms, enabling systems to complete terminal phases without satellite guidance. Furthermore, major military powers like Russia continue to resist external legal constraints, prioritizing unconstrained technological modernization and domestic defense R&D as vital components of their great power identity and strategic parity. (Vallejos et al., 2017; Lee, 2025).

3.3.2. Manufacturer Liability, Ethics, and Standard Operating Procedures for Civilian Protection

The heavy reliance on commercial-off-the-shelf (COTS) components, dual-use artificial intelligence software, and rapid battlefield innovations raises critical legal and regulatory challenges regarding accountability, dual-use supply chains, and adherence to IHL:

Dual-Use Technology Supply Chains and Complicity: Because modern military drones frequently rely on commercial microprocessors, optical sensors, and open-source machine learning libraries (with many components tracing back to global commercial markets), tracking legal responsibility is exceptionally complex. Defense contractors and software developers who knowingly supply dual-use components or unverified targeting algorithms without rigorous Testing, Evaluation, Verification, and Validation (TEVV) face potential scrutiny under international complicity norms and arms transfer regulations. (Lee, 2025).

Ultimately, AI will remain a permanent feature of modern military arsenals, but technological advancement must not dictate the boundaries of international law.

Challenges in Distinguishing Protected Objects and *Hors de Combat* Status: The high speed of algorithmic target recognition in dynamic urban and rural landscapes increases the risk of misclassifying civilian infrastructure (such as agricultural vehicles, energy grids, or non-combatant transport) as military objectives. Furthermore, automated tracking systems struggle to reliably detect surrendering soldiers or wounded personnel (*hors de combat*) when engaged in high-speed terminal maneuvers. (Lee, 2025).

Mandatory Standard Operating Procedures (SOPs) for Accountability: To mitigate civilian harm and prevent violations of distinction and proportionality amidst intense algorithmic warfare, military organizations must enforce strict operational safeguards:

- **Geographic and Temporal Restrictions:** Limiting autonomous search and engagement modes strictly to designated front-line zones where civilian presence is minimized.
- **Pre-Approved Hardware Profiles:** Restricting autonomous terminal attack functions exclusively to verified military assets (such as active radar emitters or heavy armor) while prohibiting autonomous decisions against human personnel.
- **Tamper-Proof Black-Box Logging:** Equipping AI-enabled weapon platforms with secure, unalterable data recorders to log sensor inputs, confidence scores, and algorithmic decisions, ensuring transparency for post-conflict legal audits.
- **Resilient Human Oversight Links:** Maintaining robust, jam-resistant communication channels to guarantee that human commanders retain the ultimate capability to veto, override, or self-destruct autonomous systems prior to impact. (Vallejos et al., 2017; Lee, 2025).

CONCLUSION

The rapid emergence and fielding of military Artificial Intelligence (AI) and autonomous weapon systems have brought modern warfare to a critical turning point, representing a profound shift in decision-making agency that challenges International Humanitarian Law (IHL), criminal accountability, and global security.

At the center of this transformation lies an acute conflict of interest; while geopolitical competition pushes countries to accelerate AI integration for operational speed and precision, states bear binding obligations under IHL to ensure compliance with distinction, proportionality, and precautions. The pursuit of "decision-speed superiority" frequently conflicts with the deliberate, qualitative judgment required on the battlefield.

Recent high-intensity conflicts -such as the widespread deployment of AI-enabled uncrewed systems, automated target recognition, and loitering munitions in the Russia-Ukraine War- illustrate the operational realities and severe risks of algorithmic warfare. The extensive use of autonomous capabilities in contested electronic environments, coupled with AI-driven C4ISR data fusion, highlights the immense pressure on military forces to compress the sensor-to-shooter loop. However, delegating targeting assessments to probabilistic models without robust human oversight risks catastrophic errors, misclassification of civilian infrastructure, and tragic civilian harm.

Legally, software algorithms lack moral agency and *mens rea*, meaning traditional command responsibility cannot apply directly to machines. Accountability remains with human actors, including commanders, software developers, and manufacturers who supply flawed targeting code, alongside states engaging objective responsibility under the UN International Law Commission (ILC) Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts (ARSIWA).

To resolve diplomatic stalemates within the UN Convention on Certain Conventional Weapons (CCW), the international community must implement enforceable regulatory frameworks:

1. **A Two-Tier Legal Architecture:** Categorical prohibition of fully autonomous lethal systems targeting humans without meaningful human control, paired with strict operational limits for semi-autonomous platforms.
2. **A Phased Regulatory Approach:** Initial restricted deployment of fixed defensive systems in low-risk environments, expanding only after empirical verification of IHL compliance.
3. **Mandatory Operational Safeguards (SOPs):** Restricting terminal (point of no return) engagement to pre-approved hardware profiles, enforcing strict geographic/temporal corridors, maintaining tamper-proof black-box logging, and ensuring distributed human oversight across military forces' targeting cycle.
4. **Interim Soft Law Standards:** Enforcing multi-stakeholder ethical design principles (e.g., IEEE P7000) through procurement and industrial certifications.

Ultimately, AI will remain a permanent feature of modern military arsenals, but technological advancement must not dictate the boundaries of international law. Only through transparent engineering, rigorous accountability, and strict operational procedures can the principles of distinction, proportionality, and human dignity be protected in 21st century warfare.

REFERENCES

Akkuş, B. (2023). Command accountability for AI weapon systems in the law of armed conflict. *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, *10*(29), 111–122.

Bode, I. (2024, May 9). Falling under the radar: The problem of algorithmic bias and military applications of AI. *Humanitarian Law & Policy Blog (ICRC)*.

Bode, I., & Huelss, H. (2018). Autonomous weapons systems and changing norms in international relations. *Review of International Studies*, *44*(3), 393–413.

Boutin, B. (2023). State responsibility in relation to military applications of artificial intelligence. *Leiden Journal of International Law*, *36*(1), 133–150.

Cromie, N. (2026). *Lethal autonomous weapons systems and the principles of distinction and proportionality*[Unpublished doctoral dissertation]. The City University of New York (CUNY).

Ekelhof, M. A. C. (2018). Lifting the fog of targeting: 'Autonomous weapons' and human control through the lens of military targeting. *Naval War College Review*, *71*(3), 61–95.

Ekelhof, M. A. C. (2019). Moving beyond semantics on autonomous weapons: Meaningful human control in operation. *Global Policy*, *10*(3), 343–348.

Gutierrez, C. I., & Marchant, G. (2021). A global perspective of soft law programs for the governance of artificial intelligence. *SSRN Electronic Journal* (Research Paper No. 3855171), 1–64.

Iftikhar, E. (2025). AI, autonomous weapons, and the crisis in international humanitarian law. *Annals of Human and Social Sciences*, *6*(3), 167–183.

Jacobsen, J. T., & Liebetrau, T. (2023). Artificial intelligence and military superiority: How the 'cyber-AI offensive-defensive arms race' affects the US vision of the fully integrated battlefield. In F. Cristiano, D. Broeders, F. Delerue, F. Douzet, & A. Géry (Eds.), *Artificial Intelligence and International Conflict in Cyberspace* (pp. 135–156). Routledge.

Jevglevskaja, N. (2014–2015). Legal review of new weapons: Origins of Article 36 of AP I. *Finnish Yearbook of International Law*, 25, 109–140.

Kahn, L., Horowitz, M. C., & Samotin, L. (2026). *What is human in judgment? Comparing automation bias and algorithm aversion between the United States Military Academy and the general public* [Working Paper].

Kahn, L. (2022). Lethal autonomous weapon systems and respect for human dignity. *Frontiers in Big Data*, 5, 999293.

Kunertova, D. (2023). Drones have boots: Learning from Russia's war in Ukraine. *Contemporary Security Policy*, *44*(4), 576–591.

Laiq, M. F. (2026). Artificial intelligence in future warfare: Ethical frameworks and the regulation of lethal autonomous weapons. *IEEE Transactions on Technology and Society*, *7*(1), 1–25.

Lee, J. (2025). Autonomous weapons, war crimes, and accountability. *North Carolina Journal of International Law*, *49*(2), Article 4.

Marchant, G. (2019). 'Soft law' governance of artificial intelligence. *AI PULSE Papers*, UCLA eScholarship, 1–20.

Milanovic, M. (2025/2026). The use of artificial intelligence in military operations: Complicity, state responsibility and individual criminal responsibility under international law. *SSRN Electronic Journal* (Research Paper No. 6183440), 1–23.

Moy, W. R., & Gradon, K. T. (2023). Artificial intelligence in hybrid and information warfare: A double-edged sword. In F. Cristiano, D. Broeders, F. Delerue, F. Douzet, & A. Géry (Eds.), *Artificial Intelligence and International Conflict in Cyberspace* (pp. 47–74). Routledge.

Oimann, A.-K., & Salatino, A. (2025). Command responsibility in military AI contexts: Balancing theory and practicality. *AI and Ethics*, *5*(4), 1757–1767.

Pacholska, M. (2023). Military artificial intelligence and the principle of distinction: A state responsibility perspective. *Israel Law Review*, *56*(1), 3–23.

Roorda, M. (2015). NATO's targeting process: Ensuring human control over (and lawful use of) 'autonomous' weapons (*ACIL Research Paper No. 2015-06*). Amsterdam Center for International Law, 152–168.

Soare, S. R. (2023). Algorithmic power? The role of artificial intelligence in European strategic autonomy. In F. Cristiano, D. Broeders, F. Delerue, F. Douzet, & A. Géry (Eds.), *Artificial Intelligence and International Conflict in Cyberspace* (pp. 77–108). Routledge.

Spadaro, A. (2023). A weapon is no subordinate: Autonomous weapon systems and the scope of superior responsibility. *Journal of International Criminal Justice*, *21*(5), 1119–1136.

Sparrow, R. (2007). Killer robots. *Journal of Applied Philosophy*, *24*(1), 62–77.

Tsybulenko, E., & Kajander, A. (2022). Customary international humanitarian law and Article 36 of Additional Protocol I to the Geneva Conventions: A stopgap regulator of autonomous weapons systems? *TalTech Journal of European Studies*, *12*(2), 87–112.

Winter, E. (2020). The compatibility of the use of autonomous weapons with the principle of precaution in the law of armed conflict. *The Military Law and the Law of War Review*, *58*(2), 240–273.

Winter, E. (2022). The compatibility of autonomous weapons with the principles of international humanitarian law. *Journal of Conflict & Security Law*, *27*(1), 1–20.

Zając, M. (2023). AWS compliance with the ethical principle of proportionality: Three possible solutions. *Ethics and Information Technology*, *25*(1), Article 13.

Review of
Armenian Studies

A Biannual Journal of History, Politics, and International Relations

The *Review of Armenian Studies* is an English language biannual academic journal that was established with the aim of publishing academic papers to stimulate inter-disciplinary debate between academics and practitioners on topics relating to Armenian Studies. The editor of the journal is Director of AVİM Ambassador (R) Alev Kılıç, while the managing editor is AVİM Analyst Dr. Teoman Ertuğrul Tulun. The journal is indexed by EBSCO and TÜBİTAK/ULAKBİM.

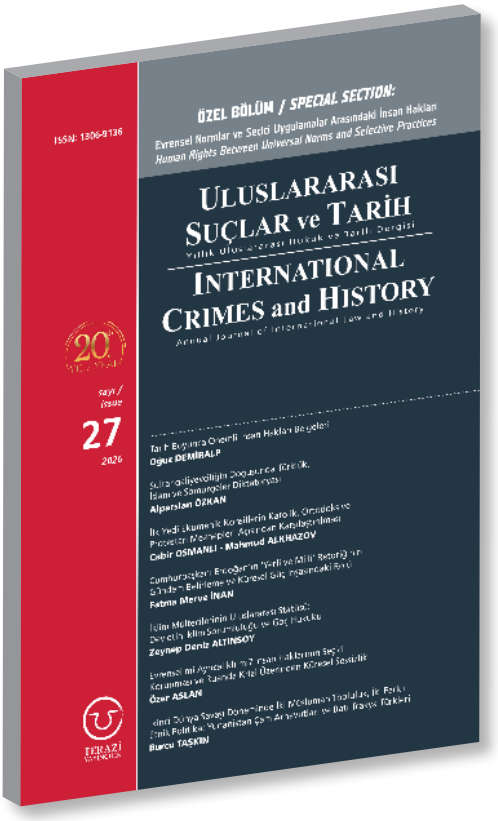

www.avim.org.tr

E-mail: teraziyayincilik@gmail.com

ULUSLARARASI SUÇLAR ve TARİH

Yıllık Uluslararası Hukuk ve Tarih Dergisi

Uluslararası Suçlar ve Tarih / International Crimes and History (UST / ICH), yılda bir kez yayınlanan hakemli çift dilli (Türkçe ve İngilizce) bir dergidir. Dergi, yayın hayatına 2005 senesinde başlayan UST / ICH'nin inceleme alanları Balkanlar, Kafkasya, Avrasya ve Orta Doğu'da toplumlar, etnik gruplar, dini gruplar ve uluslar arasındaki anlaşmazlıklar, çatışmalar ve işlenen suçlardır. Dergi'nin editörü AVİM Başkanı E. Büyükelçi Alev Kılıç, sorumlu yazı işleri müdürü AVİM Misafir Araştırmacısı Dr. İlaha Khantamirova'dır. UST / ICH, TÜBİTAK-ULAKBİM ve EBSCO tarafından taranmaktadır.

INTERNATIONAL CRIMES AND HISTORY

Annual International Law and History Journal

AVRASYA DÜNYASI EURASIAN WORLD

ABONE FORMU
ORDER FORM

Tarih/Date: ...../...../20.....

Adı Soyadı/Name Surname : .....

T.C. Kimlik Numarası / ID Number : .....

Adres/Address : .....

.....

.....

.....

İlçe/Town:..... **Şehir/City:**.....

Telefon/Telephone : .....

GSM : .....

E-mail : .....

Tek Sayı Ücreti/One Issue: 600 TL

Yıllık Abonelik Ücreti / Annual Order (2 sayı / 2 issues): 1200 TL

Yurtdışı Yıllık Abonelik Ücreti /Subsriction Outside of Türkiye (2 Sayı/ 2 issues): 50 Euro

Ödeme Şekli / Payment:

Banka Havalesi / Bankwire ☐ Posta Çeki / Post Check ☐ Nakit /Cash ☐

** Siparişinizin gönderilebilmesi için formu dekontla birlikte gönderiniz.*
** Please send decont together with the form to receive your order.*

Aşağıdaki banka/posta çeki hesap numaralarına ödeme yapabilirsiniz:
Please send your payment to the following bank account:
Terazi Yayıncılık,
Garanti Bankası-Çankaya/ANKARA Şubesi / Branch: 181/6296007
Posta Çeki Hesabı /Postal Check Account: Ankara/Çankaya/Merkez 5859221
IBAN No: TR96 0006 2000 1810 0006 2960 07

İletişim Bilgileri/Contact Details:
Terazi Yayıncılık Bas. Dağ. Dan. Eğt. Org. Mat. Kırt. Ltd. Şti.
Süleyman Nazif Sok. No. 12/B Daire 4 06550 Çankaya/ANKARA
Tel: 0 (312) 438 50 23-24 • **Fax:** 0 (312) 438 50 26
E-mail: teraziyayincilik@gmail.com